

I.-H. PESTALOZZI

O SCHIȚĂ A VIEȚEI ȘI A IDEILOR SALE

DE

I. RADULESCU-POGONEANU

PROFESOR DE PEDAGOGIE LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

EDIȚIA II

„CARTEA ROMÂNEASCĂ” S. A., BUCUREȘTI

1927

I.-H. PESTALOZZI

O SCHIȚĂ A VIEȚEI ȘI A IDEILOR SALE

DE

I. RADULESCU-POGONEANU

PROFESOR DE PEDAGOGIE LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

EDIȚIA II

„CARTEA ROMÂNEASCĂ” S. A., BUCUREȘTI

1927

24287

PREFAȚĂ LA EDIȚIA I.

Paginele ce urmează au fost scrise ca introducere la tălmăcirea în românește a unei „cărți pentru popor” a lui Pestalozzi. („Leonard și Ghertruda”, un volum din „Biblioteca pedagogică” publicată de „Casa școalelor” și menită în deosebi învățătorilor).

Ele au eșit din dorința de a înlesni cititorilor acelei traduceri o înțelegere cât mai adâncă a operei lui Pestalozzi, în cadrul vieții sale, al vremii și al poporului întru care a luat ființă.

Am socotit însă că, poate, va fi de vre un folos și pentru alte cercuri de cititori să afle câte ceva din viața și din ideile mai de seamă ale acestui om într’adevăr rar. Căci ori-ce viață de om e interesantă de cunoscut în amănuntele ei; din fie-care răsar învățăminte, iar multe pot sugera hotăriri și fapte cu întinse urmări. Cu atât mai mult viața oamenilor mari: cunoașterea mai de aproape a năzuințelor și a desfășurării ființei lor pe lume a fost, din vechime și va fi de-a pururi, un prețios element de cultură sufletească la toate națiunile. Și fără îndoială că Pestalozzi este una dintre marile figuri ale omenirii.

Rar viață de om mai vrednică de a fi știută. Puțini oameni au trecut prin lumea aceasta, care să fi avut atâta devotament pentru cei mici și săraci, atâta lepădare-de-sine, atâta iubire de alții, un suflet așa de mare și de curat. Prin viața sa, Pestalozzi a fost tot așa de mare ca și prin învățătura și scrierile ce a lăsat după sine, dacă nu mai mare: privim într’însul una din acele rari făpturi omenesti care se ridică cu mult chiar peste viața celor mai aleși dintre oameni.

În țara noastră însă el este una din acele personalități istorice al căror nume se rostește destul de des, dar ale căror fapte și cugetări sânt vag cunoscute. Limba în care a scris Pestalozzi este puțin familiară la noi, iar împrejurările culturii noastre n'au putut trezi încă în spiritul public un interes mai viu pentru problemele pedagogiei și pentru privirea lor istorică. Mișcarea aceasta de idei n'a căpătat oarecare intensitate decât în cercurile ce sânt în legătură cu învățământul primar. Însă fără contactul necurmat cu înalta cultură și fără purtători de cuvânt talentați, stăruitori și de un profund idealism, ori-ce mișcare de idei, cu toată priceperea și cu toată bunăvoința celor ce o susțin, nu se poate ridica la o expresie care să impună și celor ce sânt în afara ei; aceștia sânt izbiți mai repede de forma neîndemânatecă decât de fondul bun ce s'ascunde adesea subținsă. De aceea, această restrânsă mișcare pedagogică de la noi n'a putut deșteptă în publicul cel mare simpatie și prețuire pentru noua pedagogie, ba din potrivă; iar, printr'o firească legătură de idei, răceala și adesea sarcasmul cu care a fost întâmpinat formalismul sau stângăcia celor ce vorbeau în numele pedagogiei primare s'a răsfrânt și asupra celui pomenit mai des de dinșii, asupra lui Pestalozzi.

Și pe nedrept. Căci, dacă este vre un pedagog mai de actualitate prin cugetarea și prin năzuințele sale, dacă este vre unul mai departe de ori-ce spirit dogmatic și de ori-ce tipic, mai plin de o caldă înțelegere pentru toată viața sufletească a copiilor și pentru legăturile mai adânci ale școlii și ale educației tinereții cu întreaga viață socială a unui neam, apoi acela e, de-bună-seamă, Pestalozzi.

Și acest om superior nu este numai un mare pedagog, ci și un mare scriitor — un suflet larg, plin de iubire, de avânt, de credință, de duhul dreptății și

al adevărului; iar prin activitatea sa, însuflețită de cele mai înalte simțiri omenești, el poate sluji ca cea mai curată pildă spre acea muncă de înălțare a claselor de jos, de care neamul și țara noastră au atâta nevoie. De aceea, nu numai școala românească, ci și cultura noastră în-de-obște ar câștiga nespus, dacă s'ar putea pătrunde cât mai mulți oameni din păturile conducătoare de ideile și mai ales de spiritul lui Pestalozzi.

În nădejdea că vom contribui, cât de puțin, la răspândirea unei asemenea convingeri, am dat la lumină această scurtă înfățișare a vieții și a ideilor mai de seamă ale întemeietorului pedagogiei moderne.

4/17 Ianuarie 1910.

I. R.-P.

La ediția de față.

Se împlinesc luna aceasta 100 de ani de la moartea marelui pedagog. Ca un omagiu de pietate pentru amintirea lui și cu gândul de a contribui la răspândirea între noi a cunoașterii operei ce el a împlinit, tipărim din nou această lucrare, publicată în ediția i într'un număr restrâns de exemplare.

1 Februarie 1927.

I. R.-P.

1. Copilăria și tinerețea lui Pestalozzi (1746-69).

Johann-Heinrich Pestalozzi s'a născut în orașul Zürich din Elveția, în ziua de 12 Ianuarie 1746. Cum arată însă și numele, neamul lui se trăgea d'n Italia: cu vreo 200 de ani mai înainte, în vremea pribegirilor pricinuite de reforma lui Luther, un strămoș al său plecase din orașelul Chiavenna (aproape de lacul de Como, lângă granița Elveției) și se așezase în Zürich, luând legea protestantă și ajungând apoi unul din cetățenii cu vază ai orașului.

Bunicul despre tată al lui Pestalozzi eră preot de sat, iar cel despre mamă medic. Tatăl scriitorului nostru, medic și el, murî tînăr la 33 de ani, lăsând în urmă-i soția cu trei copii mici: Heinrich, cel mijlociu, nu împlinise încă 6 ani la moartea tatălui său. Mama și copiii trăiau în strîmtorare (toată locuința familiei cuprindea o singură cameră), dar nu în lipsă. Mama, o femeie evlavioasă și bună la suflet, viețuiea numai pentru copiii săi. „Mama mea“, spune Pestalozzi la sfârșitul vieții*, „se jertfeă pentru educația copiilor ei, cu un devotament desăvârșit și renunțând la tot ce ar fi putut avea farmec la vârsta ei și între cunoștințele sale“.

* În *Schwanengesang* („Cântecul lebedei“). Pestalozzi's sämtliche Werke, herausgegeben von L. W. Seyffarth, Liegnitz (1899—1902), vol. XII pag. 414 ș. u.

Singură însă, cu puținul ce-i rămăsese la moartea bărbatului, n'ar fi putut țineă rândul ce i se cuveneă în lume; mai eră însă în casă o ființă cu însușiri sufletești cum rar se află: o servitoare. Se cuvine să pomenim aici de dînsa, fiindcă, împreună cu mama lui Pestalozzi, ea a avut asupra felului său de a simți și de a judecă lucrurile și oamenii o influență hotărîtoare.

„Mama eră ajutată în nobilul ei devotament de o persoană a cărei amintire îmi va fi de-a-pururea neuitată“, zice Pestalozzi mai departe. „Aceasta se jertfeă cu totul pentru noi. De la treburile cele mai grele și mai de rînd, care cad în sarcina celei mai de jos servitoare, pînă la cele mai înalte, care nu pot fi cerute decît de la o prietenă încercată a casei, toate, toate, le făceă cu o statornicie care nu s'a desmințit niciodată în viața ei. Economisind orice lescac, aveă pe de altă parte ochiul asupra cinstei noastre, cu o delicatețe de necrezut; alergînd de dimineată pînă seara pentru cumpărături și însărcinări ale rudelor de la țară, ca să poată câștigă astfel ceva parale pentru ținerea casei noastre, nu-i scăpă totuși nimic din cele ce trebuiau făcute în casă și pentru noi... Despre sine și despre tot ce făceă pentru casă și cum se jertfeă pentru noi, această nobilă fată nu pomeneă niciodată nici un cuvînt“.

Servitoarea aceasta eră o fată de la țară, venită să slujască la oraș; o cheamă Barbara Schmid, Băbeli, cum îi ziceau ei în familie, mîngîindu-i numele. De abiă de cîteva luni se află în casa lor, la moartea tatălui. Acesta, simțind că se prăpădește și fiind chinuit de grija pentru ai săi, pe care știeă că-i lasă aproape în sărăcie, cheamă la patul său pe această fată de țaran, al cărei suflet ales îl bănuise, și o rugă să nu părăsească niciodată pe soția și copiii lui. Ea îi făgădui, în cuvinte de o nobilă simpli-

tate: „Nu voi părăsi pe soția d-tale, dacă va fi să mori. Rămân la dînsa pînă la moarte, dacă va avea nevoie de mine“. Și, într'adevăr, mai rar a fost ținut de cineva cu atîta sfințenie cuvîntul dat, ca de această femeie din popor: 41 de ani a slujit cu credință în casa lor — pînă la moarte*, cum făgăduise.

Impresiile din copilărie sînt poate cele mai adînci din viața unui om și se străvād adesea în faptele și în ideile sale de mai târziu. Așă și la Pestalozzi.

Crescut de o mamă înțeleaptă, iubitoare și gata la orice jertfă pentru copiii săi, *mama* devine mai târziu pentru dînsul idealul educatorului; de la o creștere și învățătură în familie, sau *în spiritul familiei*, de la o instrucție și o educație întemeiată pe *iubire* și urmînd căile ce ni le arată natura, așteaptă el regenerarea întregii vieți a omenirii (pe cînd Rousseau, de pildă, care crescuse fără mamă și aproape nu știea ce va să zică viață de familie, găsește că cel mai bun educator al copilului trebuie să fie un strein, un profesor de casă).

Și tot în impresiile copilăriei își are rădăcina și o altă convingere adîncă a lui Pestalozzi: convingerea că *tocmai în oamenii simpli și cu o viață simplă e adesea ascunsă o înaltă noblețe sufletească*; că mai ales *în femeia din popor* se află însușiri deosebite pentru o *creștere sănătoasă și cuminte a copiilor mici*. Și viețuirea lui îndelungată la țară tocmai în vîrsta bărbăției l-a adus la acest adevăr; însă, mai ales *în femeia din popor* se află însușiri deosebite simțite în sufletul său, încă din copilărie, această convingere nestrămutată a întregii sale vieți a fost

* A murit în 1788, în vîrstă de 68 de ani. În condica morților din Zürich din acel an, e scris la numele ei: „A slujit 41 de ani la doamna Pestalozzi, cu cinste și credință“.

purtaea, aproape fără pereche, a credincioasei lor servitoare: cu jertfa ei zilnică pentru dînşii, împlinită ani de-a-rîndul, cu voie-bună şi fără un cuvânt de nemulţămire ori de laudă de sine, ea a sădit în inima lui, fără să ştie, sămînţa acestei credinţe, care e temeiul a toată activitatea de mai apoi a lui Pestalozzi, cu urmări aşă de fericite pentru întreaga omenire. Şi astfel, binele făcut de o femeie din popor şi devotamentul ei fără seamăn s'au întors iarăşi, prin Pestalozzi, asupra celor săraci şi umiliţi din omenire. Sînt vrednice de luat aminte în această privinţă, cuvintele unuia dintre „elevii“ prusieni, care fuseseră trimişi la Yverdon să înveţe „metoda“ cea nouă în şcoala lui Pestalozzi. (Tânărul acesta învăţător şezuse acolo trei ani şi afluase multe amănunte din copilăria şi din tinereţea scriitorului nostru). În însemnările lui „despre firea, viaţa şi institutul de educaţie al lui Pestalozzi“ el scrie următoarele: „Iubirea acestei servitoare către copilul fără tată al stăpânei sale, pe care o slujă cu adevărat din tot sufletul, o aduse pe ea însă-şi la atîta lepădare de sine, încât refuză un măritiş foarte bun. Ea îngrijă de micul ei pupil, de Pestalozzi al nostru, nu numai în privinţa trupului, ci căută să-i deştepte şi sufletul, chiemându-i luarea-aminte asupra lucrurilor încunjurătoare, în deosebi asupra celor din natură; şi astfel, ceea ce zice Pestalozzi în scrierile sale despre această îndeletnicire a mamei, anume cum trebuie să arate copilului ei plantele, vietăţile, cerul, este, în adîncul ei, o povestire a impresiilor din anii copilăriei sale. Chiar acum la bătrîneţe, el nu conţineşte a spune cîtă influenţă fericită a avut asupra inimii şi asupra minţii lui această binecuvîntată servitoare şi mărturiseşte pururi, cu o vie recunoştinţă, binele ce i l-a dat Dumnezeu printr-însa. Şi astfel, chiar în frageda lui inimă de copil

s'a născut și s'a întărit simțimântul și regula de purtare că *niciodată nu trebuie să prețuești pe om după naștere, după avere, după rang și după mărimea sferei lui de acțiune, ci după ceea ce este și ce săvârșește*, în orice treaptă și în orice situație socială, după sentimentele care alcătuesc *temeiul ființei* și al vieții sale și prețul ori neprețul faptelor lui. Astfel, adevărul că *orice om, oricât de sărac și oricât de smerit ar fi, poate ajunge totuși să fie nespus de însemnat și de binefăcător pentru societatea omenescă, când are dumnezească iubire-de-oameni în inima sa și slujește cu credință întregului din care el însuși este un mădular* — acest adevăr, zic, a fost pentru Pestalozzi, chiar din tinerețea lui, o credință vie și născătoare de viață, o stea călăuzitoare în relațiile lui cu oamenii și în purtările sale cu dinșii. Chiar în cea mai fragedă copilărie, adevărul acesta îi îndreptă sufletul spre cei săraci, spre cei mici și fără nici o însemnătate aparentă“.

Încă o împrejurare din viața de copil a lui Pestalozzi a fost hotărîtoare pentru drumul ce l-a apucat simțirea și cugetarea sa: petrecerea vacanțiilor la bunicu-său despre tată, care eră preot într'un sat din apropiere.

Bunicul eră un om drept, cuvios și cu iubire de oameni, un preot care își înțelegea sarcina lui preoțească în duhul cel adevărat al învățăturii Mântuitorului. Nu eră preot numai la biserică, ci povățuitor și părinte sufletesc al sătenilor în întreaga lor viață; pe toți îi vizită regulat pe la casele lor și ținea însemnare scrisă de starea în care-i află. Pe lângă acestea, purtă o deosebită grijă de școala satului. Și, împreună cu acest adânc simțimânt al datoriei sale proprii, aveă — cun se află adesea la oameni de felul său — un mare optimism în ce privește pe alții. Pornirea aceasta din fire, de largă îngăduință în

judicarea faptelor altora și de încredere fără rezervă în oameni, a moștenit-o în cel mai înalt grad nepotul. Multe a avut să pată Pestalozzi în tot cursul vieții sale de pe urma acestei porniri, pe care — ca pe orice trăsătură adâncă a firii unui om — nu a putut-o înfrânge nici micșoră oricâte amăgiri; dar tocmai aceasta îl face așa de simpatic.

Bunicul avea ideile sale în privința creșterii copiilor: în vizitele ce făcea pe la casele poporenilor săi și la școala satului luă totdeauna și pe nepot; îl lăsa apoi să se amestece în voia lui cu copiii din sat, să ia parte la jocurile și la nebuniile lor, și, mai târziu, și la partea serioasă a vieții țărănești. Într-o vară — Pestalozzi avea atunci 19 ani și era student la școala înaltă din Zürich — vine să-l vadă un bun prieten al lui. „Am fost la Pestaluz în Höngg“, scrie acesta altui prieten al amândurora. „Omul ăsta sceră toată ziua la câmp, de-a-valma cu țărani, grâu, secară ș. a.“ Dar adaogă, șagalnic: „Și-a tăiat însă mai toate degetele de la mâna stângă“.

Urmările acelor lungi și dese vacanții petrecute astfel în sat la bunic au fost adânci și felurite.

Mai întâi l-au apropiat și mai mult cu sufletul de poporul de jos, l-au făcut să cunoască și să prețuească viața și îndeletnicirile țăranilor, să aibă dragoste și milă de dînsii și să-și propună ca ideal al vieții sale a-i ajuta să iasă din neștiința și din sărăcia în care viețueau (vom vedea mai apoi cum a trecut de la gând la faptă). „Eram la bunicu-meu, în Höngg“, spune el însuși mai târziu, „când starea poporului de la țară și situația lui față cu orașul* au

* Ca să înțelegem bine vorbele acestea și mărimea întregii activități de mai târziu a lui Pestalozzi, trebuie să ne aducem aminte că pe vremea aceea (pe la jumătatea veacului al XVIII-lea) țăranii erau încă în stare de iobăgie. În cantonul Zürich, începuse a înflori de iobăgie. În cantonul Zürich, începuse a înflori de pe atunci industria țesăturilor de bumbac, de lână

făcut asupra-mi cea dintâi impresie adâncă“. Chiar mai târziu, când împrejurările vieții îl depărtaseră de la țară, gândul lui rămâne pururea tot la cei sărmani de la sate. „Către poporul cel mai de jos al Elveției“ se îndreptează el cu una din cele dintâi scrieri ale sale de la Burgdorf, din vremea când steaua lui începuse a se ridica: „Liebes Volk, ich will dir aufhelfen“. „Am văzut starea ta de înapoiere, am văzut trista, adâncă ta stare de înapoiere și mi s'a făcut milă de tine. Dragul meu popor, vreau să te ajut a te ridica. N'am nici o putere, nu cunosc nici o știință și nu sânt pe lumea asta nimic, nimic; te cunosc însă pe tine și mă dau ție: îți dau ceea ce, prin toată truda vieții mele, numai pentru tine am fost în stare a pătrunde cu mintea. Citește-mă fără gând făcut dinainte, și, dacă cineva îți dă ceva mai bun pentru tine, atunci asvârle-mă de-o parte și lasă-mă să cad și la tine în nimicul în care am trăit întreaga mea viață. Dacă însă nimeni nu-ți spune ceea ce spun eu, dacă ceea ce-ți spun eu nimeni nu-ți-o spune într'o înfățișare așa de lesnicioasă și cu atâta înțeles pentru tine, atunci dăruiește acestei vieți a mele, pierdută și pentru tine, o lacrimă“.

De o mie și mai multe sute de ani, poate, nimeni

și de mătase. Dreptul de fabricare îl aveau însă numai orășenii; ei hotărau prețul mărfurilor, de la ei trebuiau să cumpere lână și bumbac țesătorii de la țară; marfa lucrată țăranii n'aveau voie s'o vândă la nicaiva negustori streini, ei numai celor din Zürich; chiar cele ce țeseau pentru îmbrăcămintea și trebuințele lor casnice trebuiau să le vândă întâi acelorora, ca să le albească ori să le boească, și apoi să le cumpere îndărăt de la ei; meserii n'aveau voie să învețe decât orășenii, iar cei de la țară trebuiau să cumpere scump acest drept de la breslele din oraș; țăranul care ar fi îndrăznit să aibă daraveri de negoț cu negustori de prin alte locuri avea să s'aștepte la o aspră pedeapsă; apoi birurile erau peste măsură de grele — și alte nedreptăți de felul acestora.

nu mai grăise cu atâta duioşie şi iubire de frate către norodul cel de jos. Întru aceasta aveà şi bunicul o parte.

Bunicul erà apoi un om căruia îi plăcea cartea. De la dînsul primî Pestalozzi întăiele sale cunoştinţe de limbă latinească, şi anume într'un mod original, care arată la bătrîn o pătrundere şi o independenţă de procedere, ce vestesc, par'că, geniul pedagogic al nepotului: bunicul a început să-l înveţe latineşte cu ajutorul „Tatălui nostru“, legând de cuvintele nemţeşti ale rugăciunii, cuvintele latineşti corespunzătoare. În acële vacanţii lungi de la bunic s'a agonişit pe urmă Pestalozzi o sumă de cunoştinţe de istorie şi de drept, care au dat culturii sale o temelie mai adîncă. Dar mai ales o anume lectură stăruitoare, făcută la îndemnul bunicului, şi poate adesea împreună cu el, a înfluenţat mai pre sus de toate asupra minţii şi a inimii nepotului: citirea sfintei Scripturi. Şi fără aceasta ar fi cunoscut-o el, fiindcă la protestanţi în de-obşte Biblia, ori cel puţin o carte de cântări religioase şi evangheliile, nu lipsesc mai din nici o casă de creştin, încât Pestalozzi trebuie să fi auzit lecturi din Biblie de mic copil, de la mama lui; la bunic însă s'a pătruns el de toată înţelepciunea şi de toată înalta poezie cuprinsă în sfînta Scriptură. De aceea nu numai limba lui Pestalozzi are în sine ceva biblic, ci, citindu-l şi privindu-i viaţa, simţi că toate cugetările şi faptele sale răsar dintr'un suflet plin de un adînc sentiment religios, iar întreaga sa personalitate are ceva din fiinţa unui apostol.

Viaţa aceasta la bunic, în mijlocul naturii şi în mijlocul ţăranilor l-a făcut apoi să aibă un spirit deschis, liber de orice prejudecată din cărţi, i-a dat deprinderea de a căuta adevărul în observarea şi în meditarea sa proprie asupra vieţii reale din jurul său şi putinţa de a-l exprima într'o limbă plină de

toată bogăția de imagini a graiului popular. Iar grija deosebită a bunicului pentru școală și silința acestuia de a ține școala satului în cea mai strânsă legătură cu viața de familie a enoriașilor săi a deșteptat din vreme într'insul instinctul său pedagogic și i-a dat o îndrumare hotărâtă.

El însuși spune într'un loc (vorbind despre sine la persoana a treia) cum a crescut în sufletul său această preocupare de soarta copiilor și a semenilor săi: „Când vedeă copiii, chiar pe cei mai săraci, ai poporului celui mai de jos și mai umilit, în Hōngg, la bunicu-său, bucurându-se până la vârsta de 5—6 ani de viața lor, și crescând, chiar în sdrențe, sănătoși, fericiți și nevinovați ca niște îngeri; când îi vedeă cum iau-aminte la toate cele din jurul lor în natură și cum știu să se ajute singuri spre dezvoltarea puterilor lor; când vedeă cum le râde în ochi sburdălnicia sufletului nevinovat, bucuria iubirii și încrederea unei inimi neturburate, iar din obrajii lor bucălați grăește fericirea; și când apoi peste câțiva ani vedeă cum, în mizeria fabricii și în mizeria școlii, pier din ochii lor și de pe obrajii lor toate speranțele ce le făgăduiau mai nainte, iar în locul acestora se arată întristare, supărări, oțărire și suferință; când vedeă că *luarea-aminte asupra abecedarului omoară în copii luarea-aminte asupra naturii*; că și pe băncile școlii și pe scaunele țesătoriilor pierdeau deopotrivă sburdălnicia nevinovăției lor, bucuriile iubirii și încrederea inimei neturburate — atunci îl cuprindeă jalea de această uscăciune a vieții de fabrică și a vieții de școală, a căror îndoită micime-de-inimă rodeă sufletul poporului. Aceste sentimente de iubire îl făcură din vreme patriot*,

* „Patrioți“ erau numiți membrii unei societăți politice-literare de tineri din Zürich „societatea elvețică“, întemeiată de vestitul pe acеле vremuri profesor

adică un om care căută în apărarea cu hotărîre a drepturilor recunoscute ale orăşenilor şi ale ţăranilor mijloace de mîntuire în potriva stricăciunii morale ce o vedea că răpune patria sa“.

Între aceşti oameni a crescut Pestalozzi.

Mama, Bâbeli, hunicul — fiecare cu însuşirile lor deosebite, dar toţi cu însuşiri rare şi mergînd în aceeaşi direcţie — sînt cele trei fiinţe care au influenţat mai mult asupra lui, în frageda vîrstă a copilăriei, când sufletul se înfiripează pe nesimţite la lumina vieţii celor mai mari din jurul său. Fireşte, viaţa sufletească a unui copil şi mai apoi a unui om matur nu e hotărîtă numai de ceea ce primeşte de la atmosfera sufletească în care se desfăşură, ci are, din naştere, puterile sale anume: lumea în care trăieşte însă ajută ori apasă dezvoltarea acestor puteri lăuntrice; şi astfel, prin îmbinarea fondului primitiv cu îndemmurile din afară, tînărul apucă pe una sau pe alta din cărările cele multe ale vieţii, merge pe drumuri bătătorite ori îşi croeşte altele nouă.

De felul acestora din urmă s'a arătat a fi Pestalozzi.

La înfăţişare, era un copil urît la faţă şi slăbuţ la trup; însă în ochii lui cei mari şi negri citeai o adîncă bunătate de suflet, iar în trupul cel firav se ascundeă o tărie de viaţă care l-a făcut să trăească pînă dincolo de 80 de ani, cu toate necazurile şi sbuciumările prin care a trecut; căci Dumnezeu îl înzestrase cu seninătatea aceea de suflet a visătorilor, care-i face să nu pună la inimă nimicurile zilnice ce turbură atît de mult viaţa celor mai mulţi

Bodmer. Pestalozzi era, împreună cu Lavater şi cu alţi prieteni ai săi, unul dintre membrii cei mai activi ai acestei societăţi.

muritori. „Mă loveam cu capul de pereți în mii și mii de lucruri mărunte, mai mult de cât oricare alt copil. Asta însă nu însemnă pentru mine nimic. Alături de nechibzuința mea, aveam un fel de a lua lucrurile așa de ușor, în cât, când nu izbuteam în lucruri pentru care alți copii s'ar fi prăpădit cu firea, mie nu-mi păsa nimic mai niciodată. Cele ce mi se întâmplau erau pentru mine, după trecerea a câteva nopți peste ele, ca și când nici nu s'ar fi întâmplat, oricât. Înainte, le-aș fi dorit sau le-aș fi așteptat cu teamă. Așa de puțin făceau impresie asupra-mi fericire și nefericire”^{*}.

Altfel, era un copil de o neobicinuită simțire și fantazie, prinzând cu tot sufletul lucrurile ce aveau darul să-l intereseze, nebăgător-de-seamă însă și in-

* Vorbele acestea despre sine le spune Pestalozzi în acel mișcător „Schwanengesang” („Cântecul lebedei”), din al 80-lea an al vieții sale, când, aproape de pragul morții, aruncă cea de pe urmă privire peste întreaga sa viață. În legătură cu această trăsătură a firii sale, e interesantă o observare ce o face Pestalozzi tot acolo, observare care cuprinde o idee nouă pe vremea aceea, întărită astăzi de cercetările moderne privitoare la teoria heredității: „Mi-a părut totdeauna un lucru de mirare că o sumă de anecdote, ce se istorisesc foarte adesea în familia mea despre strămoșul meu din spre partea tatii, arhidiaconul Ott, arată o surprinzătoare asemănare a firii și a particularităților lui cu ale mele și par a întări foarte mult o idee a mea, anume că *foarte adesea caractere de familie se ivesc iarăși cu o asemănare izbitoare, după mai multe generații, sărind peste mulți membri intermediari*”. Și vorbind mai departe despre firea aceluia strămoș, adaogă: „Felul acesta al lui de a lua lucrurile glumeț era atât de mult în firea sa, îi păstră atât de mult o *dispoziție veselă* a sufletului, în cât zicea adesea, că e încredințat că de aceea la ajuns el până la adânci bătrânețe, fiindcă e nițel cam ușurel și *ia toate lucrurile mai de grabă prea ușor decât prea greu*. Și nu mai rămâne îndoială că și eu pot spune cu dreptate același lucru despre mine”.

diferent la toate celelalte, lucrând adesea subțimpresia momentului, pripit, fără chibzuială, pururea însă de o desăvârșită sinceritate și lealitate față cu alții. Deși eram unul din școlarii cei mai buni“, spune el însuși în accele amintiri, „făceam însă dintr’o ne-mai-pomenită distracție greșeli de acelea, pe care nici cel mai din urmă dintre ei nu le-ar fi făcut. Fondul învățăturilor îmi prindea sufletul mai totdeauna în chip vioiu și just; pentru formele în care mi se înfățișau eram însă pururea indiferent și distrat. Pe când în unele părți ale unei materii de învățământ eram cu mult mai pre jos de ceilalți camarazi ai mei, în alte părți îi întreceam peste măsură... În de-obște, la cele ce trebuea să învăț, eră cu mult mai de seamă pentru mine — n’aș putea să zic priceperea propriu zisă, ci mai vârtos cuprinderea cu emoțiune a obiectelor de cunoștință, decât exercitarea practică a mijloacelor de aplicare a lor... Toată lunca o credeam cel puțin tot așa de bună și de vrednică de încredere ca pe mine. Am fost deci în chip firesc, chiar din copilărie, victima ori cui vocă să-și facă treburile cu mine. Eră în firea mea să nu cred ceva rău despre nimeni, până ce nu vedeam eu singur cu ochii, ori până nu păteam ceva din partea aceluia; și, precum despre toți semenii mei aveam o părere mai bună de cum ar fi trebuit, tot astfel mă înșelam și în privința mea însu-mi, atribuindu-mi mai multe puteri de cât aveam și socotindu-mă destoinic la multe pentru care în realitate eram cu totul nedestoinic...”

Copilul acesta naiv nu eră însă lipsit de curaj și avcă un adânc sentiment de demnitate personală. Fiind odată un mare cutremur, profesorii și elevii iură cuprinși de spaimă și se năpustiră pe scări unii peste alții, ne mai îndrăznind apoi nimeni să se întoarcă în clase: Pestalozzi se urcă singur și le aduse

la toți șăpcile și cărțile. Într'altă zi, un dascăl de cântări, ce aveà obiceiul să vină la școală cam cu chef, vru să-l învețe cântul cu bătaia, pe el care n'aveà de loc ureche muzicală; brutalitatea aceasta îl revoltă atât de mult, încât Pestalozzi — aveà atunci 14 ani — împinse afară din bancă, împreună cu ceilalți școlari de lângă sine, pe dascălul cel băut și porni drept la profesorul clasei, să-i spună că el nu mai calcă în școală, dacă va mai aveà să stea vreodată în clasă dascălul acela. Profesorul, văzând că băiatul are dreptate, îl scuti de ora de cânt. Altă dată, aflând despre niște grozăvii ce se petreceau într'o altă școală, le aduse la știința mai-marilor școalei aceleia, într'o scrisoare neiscălită; fiind însă aflat, i se ceru să arate pe școlarul care-i destăinuise acèle lucruri; el refuză cu hotărîre și, când se văzù apoi amenințat cu pedpse strajnice, fugi la bunicu-său la țară.

Și încă o însușire — am zice neașteptată, dacă nu ne-am aduce aminte cât de puțin putem pătrunde cu judecata noastră în aceà logică tainică a caracterului unei ființe omenești — încă o însușire prețioasă a arătat mai târziu acest copil, altminteri sfios și stângaci în lume: o stăruință neînfrântă în urmărirea a ceea ce vedeà ca scop al vieții sale, tenacitatea aceea caracteristică oamenilor mari. Pestalozzi a avut până în cele din urmă clipe ale vieții sale un avânt și o putere de erou, într'o inimă care a rămas pururea inimă de copil. Ceea ce se numește de obicei „simț practic“, simț al realității și al posibilităților, n'aveà de loc; dar tocmai de aceea a și făcut ceva mare, fiindcă a urmărit cu o stăruință eroică, nebunește, realizarea unui gând pe care oamenii cei „cuminți“ și „chibzuiți“ din lumea aceasta l-ar fi socotit drept utopie — dacă le-ar fi venit în minte.

Dacă ar fi să ne ispitim a prinde într'un singur cuvânt întreaga ființă sufletească a unui om, a găsi acel sentiment a-tot-stăpânitor ce alcătuește fondul unei personalități omenești și ne dă oare-cum cheea tuturor faptelor hotărîtoare din viața sa — am putea zice că la Pestalozzi acest temei al toată ființa sa eră *iubirea de cci mici și săraci*; o iubire activă însă, bărbătească, creștinească, în cel mai curat înțeles al cuvântului, o iubire care nu se mulțamește numai cu compătimirea, ci trece la faptă și la jertfă. Dispoziția aceasta sufletească o aveă din fire și-i fusese întărită de împrejurările în care crescuse.

Am văzut în ce atmosferă sufletească și-a trăit copilăria. Influențe în aceeași direcție au venit să se adauge în tinerețe.

La școala înaltă din Zürich erau pe vremea aceea doi profesori vestiți, Bodmer și Breitinger, care aveau, pe lângă un adânc simț al datoriei, și o înaltă concepție a menirii lor de educatori ai tinerimii. De pe catedră și mai ales în ceasuri de vorbire mai apropiată cu tinerii lor ascultători, ei știeau a deșteptă într'înșii avânt pentru partea ideală a vieții omenești, entusiasm pentru frumusețea morală a culturii antice, căutând pururea a pune în legătură cu viața prezentului învățătura din cărți. Năzuința lor eră astfel a trezi în tineri acel înalt simț de solidaritate socială care este semnul adevăratei culturi, a-i face să aibă spirit de independență, dorința de a face bine, curajul de a ataca răul, puterea de a se jertfi. iubire de neam și de țară.

Ceea ce eră mai important în toată această mișcare intelectuală din Zürichul de atunci, — și s'a răsfrânt mai adânc în sufletul lui Pestalozzi, contribuind apoi să dea pedagogiei sale acea largă temelie de vicață ce a constituit noutatea și trăinicia

ei — erà partea ei socială; interesul pentru clasele de jos, năzuința de a înlăturà pricinile de nedreptate politică și economică și a micșorà prăpastia de cultură ce desparte pe cei săraci de cei bogați, pe cei cu drepturi de cei ce erau lipsiți de ele. „Trăind într'o vreme și într'o țară, în care toată tinerimea mai cultă erà ridicată până la înălțimea sufletească de a cercetă fără sfială pricinele relelor de care suferă țara, ori-care ar fi fust și ori-unde s'ar fi aflat aceste rele, și de a râvni cu tot sufletul spre îndreptarea lor, am început și eu“, zice Pestalozzi într'un loc, „cum făceau toți ucenicii unui Bodmer și ai unui Breitinger, și cum se cuvenea contemporanilor unui Iselin..., unui Tschiffelli..., unui Fellenberg..., unui Tscharner... și atâtor altor nobili bărbați — să caut *care sânt izvoarele relelor ce scoboară și pe poporul patriei noastre atât de mult subț ceea ce ar putea și ar trebui să fie*“. Mișcarea tinerească pornită din aceste cercuri de cultură l-a dus astfel, mai târziu, la găsirea legăturii adânci a școalei (și a educației în genere) cu întreaga viață a poporului și la concluzia că școala are menirea de a învăța și a educa nu indivizi, nu clase sociale, ci *un popor*.

Până să ajungă însă la calca cea nouă ce a dat vieții sale acea însemnătate istorică, tânărul Pestalozzi ia parte, cu Lavater și alții, la agitațiile „societății elvetice“ întemeiată de Bodmer, e pus la închisoare câteva zile, subț cuvânt că ar fi ajutat la fuga din Zürich a unui tânăr teolog, autorul unei foi volante ce cuprindea o satiră la adresa cârmuirii*, și publică în jurnale (în 1765) câteva aforisme morale și pedagogice, numite de el „dorințe“, o traducere din olințiaca a treia a lui Demostenes și un

* Tânărul acesta erà H. Müller, care a ajuns mai târziu profesor, vestit ca întâiul editor al poemei vechi germane „Nibelungenlied“.

articol mai lung — chip, despre un rege spartan, „Agis“, dar bătând, vădit, în stările politice din țara și din vremea sa.

„Dorințele“ ce tânărul de 20 de ani le arată în jurnalul tinerimii din Zürich* sânt caracteristice pentru cine urmărește desfășurarea ființei lui sufletești: de la început, cugetul său se vede stăpânit de ideea care aveâ să hotărască mersul întregii sale vieți: a ajuta poporului de jos să se ridice din sărăcie și din neștiință, printr'o mai bună educație: „Cât bine s'ar răspândi în lume, dacă nici unul dintre spiritele cele mari n'ar pregeta sau n'ar socoti nevrednic de sine de a lucra fără încetare pentru binele obștesc, dacă nici unul n'ar privi de sus asupra semenilor săi mai mici, dar sânguitori și cu credință unii către alții!“ „Dacă orice om de-treabă ș'ar da silința să facă la fel cu sine numai pe unul încă, printr'o deosebită pildă, priveghiere, îndrumare, și așa mai departe, atunci am aveâ încă odată atâția oameni de-treabă ca acum“. „De s'ar găsi cineva care să alcătuească pentru norodul de la țară o cârticică cu privire la sănătatea lui, scrisă pe scurt și având învățături care să poată fi înțelese și aplicate de săteni; și de s'ar găsi vreunul ori mai mulți bogătași care să pună la mijloc atâta cât ar trebui pentru ca această minunată cârticică să poată fi dată țăranului cu jumătate din prețul obicinuit sau chiar a treia parte!“ „Dorința aceasta mă duce la o alta. De-ar tipări cineva câteva coale pline cu învățături simple și bune despre creșterea copiilor, scrise în așa fel, în cât să poată fi pricepute și puse în lucrare și de cel mai de jos orășan și sătean; și de s'ar găsi apoi câțiva oameni de inimă (mie îmi și plutesc în minte

* „Der Erinnerer“, apărut în 1765—67 sub readecția lui I. C. Lavater și a lui Heinrich Füssli. acesta așezat apoi la Londra și cunoscut ca pictor.

unii, care ar fi destul de aleși la cuget și destul de avuți, spre a putea săvârși aceasta), care să procure mijloacele ca aceste câteva coale tipărite să fie date gratis publicului, sau cel mult pe preț de un sfanț; și după aceea dacă toți preoții de sat și de oraș ar împărți ș'ar răspândi în popor aceste cărțile folositoare obștei; și de-ar urmă apoi aceste înțelepte și creștinești reguli de bună-creștere toți tații și toate mamele căroră le-ar cădeă în mână! Ei, dar asta înseamnă a dori prea multe de-odată!“

Prin temperamentul său, tânărul Pestalozzi nu eră dintre oamenii care se mulțumesc numai cu simple dorințe, ci dintre aceia care se aruncă în luptă pentru ideile și visurile lor, cât mai de vreme și cu toată hotărîrea. Scopul vieții îi eră limpede; dar pe ce cale să-l ajungă mai sigur, mai potrivit cu firea lui?

La început îl băteă gândul să învețe teologia, ca prietenul său Lavater; la aceasta îl îndemnă, poate, și pilda ce i-o da bunicul; părăsi însă repede acest gând și se hotărî să învețe dreptul, socotind că pe această cale, ca avocat și ca om politic, va putea ajuta într'o măsură mai largă la apărarea și înălțarea poporului de jos. Doi ani mai petrecu în Zürich (1765—67), citind mult, studiind mai ales singur, luând parte activă la viața plină de avânt a tinerilor „patrioți“ din jurul lui Bodmer. În acest răstimp însă, o mare și neașteptată schimbare se desăvârșește în sufletul său: renunță dintr'odată la orice studiu mai departe și la orice „carieră“, își arde toate manuscriptele, și se hotărăște să se facă agricultor, să trăească în mijlocul țăranilor.

Pe lângă atracția anilor petrecuți în sat la bunic, mai multe împrejurări nouă trebuie să-l fi îndemnat la acest pas, hotărîtor pentru tot restul vieții sale.

Mai întâi, atmosfera sufletească a acelor vremuri și în deosebi influența lui Rousseau. „Contractul so-

cial“ și „Emil“ (apărute în 1762) pricinuiseră o adevărată revoluție în capetele cugetătoare din Europa, chiar la oameni de talia unui Herder și a unui Kant; cu atât mai mult la cei mai tineri. Întoarcerea spre „natură“, educație și viață „conform cu natura“, eră acum lozinca tuturor. Nicăiri însă ideile cele nouă nu puteau găsi suflete mai pregătite a le primi și a și le însuși până la urmările lor cele mai depărtate ca în acea idealistă tinerime din Zürich, hrănită din Plato și Plutarch, înflăcărată pentru conștiința lui Licurg și pentru viața spartană. Firește, se putea pune întrebarea, ce se înțelege mai întâi prin „natură“, ca să se poată hotări care e viața „conformă cu natura“; și să fie oare numai un singur fel de viață „conformă cu natura“? Tinerii însă rezolvă repede controversile, iar sufletele tari nu rămân niciodată la jumătatea drumului, între noile convingeri și vechile deprinderi sau ispite ale vieții. Dorind să trăească în spiritul „naturii“ și fiind încredințați că viața cea mai aproape de „natură“ și deci cea mai „conformă cu natura“ este viața plugarilor, mulți din acești tineri idealști nu șovăiră de a lăsa cartea și a se duce să trăească în mijlocul sătenilor, să se facă țărani. Pestalozzi a fost cel mai consecvent și cel mai bogat la suflet dintre ei, dar nu singurul care a urmat această cale.

Mai mult însă decât această influență a vremii, trebuie să fi fost hotărâtoare la Pestalozzi o altă împrejurare mai adâncă: sfatul ce i-a dat, pe patul de moarte, cel mai bun prieten al său și sguduirea sufletească ce a produs-o în el moartea prea timpurie a acestui om într'adevăr superior. Acesta eră un oare-care Gaspar Bluntschli, student în teologie, „Menalk“, cum îi ziceau prietenii din cercul „patrioților“ — după numele unui personaj din egloga X a „Georgicelor“ lui Virgiliu. (De la el sânt cuvintele

citate mai sus despre șederea lui Pestalozzi în Hönng). Avea același suflet ca Pestalozzi, îl întreacă însă în chibzuință, și era cuprins de o adâncă seriozitate, ca unul ce se știe bolnav de piept fără nici o nădejde de scăpare: s'a și stins într'adevăr în vârstă de 24 de ani (în Maiu 1767).

Eră cu trei ani mai în vârstă decât Pestalozzi și avea asupra tuturor prietenilor săi, în deosebi însă asupra lui Pestalozzi, un mare ascendent. Eră un suflet de apostol. Simțind că i s'apropie sfârșitul, chemă la sine pe prietenul său și-i zise: „Pestalozzi, eu mor; tu, rămas acum singur, să nu te arunci în nici o carieră ce ți-ar putea fi primejdioasă, cu bunătatea ta de suflet și cu încrederea ta în oameni. Alege-ți o carieră liniștită, retrasă, și, până nu vei avea lângă tine un om care să-ți stea cu credință în ajutor, prin cunoștința lui de oameni și de lucruri și cu mintea lui liniștită și rece, să nu te apuci de nici un lucru mai mare, a cărui neizbândă ți-ar putea fi primejdioasă“. Moartea prietenului atât de iubit îi sdrobî sufletul. Lavater trebui să i-l deseneze așa cum era în cosciug, și numai cu sila l-au smuls de acolo. De durere, se îmbolnăvi și plecă la țară, la un frate al mamei sale, medic; acolo se întremă iarăși, încetul cu încetul; în acest răstimp însă, se petrecu în el marea schimbare de care am vorbit: din criza sufletească prin care trecuse, ieși cu hotărîrea de a renunța la orice carieră publică, la oraș, și a se așeza pentru totdeauna în mijlocul țăranilor. Astfel socoti el că urmează mai bine sfatul dispărutului prieten, nu numai în interesul său propriu, ci mai ales pentru realizarea idealului lor comun, de înălțare sufletească a poporului de jos.

Și într'o altă privință a fost hotărîtoare pentru viața lui prietenia acestui suflet ales. Bluntschli eră (ca și Pestalozzi de altfel) bun prieten cu un alt ca-

marad al lor, Gaspar Schulthess, fiul unui negustor bogat din Zürich, și se ducea des în casa acestora; astfel, se născuse cu vremea o strânsă prietenie ideală între el și sora lui Gaspar Schulthess, Ana. Cu adâncă lui seriozitate morală, el exercită o mare influență asupra acestei tinere prietene, făcând-o să nu prețuească nimicurile lumii mai mult decât se cuvine și câștigându-o pentru cele mai înalte scopuri ale vieții; prin fratele ei și prin Bluntschli, ea era introdusă în ideile „patrioților” din Zürich și încălzită de aceleași aspirații ca ei*. Știind că Bluntschli e pe moarte, ea avu curajul de a merge să-l vadă. Acolo întâlni și pe Pestalozzi; acesta fu atât de mișcat de adâncă ei durere, și o găsi așa de aproape de a lui însu-și, încât se pomeni dând expresie acestor sentimente ale lor despre pierderea prietenului comun, în câteva foi scrise, pe care îndrăzni să i le trimeată ei, spre a-i mai alina suferința. Ea îi mulțumi și-l rugă să-i scrie mai departe despre scumpul lor „Menalk”. Și astfel, printr’o firească desfășurare a inimii omenеști la 20 de ani, din acel respect pentru fapta ei frumoasă, din durerea laolaltă pentru prietenul dispărut, din dorința de a vorbi mereu despre acest suflet deopotrivă de admirat de amândoi, se născu în Pestalozzi cea mai

* Într’o scrisoare către Gaspar Schulthess scrisă cu prilejul logodirii acestuia cu o cunoscută a lor. Bluntschli, aducând vorba despre Ana, zice aceste mișcătoare cuvinte: „Frumoși îi sânt ochii când zâmbeste prieteniei, și și mai frumoși, când, mișcată de milă sau prinsă de virtute, o lacrimă îi tremură în ei... Când va cuprinde în brațele sale de soră pe logodnica ta, amândouă te vor încânta. Cerul le a format inimile amândurora spre iubire; într’a mea a pus sămânța prieteniei, care încolțește acum, dar e zdrobită de furtună înainte de a da roadă”.

pasionată iubire, întâia și singura dragoste a acestui suflet mare. Scrisorile lor s'au păstrat și pot fi socotite printre cele mai frumoase și mai senine din câte s'au scris vreodată, în asemenea prilejuri; din ele respiră cea mai curată iubire și o înaltă concepție a vieții, la amândouă aceste suflete, de o potrivă de distinse*.

* Dăm aici două din acele scrisori pe de o parte pentru deosebita lor valoare, chiar din punct de vedere al educației tinerimei, iar pe de alta fiindcă ne desvăluie mai bine decât orice expunere streină a lăncul sufletului acestor două personalități vrednice una de alta.

Iată una din cele dintâi scrisori ale ei, care prin seninătatea și adâncimea simțirii ce o arată, prin evocarea acelei figuri ideale de prieten, dă par'că de la început acestei legături sufletești o consacrare mai înaltă: „Nu, nu cauți în zadar liniștea d-tale, scumpe tânăr. Mă grăbesc să ți-o dau, într-un cât îmi stă în putință: aci, pe aceste foi, ai să găsești liniștea dacă intenția mea își ajunge cumva scopul; eu însă nu sânt a mea însă-mi. Sânt încă ceasuri fără asemănare în care mă aplec încă prea mult cu sufletul spre prietenul nostru pierdut. Une-ori mă liniștesc, închipuindu-mi-l sfânt și desăvârșit în vecinicele lăcașuri. Aceste închipuiri mi-au umplut sufletul de mulțămire — îmi părea că și întinde brațele lui spre mine și mă cheamă în slava sa. Căci îmi spuneă adesea, pe când eră încă între noi: „Prietenă, ce însemnează o depărtare de câțiva ani, când ne vom bucura apoi nedespărțiți unul de altul? Și aceasta se va întâmpla negreșit dacă vom rămâne credincioși lui Dumnezeu și virtuții“... Știu ce ciudată figură am făcut, când ai venit la noi rândul trecut... Cu câtă plăcere aș fi voit să-ți vorbesc despre Menalk, ce bucuraoasă eram să-ți fi putut spune ceea ce am simțit la citirea de mai multe ori a foilor d-tale [despre Menalk]! Ca să scrie cineva așa, trebuie să simtă. D-ta ești un minunat prieten; răposatul o știe; știe că se vor petrece acestea în sufletul d-tale, când el ar muri. Da, d-voastră amândurora, cinstiți tineri, d-tale și fratelui meu Gaspar, pe Menalk nu vi-l poate înlocui nimeni — de ceea ce am pierdut eu însă-mi nici să mai pomense; și mie îmi eră el totul. Și să fi fost eu nesimțitoare la moartea lui, eu? Lui am să-i mul-

Ea e surprinsă la început de acest sentiment neașteptat, dar sinceritatea tânărului o cucerește. Îi atrage însă luarea-ă-minte că dînsa este cu șapte ani mai în vîrstă de cît el și că de-bună-seamă părinții ei se vor împotrivi la această căsătorie; îi cere timp de gîndire și de proprie examinare pentru amîndoi, înainte de a lua o hotărîre care ar lega-o

țamesc eu totul! Mă găseam la o răspîntie de drumuri și poate și apucasem să șovăesc pe căi lăturalnice; mi a fost dat atunci să l cunosc pe el. mi-a fost dat să cunosc dumnezeiasca lui virtute și să mă formez după el. Să caut acum a mă apropiă de această virtute și să nu mă las a fi prin nimic îndepărtată de la ea, — spre aceasta sînt acum îndreptate toate silințele mele. Străduința mea îmi va, împlini ceea ce amintirea îmi refuză; totuși, afară de puține foarte puține, convorbiri indiferente, mi-au rămas în minte toate, și mai lesne mă voiu uita pe mine însă mi decăt să uit pe Menalk. Cuvintele lui, atît de pătrunzătoare și spuse cu atîta grație, nu le voiu uita niciodată, sînt îngropate ca în marmoră, în inima mea... Îngăduie-mi bune prieten, să-ți fac această mărturisire despre Menalk: aflu ușurare printr'asta: Știi bine, că am mai cutezat să o fac cdată, într'o vreme cînd ar fi trebuit să tac! Niciodată, scumpe prieten, n'ar fi trebuit să-ți vorbesc de Menalk! Ah, de ce a trebuit să fii d-ta din întîmplare acolo, cînd plecam de la el cu inima sfîșiată! Iar eu — să fiu așa de nechibzuită, în cît să mă descoper d tale, fără să mă gîndesc la răsunsetul ce ar putea deștentă în d-ta această descoperire a inimii! Ce am făcut!... Eu, eu sînt pricina care a scos din liniștea sa o inimă nobilă și fără experiență o inimă ce eră încă slobodă de orice pasiune primejdioasă! Eu am făcut să stea în nelucrare mintea cea dreaptă, care se deprinsese de timpuriu să săvârșească lucruri mari. Câte muștrări mi-am făcut de cînd am citit întîia d tale scrisoare! Fu asta gîndul meu? Nu! Martur din înălțimile cerului, tu știi că nu. Am primit ceea ce mi-ai trimes despre Menalk nu altfel decăt ca produsul celei mai delicate prietenii ce o aveai către el și, întru cîtva, ca o mîngîiere pentru mine fiindcă văzuseși cît sufercam din cauza [pierderii] lui. Acum, d-ta îmi vorbești pe alt ton. Dintr'o singură trăsătură a caracterului meu, d-ta tragi în-

pentru viață. Pestalozzi se învovește și, după un șir de scrisori în care amândoi își desfășură unul altuia firea lor, cu toate lipsurile ce și le recunosc, fără nici o rezervă, iar el îi arată planurile lui de viitor, de a se devota ridicării țărănimii, ca îi spune cuvântul hotărîtor, pe care îl și ține, cu toată împotrivirea neînduplecată a părinților, mai ales a mamei ei.

—
cheiere în privința întregii mele firi. D-ta pleci de lângă mine și-ți faci din mine un portret, care ar fi frumos, dacă acela aș fi eu, dacă aș fi eu aievea... Nu, prietene, nu sînt aceea ce ai voit d-ta să faci din mine, nu sînt cătuși de puțin; știe unul Dumnezeu, dacă voi ajunge cândva așa, dacă voi putea birui micile pasiuni care se războiesc în sufletul meu. Ce-i drept, Menalk a pus temelia spre aceasta, însă totul e încă de-abea schițat.. Mi-ai desfășurat înaintea ochilor tot caracterul d-tale...; eu pot să te cunosc pe d-ta foarte bine din ceea ce mi-ai spus despre Menalk, despre *educație* și despre mine însă-mi. Felul cum vrei să aduci servicii patriei l-ai arătat obștește și eu îl aprob. Menalk și frate-meu m'au lămurit în privința acestor lucruri, iar eu le-am cercetat și mi le-am însușit.. Atâtea sentimente nobile și înalte îmi cuprind sufletul! Ar trebui să mă prefac, dacă ți-aș ascunde acest lucru... Mărturisesc bucuros, că nu sînt indiferentă față cu meritele d-tale totuși nu mă încred atât de mult în inima mea, în cât să nu-ți recomand a mă privi cîtăva vreme încă numai ca prietenă; cercetează mai departe; și eu voi face același lucru. Îți ofer toată prietenia ce am avut-o pentru Menalk, cu toate avantajele, cu toate plăcerile. Să-ți spun cât de mult ne înțelegem. Menalk eră prietenul meu. El eră prietenul casei noastre, la toți ne eră necesar. Eu nu săvârșam nici o faptă fără să știe el mai dinainte, fără să fi cercetat el. Aveam toată libertatea de a vorbi cu el, ne puteam încrede amândoi în virtutea noastră; eră vesel, cu sufletul curat, îndotat; cu rîndul, ori el ori eu, ne gîndeam ce mijloace să aflăm spre a ajuta pe cei în suferință, imparțial. prietene, imparțial, unde eră vorba de a îndreptă anume greșeli. El a fost prietenul meu, nicioadată însă logodnicul meu și nici nu mi-a oferit vreodată acest lucru. O, dacă și d-ta ai fi făcut tot așa, câte ceasuri de neliniște ne-am fi cruțat și, dimpotrivă, câte ceasuri de

Liniștit acum, Pestalozzi (eră atunci de 21 de ani) plecă să învețe agricultura, în mod practic, la un proprietar de lângă Burgdorf, în ținutul Bernici, la care îl recomandase Lavater. Acest proprietar eră vestitul gospodar pe acele vremuri în Elveția, Rudolf Tschiffeli (1716—1780). Născut din oameni săraci, ajunsese, prin talentul și prin cinstea lui, înalt

bucurie am fi putut încă gustă! Toemai când cugetam că vor începe iarăși acele ceasuri fericite că Menalk îmi va fi înlocuit iarăși într-o câțva, și multămeam din suflet Celui prea înalt. În orele mele singuratece, pentru această plăcere, atunci veniși d-ta, cu neașteptata d-tale propunere, pe când eu, dimpotrivă, voiam să gust nevinovat această bucurie. Pe de o parte vârsta, pe de altă parte alte împrejurări, făceau ca nici să-mi vină în minte un gând ca acesta. Știi d-ta oare, prietene, că mai am numai trei ani și primăvara mea s'a dus? — Cugetă la toate acestea; și eu voi face tot astfel. Și, de va fi să-mi spui contrariul de ce mi-ai spus, eu voi fi în stare a primi și aceasta. Unui prieten i se iartă, când, uneori, nu lucrează din cea mai stricăță examinare de sine însuși; dar dacă o face aceasta ca logodnic, atunci lucrul ar putea fi cu primejdie... Te rog din adâncul sufletului, nu te hotărî la nimic înainte de a privi această importantă afacere dintr'un alt punct de vedere; și eu doresc fericirea d-tale mai mult decât pe a mea..."

Dintre ale lui Pestalozzi, reproducem aici părți dintr'o lungă scrisoare ce i-o adresează logodnicei sale când e să plece el din Zürich spre a învăța în mod practic agricultura la Tschiffeli; e o scrisoare în care Pestalozzi cu obicinuita și adâncă lui sinceritate, se examinează pe sine însuși în fața ei și-i desfășură principiile de care se va conduce în viața sa de soț și de părinte:

„Scumpa, unica mea prietenă! Zilele acestea am început să mă gândesc adânc la toate câte s'au petrecut între noi. E vremea, scumpa mea, să împiedicăm și volul simțirilor noastre. Întreaga noastră viață viitoare, întreaga, noastră fericire, datoriile către patria noastră și către urmașii noștri, grija virtuții însăși, ne cheamă la cea mai grabincă luare-a-minte asupra noastră înși-ne și la cea mai amănunțită cercetare a ceea ce e

funcționar în orașul Berna. Având de mic copil iubire pentru viața de țară, se puse să-și agonisească singur cunoștințe de agricultură și cumpără apoi la Kirchberg lângă Burgdorf o moșie lăsată în părăgînire, pe care o cultivă singur, făcând din ea în scurtă vreme (prin amestecul deosebitelor feluri de pămînturi, prin șanțulețe de adus apa pe ogoare, prin gu-

de datoria și pentru fericirea noastră să facem mai departe. Întru aceasta scumpa mea, să ne supunem unicului conducător drept al faptelor omenеști adevărului.. Scumpă prietenă, vreau să-ți spun cu inima deschisă gândurile ce am avut în aceste zile solemne, în privința acestui lucru.. Ne cunoaștem în destul ca să ne putem încrede fiecare din noi în sinceritatea și în cinstea celuilalt. Îți propun un schimb de scrisori, în care să stăm de vorbă despre toate, cu libertatea unor convorbiri orale.. Încep chiar acum acest schimb de scrisori.. Vreau să te conduc cu cea mai mare sinceritate în inima mea, atât de adânc cât pot pătrunde eu însu-mi într'însa.. Scumpă Schulthess! Cusururile mele care-mi par cele mai de seamă pentru împrejurările vieții mele viitoare sânt că nu am destulă prevedere, că nu sânt destul de prudent și că n'am destulă prezență-de-spirit în fața unor schimbări neașteptate în împrejurările care mă interesează. Nu știu întru cât se vor micșora aceste cusururi prin silința ce-mi dau de a le îndrepta și printr'o experiență mai bogată și o judecată liniștită asupra lucrurilor, care se naște cu experiența și cu vârsta. Deccamdată însă am aceste cusururi într'o așa măsură, încât nu mi-e îngăduit a le ascunde fecioarei pe care o iubesc. Sânt cusururi care merită luarea-aminte a d-tale; ele ar putea avea cândva urmări foarte serioase. Am încă și altele care vin din sensibilitatea mea ce nu se supune totdeauna hotărîrilor rațiunii. Foarte adesea trec măsura, în laudă și în mustrare, în simpatie și în aversiune. Greșelile prietenilor mei aproape nu le văd, deși nu sânt îngăduitor cu ei, când e vădit lucru că au greșit. De anume lucruri ce-mi sânt scumpe sânt așa de legat cu sufletul, încât adesea trec eu iubirea pentru ele dincolo de granițele pe care le pune dreapta judecată.. La nenorocirile patriei mele și ale prietenilor mei sânt eu însu-mi nenorocit deși n'am nici o parte de vină la ele și deși lucrul acesta nu e

noire, prin cultura trifoiului și a scumpiei) o școală la care veneau să ia învățătură boieri și țărani. Prin nobila lui iubire de oameni, izbutise să ridice starea materială și sufletească a cinci sate dinprejurul său, afundate mai înainte în sărăcie și înjosire morală. La acest om, care îl primii cu iubire părintească, șezu Pestalozzi aproape nouă luni de zile (din Septem-

cuminte: nu e o datorie. La toate întâmplările ce nu stă în puterea noastră de a le împiedică trebuie să recunoaștem o providență, să le primim în tăcere și să avem credința că ceea ce s'a întâmplat eră lucrul cel mai bun ce se putea întâmpla. În privința aceasta, eu sânt încă foarte slab, iubită prietenă, și această slăbiciune trebuie să o iei iarăși foarte mult a-minte. Vezi dar că vor fi zile, în care această slăbiciune mă va face să sufer și să-mi turbur seninătatea și liniștea sufletului; ea mă va face adesea foarte neegal cu mine însu mi... De marea, într'adevăr vinovata mea neglijență în ale etichetei și, în de-obște în toate lucrurile care n'au în sine nici o însemnătate, nu mai e nevoie să vorbesc: o vede oricine de la întâia aruncătură de ochi asupra-mi...

Îmi pare că e de trebuință, spre a mă arăta d-tale pe deplin să grăesc cu d-ta câteva cuvinte despre principiile mele în privința căsătoriei și a educației... Copiii mei deși vor avea cea mai îngrijită învățătură, vor fi agricultori; din mine nu se va trage nici u norășan pierde-vară. Și, în ce privește căsnicia, trebuie să-ți spun, scumpa mea, că eu socotesc datoriile către iubița mea soție ca subordonate datoriilor către patria mea și că, deși voi fi cel mai delicat soț, consider totuși ca o datorie de a fi neîndurat cu lacrimile soției mele, când ea ar vrea vreodată să mă oprească prin ele de la întreaga îndeplinire a datoriei mele de cetățean, orice ar putea rezulta de aici. Soția mea trebuie să fie cea mai aproape ființă de inima mea, tovarăsa celor mai tainice sfaturi ale mele și, împreună cu mine, singura educatoare a copiilor mei. În casa mea va domni o mare și cinstită simplitate, atât de mare cât o cere cea mai severă creștere a copiilor mei. Trebuințele casei mele vor fi în de-obște foarte restrânse și grija pentru fericirea copiilor mei mă va face neiertător chiar față cu greșeli mici ale soției mele. Știu prea bine, buna

vrie 1767 până în Maiu 1768), spre a se instrui în ale agriculturii. De la cea dintâi scrisoare pe care o trimete de-acolo, se vede bucuria pentru meseria ce vrea s'o învețe și hotărîrea cu care aveà să urmărească planul ce-și croise. Prin profesiunea ce-și alesese, el nădăjduște să fie neatârnat față cu toată lumea: această năzuință spre *independentă* va fi

mea Schulthess, că d-ta însă-ți ceri același lucru de la bărbatul pe care-l vei iubi. Am toată încrederea, că d-ta nu vei dezaproba nimic din toate acestea. Trebuie totuși să ți le spun, pentru ca să mă cunoști deplin, pentru ca și în privința aceasta să știi ce gânduri am... Mai este încă o lature foarte însemnată, prietenă, din spre care trebuie să mă arăt d-tale. Nu numai d-ta, scumpa mea, mi-ai dat locul lui Menalk, ci el însu-și a făcut același lucru — în cu totul alte intenții. Știi, de ce hotărîri mari eră plin sufletul lui Menalk. El mi-a lăsat mie o parte din grijile sale și e de datoria mea să mă arăt și din această parte fecioarei pe care o rog fierbinte să împărtășească soarta vieții mele. Scumpă Schulthess! *Viața mea nu va trece fără să întreprind ceva de seamă.* Nu voi uita învățăturile lui Menalk și în-tăiele mele hotărîri, de a mă dedica cu totul patriei; niciodată nu voi tăcea de teama de oameni, când voi vedea că binele țării mele îmi cere să vorbesc; voi uita și de viața mea și de lacrămile soției mele, și de copiii mei, ca să fiu folositor patriei. Menalk eră un suflet mare...; tremur la gândul de a lupta cândva pentru intențiile lui, și totuși aceasta o cer de la mine conștiința și datoria și inima și patria mea. Mă voi supune lor. Cât de puțin sânt însă la înălțimea unor astfel de întreprinderi! Ce urmări pot aduce asupra-mi și ce mare e datoria mea de a-ți arăta că de-aici pot să nască pentru mine cele mai mari primejdii!... Nu pot ascunde prietenei mele, că neprevederea și puțină mea prezență-de-spirit mă fac a mă teme că mi s'ar putea întâmpla une-ori, în această sferă de dificile fapte, neizbânzi, la a căror îndurare n'aș putea gusta nici măcar mângâierea de a mă putea îndreptăți eu însu-mi. Ce fericit aș fi, dacă gândul binelui ce, fără îndoială, va rămâne de pe urma mea ar putea slăbi destul, la d-ta, gândul acestor primejdii! Scumpa mea, voi veghea asupra-mi cu cea mai mare grijă; de as-

principiul întregii sale vieți. „Am ajuns, iubita mea“, scrie el îndată după sosirea sa la Kirchberg, „și am găsit norocul meu și mai mare decât îmi închipu-eam: cea mai fericită gospodărie ce-ți poți închipui, Nanetă; Tschiffeli, cel mai bun părinte, agricultor desăvârșit... Sufletul meu e liniștit; văd acum cât de absolut sigur se vor împlini toate nădejtile noastre

cuns. însă nu vreau să-ți ascund nimic. Cercetează, scumpă și iubită prietenă, dacă binele ce ai putea face și ai putea obține prin împărtășirea la planurile mele ar putea cănaări mai greu decât primejdiile la care te-ai expune... Ceea ce te rog să ieși în seamă la această cercetare e că, poate, primejdiile nu vor turbura nicio dată liniștea vieții noastre și că conștiința multelor fapte bune ce vom fi făcut va fi în stare să ne ție liniștiți și fericiți și în vreme de primejdie... Starea sănătății mele e un nou punct care cere luarea d-tale a-minte... Eu nu o socotesc ca prea, rea... Am vorbit foarte mult cu D-r. Hotz [unchiul său din spre mamă] în privința aceasta și el nu vede nici cea mai mică primejdie [în desele accese de friguri ce avusese câți va ani mai înainte]. Cu toate astea îmi pare foarte probabil că d-ta vei trăi mai mult decât mine pe lume și nu-ți ascund nici acest gând. Îmi dau seama de toată importanța acestui lucru, m'am gândit mult la el și am găsit temeieri pentru liniștirea mea. Poate că vor fi îndestulătoare și pentru d-ta. Cercetează-le în toată liniștea. De va fi să mor înaintea d-tale, prietenii mei se vor întrece, care să îngrijască mai întâi de creșterea copiilor mei, după intențiile mele... Cum răsplătește Dumnezeu chiar în viața aceasta, cinstea și bunătatea! Ce lucru binecuvântat este să ai asemenea prieteni! Ce jertfe ar fi prea mari, ca să-i păstrezi! Ce mulțămire adâncă, să te poți lăsa în nădejdea lor!... Iubita și scumpa mea prietenă! Ți-am vorbit cu inima deschisă despre firea mea și despre împrejurările mai de seamă în care mă voiu afla. Gândește-te mult, la toate; am toate lipsurile de care ți-am pomenit și, de bună-seamă multe altele încă... Adesea am vrut să tac; în cele din urmă însă m'am biruit pe mine însu-mi. Conștiința mea mi-a spus că aș fi un amăgeu, iar nu un iubitor cinstit dacă aș ascunde iubitei mele vreo trăsătură a caracterului meu sau vreo altă împrejurare ce ar putea-o cândva neliniști și ar putea-o face neno-

prin șederea mea aici. Voiu învăța agricultura, în toată întinderea și în toate formele ei; voiu ajunge neapărat independent de toată lumea, mult iubita mea. Ce perspective!...”

Întors de la Tschiffeli, el dorea să se căsătorească îndată și să înceapă fără întârziere noua lui viață în mijlocul țăranilor. Desfășurarea mai departe a lu-

rociță... Dacă împrejurările în care datoria și patria mă vor chema vor pune capăt dorințelor și nădejdi-
lor mele, cel puțin n'am fost un nemernic, n'am fost un
ticălos n'am căutat să-mi pun o mască spre a-ți prinde
inima... Scumpă prietenă! N'am meditat numai asupra
mea însu-mi, ci cu aceeași mare grijă am făcut obser-
vările mele și asupra d-tale. Judecata mea aprobă pa-
siunea mea. Eu pot fi fericit cu d-ta, dacă d-ta poți fi
fericită cu mine. D-ta ești făcută spre a fi cea mai bună
soție, cea mai bună mamă... Încă ceva, scumpa mea!
Eu ți-am destăinuit iubirea mea. Prietenia ce-mi oferi
va hrăni nădejdea mea. Prietenă! De va fi cumva se-
cesar ca să-mi iau această nădejde, d-ta mă cunoști
destul, spre a ști ce urmări primejdioase ar putea avea
asupra-mi întreținerea acestei speranțe. Iartă-mă,
scumpa mea, că-ți spun acestea. Am mari datorii către
mine însu-mi și către patrie, care cer de la mine a-
ceastă grijă. Nu vreau, scumpa mea și socotesc că d-ta
îmi vei da dreptate, nu vreau ca d-ta să te hotărăști
înainte de a fi cercetat totul, înainte de a avea toată
liniștea și a fi împăcată în cugetul d-tale... Încă ceva,
scumpa mea prietenă!... Mi-ai dat a înțelege, de curând,
că îmi cam pierd vremea fără rost pe la prieteni... E
adevărat că până mai acum câțva timp căutam să fac
multe cunoștințe, să am întâlniri dese cu oamenii... Te asig-
gur însă, scumpa mea, că nu plăcerea de distracții, ci gân-
dul de a fi folositor, mă făcea să mă port astfel... Din
principiu și din datorie îmi întrebuițam astfel vremea.
Acum însă mă voiu restrânge din ce în ce mai mult,
spre a mă pregăti pe mine însu-mi sore întreprinderi
mai mari. Nu-mi pare rău însă nici pentru vremea
aceea ce am întrebuițat-o spre a cunoaște pe tinerii
din țara mea. Vremea asta va avea cândva cele mai
însemnate urmări pentru mine. Nădăjdiesc, scumpă
Schulthess, că mă socotești îndreptățit în acest
punct...” (În ediția mai sus citată a operelor complete
ale lui Pestalozzi, vol. II, pag. 23—27 și 36—45).

crurilor nu atârnă însă numai de el și de dînsa. Părinții Anei nu au nici o încredere în socotelile sale și-i cer să facă întâi încercare singur, cel puțin doi ani de zile și, numai după aceea, dacă va izbuti, și-ar da și ei învoirea la căsătorie. Ana însă-și e cu tot sufletui cu el: „[Mama] are cea mai mare stimă pentru persoana ta; cruță-ți însă osteneala de a-i mai vorbi pe larg de planurile tale: le crede prea neprobabile și prea exagerate, ca să ți se izbândească. Dînsa e grozav de îngrijată de viitorul meu: se teme că această gospodărie la țară va fi prea grea pentru mine; ea nu știe însă că cu tine împreună eu aș ridică pietre de moară acolo unde cu oricare altul [aș ridică] un ac“. Pestalozzi stăruiește pentru o hotărîre imediată: dar stăruințele sale repetate nu au alt rezultat de cît o și mai mare încordare a relațiilor cu părinții Anei și o mare suferință pentru dînsa; de și ea e hotărîtă să-l urmeze oriunde și în orice împrejurări, totuși nu poate luă asupra-și să plece din casa părintească fără binecuvînarea părinților: „Să întrebuițăm tot ce e cu putință ca să izbutim, dar, pentru numele lui Dumnezeu, cîtă vreme ei spun că, dacă voi face acest pas, mă vor alungă cu blestem din casă, mai bine să cedăm, prietene. Socotesc că nu trebuie să avem curajul de a ne împotrivi astfel căilor dumnezeirii, chiar de ne-ar costă viața“.

Aceste împrejurări îndeamnă pe Pestalozzi la o întreprindere mai mare, dar riscată. Gîndul lui fusese, potrivit mijloacelor și experienței cam restrânse de până acum, deocamdată să cumpere sau să ia în arendă, chiar lângă Zürich, câteva pogoane de pămînt, pe care să le cultive mai ales cu scumpie, cu pomi și cu zarzavat, și numai mai târziu, dacă i-ar fi izbutit această încercare, să se întindă în planurile sale. Văzînd însă împotrivirea și neîncrederea părinților Anei, se lăsă să fie ispitit de

un plan mai mare, care-l putea duce dintr'o dată la o situație materială mai bună și-i putea câștiga astfel simpatia lor, dar care, tot atât de lesne, putea să-l ducă la ruină: în tovărășie cu o casă de bancă din Zürich, cumpără un loc mai întins, cam vre 100 de pogoane, în cantonul Aarau, în hotarul satului Birr, aproape de vechiul Habsburg și de orașelul Brugg. Pământul nu prea eră bun; el socotea însă că va scoate ceva din el, cu învățătura ce o căpătase la Tschiffeli. Îndată după cumpărare, în primăvara anului 1769, Pestalozzi se și mută într'un sat din apropierea locului său, hotărît să-și clădească pe proprietatea sa o casă și să aducă și pe Ana, fie și fără învoirea părinților ei; deocamdată îl însoțea acolo mama lui, care, cu bunătatea ei de suflet, dete lucrurilor o cale mai pacinică. „Dînsa e mai generoasă de cât mine“, scrie el către Ana. „În sufletul ei nu se ridică nici necaz, nici ciudă, chiar când ni se întîmplă nedreptăți. Când mă vede că sînt mai trist și că nu-mi mai pot stăpîni inima, atunci ea mă roagă duios să nu micșorez prin supărarea mea stima și iubirea ce datorez părinților tăi“.

Și într'adevăr, împotrivirea bătrînilor Schulthess, mai ales a tatălui, părea a slăbi, în fața hotărîrei neînfrînte a fiicei lor. În vremea aceasta, Pestalozzi, avînd acolo la țară când pe mama, când pe sora lui, puneă la cale cele de trebuință spre întemeierea noii lui gospodării. Vicața la țară împreună cu viitoarea lui soție el ș'o închipuea ca un ideal pentru ajungerea înaltelor scopuri ce-și propusese. „Ce bine ne vom simți“, îi scrie el, „cînd, în primblările noastre, nu vom mai avea frica nimănui, și ne vom întîlni la fiecare pas cu un sătean cunoscut, care știe că-i vrem binele, că ținem la el, căruia îi vom fi dat vr'un ajutor, cu o femeie pe care tu vei fi vizitat-o în vremea cînd eră bolnavă, cu copii cărora le vom

face miî de mici bucurii..., cu lucrători cu zâmbetul pe faţă, care ne vor binecuvânta că le sântem de folos prin îndeletnicirile noastre! Draga mea, ce nespus de fericită va fi pentru noi această viaţă, în care nici o faţă pismaşă care se uită chioriş la faptele cele plăcute ale virtuţii nu va cleveti asupra lor şi în care bucuria va fi singura urmare a purtării noastre cinstite! E cu putinţă, te vei strimtoră tu bucuros, când vei vedea că mii de oameni în jurul nostru n'au nici cele de trebuinţă? Ah, să răspândeşti binecuvântare şi bucurie în jurul tău, ce plăcere nespusă, ce încântare! Şi dintr'o biată cocioabă nebăgată în seamă să fii norocul meleagurilor din prejur, — o, iubita mea, cum mi-e inima covârşită de speranţe!...”

În cele de pe urmă, părinţii Anei, dându-şi seama că orice tărăgănare e zadarnică, consimţiră la această căsătorie, însă tot nu din toată inima. La cununia fiicei lor ei nu luară parte. Fără a-şi fi putut lua obicinuitul rămas-bun de la rude şi prieteni, având voie a ridica din casa părintească doar halnele ei, pianul şi puşculiţa cu economiile sale (însă cu făgăduinţa de a primi mai târziu şi zestrea ce i se cuveneă), Ana plecă la mirele ei, condusă de mama lui Pestalozzi, care eră însoţită de credincioasa lor Băbeli. Cununia se săvârşi în ziua de 30 Septembrie 1769, într'o biserică de sat, lângă noua lor proprietate, fiind faţă numai câţiva prieteni. Şi astfel, tinerii soţi, el de 23 de ani, ea de 30, încep noua lor viaţă în mijlocul ţăranilor.

Vieţa fiecărui om, cu toată puterea covârşitoare a împrejurărilor din afară şi cu toate întorsăturile ei adesea surprinzătoare, are o logică internă, hotărâtă de tainica alcătuire particulară a puterilor sufleteşti ale fiecărui exemplar uman. Alegerea aşă de neaşteptată a carierei sale din partea lui Pestalozzi

și raportul de vârstă între el și soția sa așa de puțin obicinuit între cei ce se căsătoresc, ne fac să bănuim de la început că viața acestui tânăr va avea și de aci încolo, în mersul ei, ceva ce ese din făgașul obștesc. Ori ce soartă ar avea întreprinderea sa agricolă, trebuie să ne așteptăm ca el să-și urnărească — fie sub orice formă, și mai de grabă sub una cu totul originală — scopurile ce-și propusese vieții sale; iar vrednica sa soție, care cunoscuse că sub impetuositatea și tenacitatea dusă până la încăpățănare a acestui tânăr se ascunde un suflet mare, va fi pentru el un tovarăș înțelegător, având puterea de a se ridica până la înălțimea lui morală și a se jertfi pentru ideile și aspirațiile lui.

II. Neuhoof (1770-1798).

În anul dintâi, până la isprăvirea locuinței ce Pestalozzi începuse a-și clădi pe proprietatea sa, în mijlocul câmpului, tinerii soți se așezară într'un sat din apropiere. Pestalozzi eră de dimineața până seara la câmp și la noua clădire, neobosit, punând el însuși mâna la lucru, de-a-valma cu lucrătorii, adesea ne mai găsind vreme să vină a-casă la prânz; pe de altă parte, traiul lor eră foarte modest. Totuși, nădejile ce-și pusese în această întreprindere nu se izbândiră. Pricinele au fost mai multe. Întâi, firea lui impetuoasă, care vrea să ajungă mai repede la rezultat și pripea adesea lucrurile, nepriceperea lui la socoteli și nemărginita sa încredere în oameni. Pământul ce cumpăraseră, cam pietros, avea nevoie de îngrășămintă, spre a da bune recolte, și Pestalozzi, vârandu-și toată averea în cumpărătoarea pământului, nu mai avea acum capitalul trebuincios pentru exploatare; îl cumpăraseră și cam scump, fiind înșelat de un om de afaceri din partea locului, pe care-l

luase după aceea și ca vechil; acesta, purtându-se rău cu oamenii, atrase neîncredere și asupra lui Pestalozzi și a întreprinderii sale*. Apoi încă ceva: Pestalozzi, fiind convins că poporul sărac de la țară nu se poate ridica numai prin agricultură, ci mai ales prin *industrie casnică*, se apucase, încă înainte de căsătorie, a face pe țărani din partea locului să se îndeletnicească cu torsul și cu țesutul bumbacului, cumpărându-le el singur bumbac, ca să li-l împartă, și îngrijindu-se apoi tot el de vânzarea la oraș a torsului și a pânzei; accastă iaptă bună nu putea însă prili începătoarei sale gospodării agricole. Ceea ce i-a dat însă lovitura hotăritoare a fost retragerea din tovărășie a bancherului din Zürich cu care se asociase. În urma unor șoapte răuvoitoare, că Pestalozzi își clădește o casă prea costisitoare și că pământul cumpărat nu e bun de nimica, bancherul își retrase capitalul când trecuse abia un an dela începerea exploatarei pământului.

Zile grele începură acum pentru ei. În primăvara anului 1771 se mutară în noua lor locuință, rămasă neisprăvită (fusesse plănuită ca un fel de vilă cu două caturi, dar acum, în lipsă de mijloace, abia catul de jos putuse fi ridicat, și așa rămase pentru totdeauna). *Neuhof* („Curtea-nouă“) numi Pestalozzi noua sa așezare.

Nevoind, nici soția sa, nici el, să-și înstreineze pământul și să renunțe la planurile sale pentru ridicarea poporului sărac, se împrumută, ca să-și cultive singur moșia mai departe: câțiva ani răi, la rând, făcură însă ca datoriile să se urce la suma de 15.000 de fiorini. Cumnații săi îi săriră în ajutor, ca să-l

* Acest om apucător și necinstit era un oare-care Merki, cărciumar și geambaș din Birr; se zice că la el s'a gândit Pestalozzi, când a plăsmuit pe vornicul de sat *Hummel*, din „Leonard și Ghertruda“.

scape de ruina desăvârșită, renunțând la partea lor de moștenire părintească; dar, cu tot acest sprijin, tot mai rămâne încă o datorie de 4000 de fiorini, și nicăiri nu se arată un mijloc de mântuire. „Visul vieții mele“, zice el mai târziu, vorbind de aceste vremuri, „nădejdea ce-mi făcusem că voi avea o mare și binecuvântată sferă de influență în jurul meu, care să-și afle centrul într-o liniștită viață de familie, se risipiră acum cu totul“.

Singura lor mângâiere în aceste vremuri de obidă, pe lângă împăcarea părinților ei și vizitele rudelor și ale prietenilor, fusese nașterea unui băiat, unicul lor copil (născut la 13 August 1770).

Ni s'au păstrat din vremea aceasta, câteva foi cu însemnări zilnice ale lui Pestalozzi despre creșterea micului Iacob; ele ne arată pe tânărul părinte preocupat de a găsi și a urma în educația fiului său *principii* nouă, conforme cu legile psihologice ale dezvoltării ființei omenești. Cu toată forma lor fragmentară, de gândiri aruncate în grabă pe hârtie, „ele ne fac să bănuim pe un prinț pe tărâmul educației și al învățământului“ și ne lasă să zărim de pe acum unele din marile principii ce le va pune în lucrare în activitatea sa pedagogică de mai târziu acest renovator al învățământului. Iată cugetările mai de seamă ce se desprind din ele:

Copilul trebuie să-și câștige mai mult el singur învățătura lui. Nu te pripzi să-i dai tu cunoștințe, cu vorbele tale: „o mare piedică spre cunoașterea adevărului este știința de *vorbe* de care nu se leagă cunoștința adevărată a lucrurilor“. „Orice cuvânt e o judecată“. Vorbele sânt numai *semne* pentru noțiuni; prinderea cu tot sufletul a lucrurilor cuprinse sub aceste semne, asta este lucrul de căpetenie: de aceea nu spune și nu da copilului să *învețe cuvinte*, înainte ca el să-și fi câștigat singur cunoștința în-

tuitivă a lucrurilor numite prin ele, căci e foarte greu apoi să-i scoți din minte o cunoștință greșită ori încurcată. Lasă dar pe copil să-și formeze el însuși noțiunile, prin acțiunile lui zilnice.

„Dă copilului cât mai multă voie slobodă; prețuește orice împrejurare care-i poate da libertate, liniște sufletească și voie-bună. Tot ce-l poți învăța prin urmările naturii lăuntrice a lucrurilor, nu-l învăța prin vorbe. Lasă-l să vadă și să audă și să afle și să cadă și să se scoale și să greșească — nici un cuvânt [al tău], acolo unde e cu puțință fapta [lui]; ceea ce poate face el singur, să-l lași să o facă... Vezi vede că natura îl învață mai bine decât oamenii“. (Aici avem dar întâia schițare a noțiunii fundamentale a *intuiției* active, ca temelie al învățământului elementar și al oricărui învățământ în de-ohște, noțiune pe care abia mai târziu, în Stans, Burgdorf și Yverdon, o dezvoltă Pestalozzi în toată adâncimea ei). Privește natura lui Dumnezeu și ia învățătură de la ea: sfânta ordine care domnește într'însa pretutindeni pregătește toate cu încetul și din multe părți, face nesfârșit de multe încercări, și lasă roadele să ajungă la coacere pe nesimțite. „Lasă realitatea, lasă lucrurile aievea sau icoane de tot felul de-ale lor să treacă pe dinaintea ochilor copilului, cât de multe, să vie iar și iar să plece, lasă-l mereu să vadă și să audă: judecată cere-i mai rar, și mai ales în lucruri de care poate avea nevoie acum, sau, mai bine, de care trebuie să aibă nevoie. Cere-l judecata lui așa precum natura o cere pe a ta; ea nu cere de la tine să judeci cât este de lată groapa pe lângă care treci, ci numai ți-o arată; când însă ar fi o groapă de-a curmezișul drumului și ar trebui să sari peste ea, atunci trebuie să judeci. Ori de câte ori poți duce pe copil la aplicare, atunci e în firea lucrurilor să-i ceri judecată. Îți spun: când poți des-

teptă în el interes de ajuns, atunci pune-l să judece, dar mai mult să intuească și să privească cele ce-l trec pe dinainte, decât să judece“.

„Ai o sobă în casa ta; pune-l să o deseneze. Dacă, într'un an de zile, copilul n'ajunge să scoată din ea nici un pătrat măcar, tot se deprinde cu șederea pe scaun și cu munca. Compararea figurilor și a mărimilor matematice e materie de joc și de învățături de înțelepciune“. [Pestalozzi făcea de pe acum cu fiul său exerciții de numărătoare și-i tăia cu foarfecele figuri de hârtie]. „Pune-l să îngrijească de o grădiniță a lui, să strângă în ea tot felul de plante, să adune și să păstreze cu bună-rânduială și cu sârguință tot felul de gănganii: asta e o pregătire pentru viața socială, e frâu pentru lene și sălbăticie“.

Nu face cu copilul nici un pas mai departe, până nu e deplin stăpân pe cel dinainte. „Nu uită: *totul deplin și nimic pripit*. Ordine, precizie, ducere până la capăt, desăvârșire“. „*Nimic pentru vanitate, totul pentru adevăr. Mari intenții*“.

Copilul să învețe mai ales din cartea naturii: du-l în sala de clasă cea liberă a întregii firi, du-te cu el prin munți și văi, acolo dă-i învățătură. Și, în aceste ceasuri de libertate, lasă ca învățătorul să fie mai mult natura decât tine. „Când pasărea cântă de te farmecă, și un vierme se târăște pe o frunză, atunci curmă exercițiul tău de limbă: pasărea, viermele, îl învață mai mult și mai bine. Taci“.

Nu înăbuși în copil sentimentul personalității lui și bucuria lui de viață. „*Orice învățătură nu prețuește două parale, dacă, la învățătura asta, copilul își pierde curajul și veselia*“.

Când însă e nevoie de ascultare, de supunere, în ceasurile mai puține (de clasă), când trebuie să dezvoltăm în el deprinderea așa de necesară de a munci alături de alții, atunci să domnească seriozitatea;

atunci înlătură fără milă orice distracție; să nu lași copilului nici o umbră de nădejde că ar putea scăpa de această constrângere necesară, căci nădejdea aceasta naște neliniște. Vieața socială, cu datoriile ei, cere de la om să știe din vreme a se stăpâni și a ascultă de alții, tocmai spre a se putea bucura în liniște de mai multă libertate; această stăpânire și înfrângere de sine însu-și trebuie deprinsă din copilărie, căci ceea ce covârșește mai mult, aceea hotărâște firea omului. Spune însă copilului lămurit ce e oprit și ce nu. „Nimic nu duce la o mai oțărîtă revoltă sufletească decât când pedepsești neștiința ca o greșală. Cine pedepsește pe un copil nevinovat, acela ș'a înstreinat inima lui. Nu trebuie să ne închipuim, că copilul știe de la sine ce e rău, ori ce e important pentru noi“. „Orice apăsare naște necrederea, și dacă încolțește în copil neîncrederea, atunci munca ta e pierdută“. Să cauți dar să câștigi inima copilului, să i te faci necesar, să-i fii cel mai drag tovarăș de joc, să iei parte la bucuriile lui nevinovate, dacă vrei ca el să ia parte la munca ta.

„Adevărul nu e unilateral. Libertatea e un bine; și ascultarea de altul e un alt bine, tot așa de mare. Trebuie să împreunăm ceea ce Rousseau a despărțit“. *„Multă bucurie și ceva înfrânare și biruință de sine însu-și, asta dă tărie și curaj bărbătesc“.*

Însemnările acestea încep cu o notiță care cuprinde de-a-dreptul un caz de aplicare a principiilor arătate mai sus. Ca atare o credem interesantă de cunoscut: „27 Ianuarie [1774: micul Iacob avea atunci 3 ani și jumătate]. I-am arătat apa, cum curgea ușor la vale pe coasta muntelui; i-a făcut mare plăcere. Făcuiu câțiva pași la vale; el veni după mine și, întorcându-se către apă: „Să m'aștepți, apă, că viu îndărăt numa' de cât“. Ne-am mai scoborît o bucată, tot pe lângă pârâu. „Uite, tată, vine și apa cu noi.

vine de sus, și trece mai departe". Am mers mereu pe lângă apă și l-am pus apoi să zică de câteva ori, după mine: „Apa curge la vale”.*.

* În op. cit. vol. III, pag. 224—233.—O prețioasă întregire a acestor însemnări o dă Pestalozzi, în treacăt, câțiva ani mai târziu, cu prilejul morții lui Iselin, în „Schweizerblatt“ [„Foaia elvețiană“], un jurnal efemer ce l-a scos el în 1732. Voind să arate cât de mult datorcă el acestui bun prieten, care-l sprijinise, îi dăse curaj în clipe grele și-l îndemnase să scrie, face observarea, că cunoștința de oameni câtă a pus-o el în „Leonard și Ghertruda“ i-a venit fără să știe cum, prin împrejurările vieții, fără să fi avut vreodată intenția de a studia oamenii; și, generalizând această experiență a sa, el găsește în ea un principiu de învățământ pe care-l formulează în felul său plastic și îndrăzneț, spunând în același timp că l-a urmat și în educația fiului său: „*Marea cunoștință de oameni a țăranului eu o atribuiu mai ales împrejurării că el niciodată nu-și bate capul s'a-lerge după ea; felul acesta rece da a lăsa adevărul și învățătura-de-minte să vină mai mult ele la tine decât să alergi tu după ele, atât de neîndoios îl socotesc eu ca adevărata metodă de învățătură a omului...*”, încât nu numai am credința că după această metodă capătă și trebuie să capete învățătură toți oamenii, de la vâdlică până la opincă, în tot ce fiecare trebuie să știe bine și deplin pentru treapta lui, ci încă, împotriva tuturor obiceiurilor vremii, urmez această credință chiar în propriul meu cămin, și după acest principiu crece pe fiul met... Vorbesc despre foarte puține lucruri cu copilul meu. — îl deprind, în toată simplitatea, să vadă și să audă ceea ce e în jurul său... Încep învățătura cu el de la ceea ce e mai aproape de cunoștința lui, în împrejurările în care se află, și învățătura asta fiul meu trebuie să știe a o manevră desăvârșit, înainte de a precede cu el mai nainte spre ceea ce, în firea lucrurilor se găsește mai departe de el... Cea mai mare învățătură la care am ajuns până acum în viața mea e aceasta, că fericirea omului atârână de câtă pricepere a agonisit de mic ca să lucreze chibzuit în împrejurările și în afacerile în care se află. Această purtare chibzuită presupune însă o judecată sănătoasă despre toate lucrurile care îi sânt omului aproape și a mână, și se întemeiază pe ferirea de orice prezumțiune, deci pe o nespas de surprinzătoare neștiință și nehotărâre în vîrsta copi-

De la un suflet de-o așa de adâncă seriozitate morală eră de așteptat o asemenea grijă pentru educația copilului său; aceasta însă ar fi fost o preocupare de la sine înțeleasă și pentru un om de o mai mică amplitudine sufletească decât Pestalozzi. Energia acestui suflet însetat de jertfă spre binele altora nu putea găsi îndeostulare numai întru împlinirea acestei simple datorii în cercul familiei sale. O spusese el singur logodnicel: viața mea nu va trece fără mari întreprinderi; datoriile către patrie vor trece înaintea datoriilor către familia mea. Spre împlinirea acestor mari intenții se așezase el la țară; dar, chiar de la început, firea lui de om doritor de a face prea mult deodată, neexperiența și mai ales retragerea capitalului din partea asociatului său îi tăiasă puțința de a-și realiza planurile lui

lăriel și pe o luare a-minte cârmuită de muncă și de împrejurări activă, dar ocupată fără scop numai cu văzutul, auzitul și făcutul... Cui asta însă nu vreau să înțeleg nicidecum lipsa de scop a trândăvului care se joacă cu viața lui, sau a ușuratecului care sboară de la una la alta, fără a rămâne în vre-un loc, ci părerea mea despre această lipsă de scop care e temeiul adevăratului spirit de observare e aceasta: *Omul trebuie să-și găsească învățătura lui de căpetenie, la munca lui de căpetenie, iar nu să lase învățătura goală a capului s'o ia înaintea lucrului mânilor sale; trebuie să-și scoată singur învățătura în primul rând din lucrul lui chiar. Iar nu să vrea a scoate, cu subtilități, lucrul, din învățătură... Iubite cititorule, dacă lumea asta e plină de nătăngi, să știi că asta o datorăm absurdității cu care anii tinereței copiilor noștri sânt abătuți de la muncă și mânați în spre cărți; și sigur, sigur, mizeria unei maturități lăncede a atâtă sumedenie de oameni e pregătită de acea învățătură din anii copilăriei și ai tinereței, care e îndreptată spre ce e strein, spre ce e ne-folositor, spre ce nu e bun la nimica, spre ce nu se poate mistui, spre ce e unilateral și spre simpla paradă".* (Op. cit., vol. I, pag. 247-249) Cfr. și „Leonard și Ghertruda“, partea I, § 40.

umanitare, așa cum și le croise. Ideea morală care trăea în el nu putea însă să piară; iar îndărătnicia lui în a urmări, prin oricâte greutăți, scopul vieții sale trebuia să răzbată, într'un fel sau într'altul, spre o nouă încercare.

Și într'adevăr, chiar din mijlocul tristei situații materiale în care se află, planul cel vechiu răsare în sufletul său sub o nouă formă. Ne mai putând contribui de-a-dreptul la educația economică și sufletească a celor în vârstă din jurul său, el se gândeste să prevină în copiii săracilor mizeria soartei lor. „E ceva adânc întemeiat în firea lui Pestalozzi“, zice conștiinciosul editor al operelor sale complete, bătrânul pastor Seyffarth, „ca tocmai când ursita lui Dumnezeu îl afundă mai adânc, atunci el să se ridice la cea mai de sus înălțime“. *„Sufletul meu are nevoie de suferință spre a ajunge la desăvârșirea la care l-a hotărât Dumnezeu“*, zisese el însu-și câți-va ani mai 'nainte, într'o scrisoare către logodnica sa.

Tocmai în ținutul în care se așezase el, eră mare sărăcie în vremile acelea*. Inima cea atât de simțitoare a lui Pestalozzi fu înduioșată mai ales de soarta copiilor părăsiți sau fără părinți, care erau dați de către comune pe la țărani, să-i crească și să-i îngrijască; aceștia, ei înșiși trăind în sărăcie, sau egoiști și aprigi la câștig, puneau pe bieții copii de pripas să muncească peste puterile lor, se purtau cu ei aspru și fără iubire.

Mai ales pe acești copii ai nimănui (meniți, cei mai mulți, în părăsirea în care creșteau, a ajunge oameni fără căpătăiu, sau femei în mizerie și cu o vieță fără cinste) vrea Pestalozzi să-i mântuiască, spre binele

* Tabloul vieții țărănești din Leonard și Ghertruda* ne poate da o idee de adâncă sărăcie a acelor timpuri și locuri. Vezi mai ales § 16, 17, 18 și 37 din partea I.

lor și al patriei. Nu o pomana în felul tradițional al celor ce ajută pe săraci voeă el să săvârșască, ci ceva mai mult: o operă de *educație socială*. Convingerea sa (prevestind și aici timpurile viitoare) eră că obicinuitele mijloace de ajutorare a săracilor, cu mila și pomana, publică și privată, nu numai că nu iac să piară sărăcia din țară, ci, din potrivă, o întrețin și o hrănesc, omoară în sărac orice sentiment de demnitate și lasă nedesvoltate, spre răul lui și spre paguba omenirii, puterile ce sânt în el. Alta este calea cea adevărată a mântuirii săracilor: să deștepti într'înșii sentimentul de demnitate omenească și să-i faci să găsească *în ei înșiși* mijloacele pentru un traiu mulțumitor, în cercul lor de viață. Și aceasta e cu putință, căci natura a pus dintru început asemenea mijloace la îndemâna oricărui muritor: anume, puterile și dispozițiile sufletești ce sânt în orice om. *Aici* trebuie să înceapă opera de ajutorare a săracilor (și, în de obște, orice lucrare de înălțare a omenirii): în deșteptarea și desvoltarea, din copilărie, a acestor puteri, spre o destoinicie oarecare, într'o educație și o instrucție care să aibă mereu în vedere împrejurările *reale* în care va trăi mai târziu copilul.

Potrivit temperamentului său, Pestalozzi trece îndată, de la credințe și sentimente, la faptă: *face din casa și din proprietatea sa o școală pentru copii săraci*, mai ales pentru cei fără părinți și pentru cei oropsiți; acestora vrea el să le dea un cămin părintesc, învățându-i în același timp îndeletnicirile ce i se păreau cele mai potrivite cu împrejurările locului și cu mijloacele ce le aveă el însuși: anume, torul și țesutul bumbacului, împreună cu lucrări de grădinărie și de mică agricultură. După socotelile lui, eră sigur că așezământul acesta se va putea susține, după câțiva ani, din chiar produsul muncii copiilor; deocamdată prietenii și alți oameni de inimă

dintre compatrioții săi* îi înlesniră mijloacele pentru împlinirea acestui nou gând. îndrăzneț și generos; prin subscripții, îi adunară o sumă de vre 1400 de lei pe an, parte dăruită, parte sub formă de împrumut fără dobândă.

Și astfel, în toamna anului 1774, Pestalozzi luă în casa sa o seamă de copii săraci, pe unii dintre ei smulgându-i din cea mai mare mizerie trupească și sufletească, pe alții strângându-i de-a-dreptul de pe

* În primul rând prietenii din tinerețe, foștii săi camarazi de școală din Zürich, Lavater, librarul Füssli, pastorul Schinz, apoi membri ai „societății elvetice” din Schinznach (din care făcea parte și Pestalozzi), membri ai „societății economice” din Berna întemeiate de Tschiffeli; mai pre sus de toți însă, îl încurajă și-l sprijină și de-a-dreptul, și prin revista sa „Efemeride ale omenirii”, Iselin, un spirit de o largă cultură, pe care-l interesau foarte mult chestiunile de educație a poporului. E interesant de aflat că tocmai la rudele lui („care aveau în vedere numai binele pământesc”, zice pastorul Seyffarth), Pestalozzi n’a aflat entuziasm și încredere pentru această întreprindere umanitară a sa. Unul dintre cumnații săi Gaspar Schulthess, atunci pastor, scrie fratelui său Heinrich: „M’am rugat de el, pe toți sfinții, să părăsească neougetatul său plan de a educa copii [săraci] prin subscripție, și mai bine să se gândească serios — privind aceasta ca o chemare a lui Dumnezeu - a se educa pe sine însuși și pe ai săi”. Iar Heinrich îi răspunde: „Situația lui Pestalozzi e acum astfel: el crede că, dacă planul său de a crește copii săraci și părăsiți din ținutul Bernei va fi aprobat de către domnii din Berna, va putea eși din nou deasupra nevoilor cu ajutorul unui sprijin mai îndelungat pe calea subscripțiunii. După părerea mea însă, el își leagă mâinile prin prea mari făgăduințe. Și ce însemnează o subscripție de 6 fiorini, chiar când ar găsi 100 de subscriitori? eu socotesc cheltuiala pentru hrana unui copil la cel puțin 60 de fiorini [pe an]; el însă, ca un cap deștept ce e, o socotește numai la 30 de fiorini. Oamenii cu experiență susțin că va fi peste putință să iasă la capăt cu atâta. Va avea multe de tras Pestaluz, cu învățarea scrisului și cititului la copii!”.

drumuri. În anul următor aveà 20 de copii, peste alți doi ani 36, în 1778 37, băieți și fete, cei mai mulți între 10—15 ani, câțiva și mai mici (doi dintre ei numai de 4 ani).

Din puținele știri ce avem despre această școală industrială și agricolă, așa de nouă și de unică în felul ei, ne putem închipui, cu oarecare apropiere, viața ei intimă. Pestalozzi lucrà cu copiii vara mai ales la câmp și în grădină, iar iarna mai mult în casă, la tors și la țesut pânză. Pe lângă ceasurile de muncă la câmp ori în atelier, sau chiar în același timp, el făcea cu ei exerciții de vorbit, de scris, de citit, de calcul mintal, ba chiar și de frantuzește; după ceasurile de muncă și de învățătură, urmau exerciții gimnastice și jocuri. Mai pre sus de toate însă se îngrija de educația lor sufletească; vrea să facă din acești copii de săraci, oameni care să se simtă în sufletul lor deopotrivă cu ceilalți; de aceea năzuința lui cea mai mare erà să se poarte cu ei ca un părinte. Mâncà cu ei la masă, spre a le arătà cum se poate trăi omeneste chiar în strimtorare, și le da lor cartofii cei mai buni, pe când el alegea pentru sine pe cei mai răi; se ocupà de buna-creștere a fiecărui în parte, căutând să deștepte în el pornirile bune și să înăbușească pe cele rele, mai mult prin fapte și exemple, când se înfățișau de la sine prieturi, potrivite, decât prin vorbe; vrea să deștepte într'unșii mai vârtos simțul de chibzuință și cumpătare față cu sine însuși, de bună-rânduială în gospodărie, de mulțumire cu cât pot aveà, de cinste și dreptate față cu alții, și, ca temelie a toate, un adânc sentiment religios*.

* De bună-seamă că descrierea școlii celei nouă din Bonnal, în „Leonard și Ghertruda“ (partea III și IV, mai ales § 66—72 din partea III), e o icoană, a ceea ce făcea sau năzuea să facă Pestalozzi însuși la

În soția sa, Pestalozzi găsi cel mai devotat tovarăș, gata a-și jertfi pentru realizarea planurilor lui umanitare și vremea și sănătatea și averea ei de la părinți. Dânsa îl ajută la conducerea secțiunii fetelor, învățându-le treburile casei și luându-le să-l ajute la îngrijirea grădinei de pomi și de zarzavat.

Neuboh în această școală de săraci a sa. Ca ceva analog trebuie să privim și părțile din „Leonard și Ghertruda”. În care se arată educația e o dată Ghertruda copiilor săi sau sfaturile ei către Rudi: v. partea I, § 31—36 și § 49 (pag. 121—135 și 172—177) și partea II, § 9 și 22 (pag. 297—306 și 340—342 din traducerea română a acestei opere, ed. II.

De asemenea, o „rugămintă” a lui Pestalozzi „către iubitorii de oameni și ocrotitori pentru sprijinirea unui așezământ care vrea să dea copiilor săraci educație și lucru la o casă de țară”, datată 9 Decembrie 1775 (va să zică la un an și ceva de la începerea școlii lui), cuprinde interesante constatări din experiența sa de atunci cu această școală de săraci. În privința hranei de pildă, el constată că mâncarea obicinuită a țăranilor: cartofi, morcovi, sfeclă și tot felul de legume, fără carne fie și cu puțină pâine, schimbate însă de la o zi la alta, prieste foarte bine copiilor, pentru sănătatea și creșterea lor. De asemenea constată că ceea ce împiedică pe copiii săraci de la țară în creșterea și în dezvoltarea lor nu e atât munca prea mare din zori până'n noapte ci lipsa de regulă în viață, mâncarea neîndestulătoare de obicei și mâncatul cu lăcomie, când au de unde, mai ales însă atâțarea și neînfrânarea patimilor, necurmata neliniște, supărare și apăsare în care trăesc. Copiii cei mai ofiliți și mai triști, chiar când muncesc tot atât de mult, se întremează repede, devin veseli, prietenoși și increzători îndată ce li se schimbă condițiile de viață și sunt înlăturate pricinile și atâțările pasiunilor lor. „O purtare plină de iubire înaltă și sufletul omului celui mai de jos; din ochii bietului copil părăsit izbucnește o mirare plină de emoțiune, când, după ani de purtare aspră cu el, vede că a venit să-l călăuzească o mână plină de blândete și omenie. O asemenea simțire răsărită deodată în cea mai adâncă mizerie, poate avea cele mai mari urmări pentru moralitatea și educația copiilor”.

Felul său de procedere în educația morală a copiilor

supraveghind și dând ajutor în toate părțile, la învățătura și la munca copiilor. „Ea ținea buna-rânduială și ducea casa cu o severitate plină de iubire, eră temută, stimată și iubită. Unde venea ea și unde puneă ea mâna, totul mergea de minune“.

Din mijlocul greutăților cu care avea să lupte spre a da ființă acestui vis al vieții sale, Pestalozzi trimete un șir de comunicări, nespuse de interesante;

il caracterizează el însuși astfel, în acea „frântură din istoria celei mai de jos omeniri“, de care pomenim într-o notă următoare: „Felul învățământului meu moral e de cele mai multe ori nu învățământ de învățător, ci vreau să fie *învățământ al unui părinte* de familie care ia parte cu toată inima la viața copiilor, o prindere a întâmplărilor ce vin, la care iau parte eu cu ei și ei cu mine. Liniștitoare credință în Dumnezeu e în ochii mei temeiul moralității poporului... Din ce în ce mi se arată mai limpede adevărul, că realizarea idealului meu nu va fi cu putință decât dacă va fi clădit cu totul pe temelia unei relațiuni de părinte către fiii săi, relațiune simțită din adâncul inimii“. Iar într'una din scrisorile către Tschärner, adaugă: „Se vor găsi pururea și oameni răi printre cei între care trăim și copiii săraci vor avea vecinic înaintea ochilor pilde de cruzime, de josnicie și de răutate. Aici nu e alt ajutor decât să desvoltăm în ei, în modul cel mai viu, credința în Dumnezeu..., să ne rugăm la Dumnezeu împreună cu ei, din tot sufletul, în toate diminețile și în toate serile, să umplem ziua Domnului cu fapte evlavioase și să-i rugăm într'una, cu lacrimi de părinte, să-și păstreze pentru Tatăl și Dumnezeul lor totdeauna pline de nevinovăție inimile lor“.

În privința educației fizice, declară, tot acolo: „Pentru mine sânt ca niște principii de care mă conduc următoarele constatări: cartofii sânt o hrană mai bună decât carnea; pe copiii mai voinici îi las să umble în zilele de vară fără pălărie și fără șapcă, desculți, ca să se bucure de influența curată a aerului. Cine vrea să caute pricina acestor norme numai în propria mea strimtoare și în spiritul meu de economie, acela poate să o facă; mie însă îmi place să văd chiar pe propriul și unicul meu copil umblând desculț, după aceleași principii“. (În ediția citată a op. compl., vol. III, p. 243 ș. u. 206, 276).

ele cuprind, pe de o parte, o discuție de principii în privința celei mai potrivite creșteri pentru săraci, iar pe de alta însemnări despre mersul așezământului său și despre starea copiilor dintr'însul.

Avem mai întâi trei scrisori din anul 1777, către un fost ispravnic de ținut din partea locului, Tscharner. Aceste scrisori ale lui Pestalozzi erau un fel de răspuns la un șir de 17 scrisori ale lui Tscharner (publicate în revista lui Iselin) despre „educația poporului de la țară”*, care sfârșeau cu un „vis” al lui despre un institut de creștere a copiilor de țărani în mijlocul naturii, cu mijloace mari și în condiții ideale. Întâlnindu-se cu Tscharner în unele păreri, dar deosebindu-se de el în altele, mai ales în principiile care trebuie să călăuzească educația săracilor, Pestalozzi se arată de la început un spirit po-

* Acest *Tscharner* (1727-1794) fusese, între 1767-1773, „Landvogt” (un fel de ispravnic din vremea veche) la Schenkenberg, lângă Neuhof, și sprijinise pe Pestalozzi la întemeierea școlii sale de săraci. Eră un spirit deosebit de ales, interesându-se în deosebi de chestiunile de educație, ca mai toți oamenii culti din acel veac XVIII, începător de atâtea schimbări mari în viața omenirii. Hrănit de ideile lui Rousseau și ale lui Basedow, el se purtase cu oamenii de subț oblăduirea lui ca un părinte și ca un învățător, căutând să facă poporul „a-și cunoaște cusururile și adevăratele mijloace de îndreptare și a deșteptă în el marea dorință de a fi bun și fericit”. În cuvântul ce i l-a ținut în „societatea elvetică” din Schinznach, după moartea lui, Stapfer, care mai târziu a ajuns ministru al instrucțiunii în Elveția și a sprijinit din toată inima pe Pestalozzi, zice despre Tscharner aceste cuvinte: Nici o greutate, nici înșelătorii de ale funcționarilor de subț el, nici egoismul notarilor, nici goana după câștig a advocaților ticăloși, nici încăpățânarea și ignoranța țăranilor... nu-l puteau împiedica de a lucra necurmat la îndeplinirea planului umanitar ce-și croise pentru fericirea poporului încredințat îngrijirii sale părintești”. Acest om i-a slujit lui Pestalozzi ca model pentru *Arner* al său proprietarul ideal din „Leonard și Ghertruda”.

zitiv, care pornește de la realitățile vieții și de la fapte trăite, nu de la teorii (fiind astfel și aici mai pre sus de vremea sa și inaugurând un spirit nou), și nu se sfiește a spune ceea ce crede el drept și bine, oricât ar părea de aspru la întâia înfățișare.

Un gând nou și care vestește pe pedagogul genial stăpânește întreaga desfășurare de idei din aceste scrisori, gând pe care Pestalozzi îl dezvoltă cu îndrăzneala și siguranța omului care porcede de la propria sa experiență: copiii trebuiesc instruiți și educați în vederea vieții *reale* ce sânt chemați să o ducă, oricât ar fi de grea această viață, și educați astfel în cât să găsească *în ei înșiși* mijloacele pentru propria lor mântuire.

„De cele mai multe ori, săracul e sărac, fiindcă nu este educat să-și câștige singur existența lui. Aici trebuie astupat izvorul răului. Scopul cel din urmă în educația săracului trebuie căutat, mai întâi în educația generală a omului, apoi în clar situația lui. Săracul trebuie crescut în vederea sărăciei, și aici e nodul de încercare, dacă un așezământ pentru creșterea săracilor e într'adevăr bun. Educația săracului cere cunoștințe adânci și precise despre nevoile, piedicele și împrejurările sărăciei, și cunoștință amănunțită a situației lor probabile în viitor. Căci este un adevăr de-a-pururi, că orice teapă a omenirii trebuie să-și deprindă copiii, într'un mod desăvârșit, în îngrădirile, piedicele și greutatea vârstei sale mature; eu socotesc că lucrul de căpetenie al vremii de învățătură a oricărei meserii stă în deprinderea de mic cu greutatea ei, cu răbdare și înfrânare a tuturor dorințelor ce ar fi piedici la o spornică și necurmată activitate întru îndeplinirea viitoarelor sale datorii de frunte. Acest adevăr general îl socotesc de cea mai mare însemnătate în educația săracului spre cea mai grea dintre meseriile vieții“. Cine vrea să dea educație săracului trebuie să se scoboare în cea mai

de jos cocioabă a mizeriei, trebuie să vadă pe sărac în odaia lui întunecoasă, pe femeia lui în cuinea plină de fum și pe copilul lui la munca zilnică aproape peste puterile lui. Aceasta e casa în care va lăcul cândva copilul crescut într'un așezământ public, și de aceea trebuie deprins de mic cu toate lipsurile și privațiunile ce va avea să le îndure în viață, ca să nu le simtă mai târziu ca o povară, ci să poată trăi în mijlocul lor liniștit și fericit. „Camera în care crește copilul sărac să fie cât mai cu puțință la fel cu viitoarea lui lăcuință; în strimta cameră de lucru, să învețe a se potrivi voinței altora; patul lui să fie sărac; singur ori cu alții, mai tare ori mai moale, să-i fie tot una; aceasta însă nu va învăța-o nicio dată, dacă va avea pat moale și cald și singur pe seama lui“.

Nu din asprime de inimă, ci dintr'o adâncă chibzuință cere Pestalozzi acest fel de educație pentru săraci. Nu doar că ar dori să țină pe sărac în sărăcie: știe însă că majoritatea săracilor tot în sărăcie va trebui să trăiască și de aceea vrea ca, printr'o educație adaptată la neville lor, să le dea puțința de a trăi omenește, chiar în strimtorare. „Mă ia groaza de mizeria nenorociților care ajung la pierzanie din pricina felului obicinuit de binefacere, lipsit de orice chibzuință, mă ia groaza, când îi văd sub povara sărăciei necunoscute în copilărie, lucrând cu lacrimi, mâncând cu lacrimi pâinea lor, când îi văd tânjind toată viața lor, ca niște copii bolnăvicioși. Crede-mă, și în sufletul meu arde nestinsă căldură, iubire spre binele, spre cel mai mare bine cu puțință al acestor oropsiți; binele acesta însă, eu îl văd numai în cea mai strajnică deprindere cu cele mai mari strimtorări ale vieții, în cea mai inimoasă învățătură a celei mai active industrii, unită cu exerciții serioase și stăruitoare în toate fe-

lurile de greutate ale îndeletnicirilor obicnuite cu care-și câștigă existența săracii din țară“.

Instituții publice, cu mijloace largi, cu conducători funcționari de stat, care nu cunosc prin ei înșiși vieța omului sărac și care prin bogăția mijloacelor ce au la dispoziție nu sânt de loc ispitiți spre economie și precizie, ci mai lesne spre risipă, nerândueală și hoție -- asemenea instituții ei le crede nepotrivite pentru creșterea copiilor săraci. „Ele lasă nedesvoltate destoiniciile care în copilul săracului se desvoltă în chip firesc prin nevoile vieții; prin asemenea așezăminte de educație bogate statul nu câștigă, de cele mai multe ori, nimic altceva decât o răsadniță pentru producerea de oameni neformați, care, prin traiul liniștit și din belșug cu care au fost deprinși, nu mai sânt în stare a îndurà apoi întâmplările de tot felul și strimtorările norodului celui mai de jos, și nici nu posedă vreo destoinicie spre a se ridica din această stare: oameni care, din institutul public de creștere a orfanilor, merg spre al doilea, al spitalului“. „Săracul nu e nicăiri mai rău crescut decât în așezăminte publice“.

De aceea, cele mai bune instituții de educație pentru săraci ar fi niște așezăminte conduse de particulari, în care copiii să învețe acele lucrări și destoinicii care, după toate probabilitățile, vor fi izvorul cel mai sigur al întreținerii lor la locul traiului lor de mai târziu.

Agricultura singură nu mai e de ajuns pretutindeni pentru întreținerea săracilor; educația lor trebuie îndreptată și spre industrie. Copiii săraci nu trebuiesc dați însă de-a-dreptul în fabrici, unde, într'un aer nesănătos, sânt întrebuințați ca mașine, unde nu aud nimic despre datorie și bunăcuviință, unde sufletul și corpul le sânt apăsate sau rămân nedesvoltate, ci trebuiesc crescuți în institute care să aibă

în vedere, în primul rând, binele lor și educația lor sufletească, „Fiul săracului, oropsitului, nefericitului, nu este pe lume spre a pune în mișcare o roată, a cărei învârtire să ridice în sus pe un mândru orășan“. Un scop mai înalt, de formare a sufletului, de cultură morală, trebuie să conducă și educația celui mai sărac, ca și pe a celui bogat; și copilul sărac să aibă bucurie la lucrul lui, tragere-de-inimă la îndeplinirea datoriilor vieții sale.

Vorbind de greutățile cu care aveai de luptat pentru menținerea așezământului său, el sfârșește cu aceste cuvinte: „Ce să mai dau pe față și să mai cântăresc piedicele care stau în calea oricărui plan de seamă pentru omenire! Și mai multe să fie, iar umbra puterilor ce-mi mai rămân să fie și mai mică, și tot aș năzuî spre această țintă, până la cea mai de pe urmă suflare a mea. Alergând spre ea, experiența m'a învățat, că pentru mine numai un drum încet și anevoios duce într'acolo. Să fie însă și mai încet și mai anevoios, sufletul meu cere din tot adâncul lui să merg pe acest drum și viața mea întregă să o închin acestui scop. Nobile domn, e o desfătare sufletească ce nu se poate arăta prin cuvinte, să vezi crescând și înflorind băieți și fete care erau într'o stare de plâns, să citești pe fața lor liniște și mulțumire. să le formezi mâinile spre sânguință și să le ridici inimele spre Dumnezeu, să vezi în ochii copiilor iubiți lacrimi ale nevinovăției care se roagă, și speranțe depărtate de simțire virtuoasă și de puteri cinstite în ființe oropsite, pierdute. E o negrăită desfătare sufletească și o binecuvântare, să vezi pe om, făptură după chipul și asemănarea atotpufernicului său ziditor, crescând în atâtea felurite forme și daruri, și apoi, unde poate nimeni nu se așteptă, în fiul nenorocit și oropsit al celui mai sărman mun-

citor, să descoperi și să scapi de pierzanie mărime sufletească și geniu!... De aș putea cândva să mă apropiu mai mult de ținta frumoasă a acestor năzuințe și, scăpat cu totul de urmările celor dintâi mari greșeli ale mele în acest plan, să apuc să-l văd dus până la capăt, în toată frumusețea lui posibilă — cum mi s'ar preface atunci în bucurie toate pierderile, toate jertfele și toate suferințele!“*.

Cu câtă grijă se ocupă Pestalozzi de individualitatea fiecăruia din acești copii sărmani, cum își dedă toată cazna să deștepte o cât de slabă putere și destoinicie chiar în cei mai mărginiți dintre ei, și cum i se umplea sufletul de bucurie când putea constata un progres cât de mic la vreunul din aceștia — o vedem din alte două comunicări ale sale, din toamna anului 1777 și din primăvara lui 1778. Cu acestea, Pestalozzi, urmând ceea ce începuse cu fiul său, se arată și aici marele premergător al vremurilor noastre: introduce în educația copiilor principiul fecund al studierii metodice a individualității școlarilor, al observărilor sistematice în privința firii și a dispozițiilor elevilor, ca temelie a învățământului și a educației ce voim să le dăm, precum și principiul educației umane a copiilor slabi de minte**.

* Ediția cit. a op. comp., vol. III, p. 247—272.

** Comunicarea sa din 18 Sept. 1777 e un apel pentru sprijinirea institutului său de săraci; îl intitulează: „Frântură din istoria celei mai de jos omeniri“. Notița e în același timp și o dare-de-seamă pentru cei ce-l ajutaseră până atunci. Iată câteva din știrile ce dă despre copiii luați sub îngrijirea lui: „Barbara Bruner din Esch în ținutul Zürichului, plină de simțire, de judecată și de râvnă la muncă. Numai, se trage prea mult spre clasa de jos a vieții de slugă — și e prea puțin blândă pentru o fată... Leonze Hodiger, va ajunge un minunat țesător — un copil plin de inimă, de putere și de propășire, îndrăzneț până la obraznicie, totuși

Pestalozzi erà hotărît să închine acestei școale de săraci viața și toate puterile sale; împrejurările însă înfrâng adesea cea mai îndărătnică voință și cea mai deplină jertfă. Cinci ani și jumătate numai, putu Pestalozzi să țină în picioare acest așezământ al inimei sale.

Multe au fost pricinile neisbânzii lui, până în cele din urmă. Mai întâi, unele greșeli de plan, izvorâte

bun la inimă... Rudi Bächli, e beteag, copil foarte bun; evlavie lui în rugăciune, sârguința lui cea mare mintea lui deschisă, destoinicia lui desăvârșită la socotit, m'au făcut să am o deosebită luare-a-minte pentru el. Friedly Mynth, din Worblauffen, în ținutul Bernei, un copil slăbuț, dar cu un mare talent pentru desen. Pe cât pot îmi dau toată silința ca să desvolt în el acest talent. [Acest copil Gotfried Minth, a și ajuns mai târziu un pictor vestit în Elveția, mai ales pentru tablourile lui de pisici — numit de aceea „Katzenraphael“. Rafael al pisicilor]. Suseta și Mariana Mynth, surorile lui, se deosebesc prin muncă tăcută și stăruitoare. Mariana pare a suferi în această stare inferioară, a năzuî spre mai multă libertate. Are o simțire foarte fină, dar e închisă într'însa rezervată, și nu-și arată niciodată suferința; din copilul acesta ar eși mult bine sau mult rău, dacă ar putea ajunge la deplina desvoltare a dispozițiilor sale sufletești... Ana Vogt și Elisabeta Vogt, din Mandach. Aceste două surori au fost deprinse, în cea mai jalnică viață de cerșetor, cu o trândăvie fără pereche; o muncă de trei ani de zile de a le întoarce de la această lene și de la șiretenia și hoțomania unite cu ea a fost aproape fără nici o nădejde. Cu cea mai mare bucurie, văd acum la cea mai în vârstă dând îndărăt încetul cu încetul marginirea ei de minte, de care nu și poate face cineva idee, iar desăvârșita ei nesimțire începe a slăbi. Sentimente de bucurie morală, de recunoștință, de datorie vin acum în sufletul său...; în ea mi s'a înfățișat aievea icoana unui copil crescut în sălbăticie; va fi pentru mine o mulțumire negrăită, când acest germene de omenie care dă să încolțească, această noblete de nedesrădăcinat a inimii omenesti, va răzbate cu totul și-i va asigura liniște pentru întreaga sa viață. Urmările trupesti ale îndelungatei vieți de mizerie ce a dus n'au

din firea lui prea înflăcărată, din dorința de a face deodată prea mult bine și de a ajunge prea curând la rezultate mari — ca, de pildă, întinderea prea mare în partea industrială a întreprinderii sale; pe urmă, o boală grea și lungă a soției sale, care l-a lipsit de ajutorul și de sfaturile ei înțelepte; apoi împuținarea ajutoarelor anuale pe care crezuse că se poate bizui; o recoltă rea și bătaie de grindină în

pierit încă; din cauza degerării din fiecare an și a hrănirii neîndestulătoare și acum îi sânt încă picioarele umflate... Sânt însă aici și câțiva copii pentru a căror creștere morală am lucrat zadarnic până acum. Oameni buni! Se află printre aceștia un băiat, a cărui inimă nu se deschide la nici o mângâiere, la nici o simțire; bănuială, sgârcenie, josnică perfidie izbucnește din orice căutătură a lui; n'are nici o aptitudine deosebită la ceva, e plin de șiretenie neîncrezătoare, încet la lucru, dar foarte așezat și exact. Oameni buni, un sfat pentru conducerea acestui tânăr!... Să pomenesc încă și de Maria Bächli și Lisabet Arnolds. Cea dintâi e cu desăvârșire idioată, în cel mai adânc înțeles al cuvântului — așa de mult, încât n'am văzut un grad mai mare de tâmpenie nici la nebunii ținuți închiși; are însă, cu toate acestea, un admirabil auz muzical! A doua e plină de aptitudini; fiind însă slăbită de puteri din pricina sărăciei adânci în care a trăit, e pipernicită și închireită, și nu putea umbla nici la 9 ani. Amândoi acești copii își câștigă pâinea și se îndreaptă spre o viață în care sânt sigure, în toată liniștea, de un traiu mulțumitor pentru dorințele lor. Și e un adevăr mare și mângâietor, că și cel mai nenorocit copil e aproape totdeauna capabil de a ajunge la un fel de viață care să mulțumească toate trebuințele omului. Nici o slăbiciune trupească, nici o stare de tâmpenie nu dau, ele singure, o pricină îndestulătoare de a răpi unor asemenea ființe libertatea și a le pune în spitale și în închisori. Locul lor e fără nici o vorbă, în institute de educație; dacă ocupația ce li se dă e aleasă pe măsura puterilor și a mărginirii lor de minte și e destul de ușoară și de uniformă, atunci viața lor, mântuită pentru omenire, va fi pentru ei nu chin, ci liniștită bucurie iar pentru stat nu o cheltuială costisitoare de ani de zile, ci câștig. Simt atât de mult însemnăta-

doi ani pe rând; în sfârșit, chiar cusururile de caracter ale unor copii ca aceia, și ale părinților lor, precum și lipsa de sprijin din partea autorităților, față cu relele apucături ale acelor. Copiii aceștia, care trăiseră până atunci o viață fără nici o regulă, nici la muncă, nici la mâncare, ori de-a-dreptul o viață de cerșetorie sau de vagabondaj, nu puteau fi ușor deprinși cu o viață de muncă regulată, de

tea acestui adevăr, încât sânt doritor din tot sufletul de o întărire a lui printr'o mai îndelungată experiență: și dorește într'adevăr să am în institutul meu încă o seamă de copii de aceștia idioți și slabi la trup, numai să nu fie atinși de boală de piept“.

A doua comunicare a sa de acest fel, din Fevruarie 1778. („Știre autentică despre așezământul pentru educația copiilor sărmani al d-lui Pestalozzi. în Neuhof. lângă Birr“) e o dare-de-seamă la fel, către „societatea economică“ din Berna, care-i dase mult sprijin. Și în aceasta, după ce arată greutățile de tot felul ce întâmpină, dă amănunte despre cei 37 de copii ce aveă atunci în casa sa, despre fie-care în parte, însemnând mai la toți vârsta, vremea de când sânt la el, dispozițiile ce au și progresele ce au făcut Iată, de pildă, câteva din aceste observări ale sale (dăm dinadins și unele despre copii pomeniți în comunicarea anterioară): Frena Hirt, de 15 ani, din Windisch suferă de înecăciune în piept, țeșe frumos, a început să coasă și să serie; sânt mulțumit de inima și de purtările ei... Heinrich Vogt, din Mandach, de 11 ani, de trei ani în institut, țeșe foarte bine, începe a serie, e cu luare a-minte și la franțuzește și la socotit exact, îngrijit și cu bună-rânduială în toate; însă îmi pare șiret, viclean bănuitor și neîndestulător ca simțire; e sănătos... Leonzi Hediger, din Endingen, din ținutul Baden, de 14 ani de trei ani în institut, un băiat voinic, sănătos, deprins cu munca câmpului, țeșe cel mai bine dintre toți, a început să serie atent la franțuzește, foarte isteț la toate însă brutal și bătăran. Francisca Hediger, sora lui țeșe, coase, gătește la bucătărie și face orice muncă cu multă rânduială; e gata a face totdeauna cu supunere și cu luare a-minte orice fel de slujbă; sănătoasă, cuminte și sfioasă, de trei ani aici, are 16 ani... Friedly Myntz din Bussy, județul Aubonne, cu șederea în Worblauffen, foarte slab inca-

ordine și de economie; iar mamele lor ori rudele care veneau să-i vadă, neînțelegând scopul mai înalt al acestei educații spre muncă și economie, începeau să-i câineze, văzându-i puși la treabă; ori chiar, aflându-i acum îmbrăcați în haine curate, întremați din slăbiciunea de mai înainte și deprinși cât de puțin la vre-o treabă oare-care, le dedeau de-a-dreptul sîatul să fugă din institut și să vină acasă; și spre a îndreptăți această purtare a lor, defăimau apoi institutul. Neavând contracte de angajament cu părinții copiilor sau cu reprezentanții lor, Pestalozzi nu găseă la autorități sprijinul de care ar fi avut nevoie, spre a putea țineă pe copii mai mulți ani în institut și a fi astfel despăgubit de cazna și de cheltuelile ce aveă cu întreținerea și învățătura lor, în cei dintâi ani.

pabil pentru orice muncă mai grea, plin de talent pentru desen făptura care se distinge mai cu deosebire, plin de loane de artist, însoțite de oarecare șiretenie; desenul e toată ocupația lui; de un an și jumătate aici; de 10 ani.. Louis Schrötre, de 15 ani, un băiat de o extraordinară capacitate însoțită însă de o primejdioasă prefăcătorie; serie perfect, a început a învăța franțuzește și scoțitul, mie foarte folositor; un deosebit de fin auz la cântat.. Conrad Meyer, de 10 ani. Lisbet Meyer, de 9 ani, Moritz Meyer, de 4 ani, au venit de curând în institut, din viața de vagabonzi. Conrad e sănătos, Lisbet făgădueste mult pentru cultura sa, Moritz pare zdrobit de mizeria vieții ce a dus-o, dar are bune dispoziții și se întreamează...”

[Din această comunicare mai aflăm apoi că Pestalozzi aveă ca ajutor pentru creșterea și învățătura acestor copii pe o domnișoară din Strassburg, „o persoană cu mari însușiri și de o uimitoare activitate”; țineă apoi un maestru pentru țesut, doi lucrători cu practică la țesut, o maestră pentru tors, doi lucrători pentru tors, un om care, pe lângă depănatul pe țevi, mai dedea copiilor și cele dintâi învățături de citit, doi argați și două servitoare afroape numai pentru munca câmpului. Pestalozzi se interesă mai departe de soarta acestor copii și după ce plecaseră de la dînsul,

În aceste împrejurări, fără sprijin de ajuns și înglodat în datorii, Pestalozzi nu putea duce multă vreme această operă de jertfă. În zadar încercă el să o susțină încă, vânzându-și, în 1779, o parte din biata lui moșioară (întâi 20 de pogoane, apoi alte 16, împreună cu atelierele de țesut ce clădise pentru copii, oprindu-și lui doar casa de locuit și 60 de pogoane de pământ): la începutul anului 1780, se văzu silit să spună copiilor, cu lacrămile în ochi, că nu-i mai poate ținea. La despărțire, le recomandă încă odată să se poarte bine la părinții lor sau la oame-nii ce i-or lua, să caute să se facă vrednici de mulțumirea și de încrederea lor, să nu uite a se ruga la Dumnezeu din toată inima, căci rugăciunea împreună cu munca îi ferește de rele și le face și munca mai ușoară. Copiii veniră pe rând să-i dea mâna și să-i mulțumească; mulți dintre ei aveau lacrimi în ochi și pe unii îi podidî plânsul. „Astfel se goliră încăperile pline de veselie copilărească ale Neuhofului; camerele de lucru și de învățătură, cu sgomotul și cu gălăgia lor se învăluiră într'o tăcere de mormânt. Părăsit, singur, ocolit de lume, retras, trăia acum Pestalozzi cu familia sa la Neuhof, fiind rar de acolo. Pământul lui îl dete cu arendă“. „Eră așa de aproape să-și piardă și averea și cinstea numelui său, încât numai mulțumită indulgenței desăvârșite a creditorilor săi, precum și ajutorului și sprijinului câtorva prieteni, fu scăpat de desnădăjduire și de ruină totală. Ajunsese în cea mai mare strimtorare și adesea n'avea în casa sa de țară, altminteri așa de drăguță, nici hani, nici pâne, nici lemne, să se apere de foame și de frig. Pe lângă asta, veni o tristă și lungă boală a soției sale, apăsare și deprimare, zdrobire lăuntrică și din afară“^{*)}.

^{*)} La *L. W. Seyffarth*, Pestalozzi's sämtl. Werke, I, pag. 200 ș. n.

Totuși, încercarea aceasta neizbutită a lui Pestalozzi a avut cele mai mari urmări, și pentru dînsul, și pentru întreaga omenire, căci ea a scormonit în Pestalozzi geniul său pedagogic, l-a făcut să-și lege de-a-pururi sufletul de copiii cei mici, să mediteze adânc și să capete o bogată experiență, nu numai în privința celei mai bune creșteri a săracilor, ci, îndeobște, în privința celor mai bune metode de educație și de învățămînt — și să vadă în cercetarea acestor metode menirea vieții sale.

„Am vroit“, zice el mai târziu, „nu numai să aduc spre muncă pe copiii săraci, am voit, în timpul muncii și prin munca lor, să le încălzesc inima și să le desvolt mintea. Am voit nu numai să-i instruesc, am voit ca *însă-și viața și munca lor să-i instruească* și, prin această instrucțiune de sine însu-și, să-i ridice la sentimentul demnității lăuntrice a naturii lor“.

Peste douăzeci și mai bine de ani, pomenind de aceste vremuri (în scrierea sa „Cum își învață Ghertruda copiii“), Pestalozzi scrie următoarele cuvinte, de o adâncă frumusețe: „Ani de zile am trăit în mijlocul a peste 50 de copii de cerșetori, împărțit-am cu ei în sărăcie pâinea mea, trăit-am eu însu-mi ca un cerșetor, ca să învăț a face pe cerșetori a trăi ca oameni... Planul meu n'a izbutit; dar în nemăsurată efortare a încercării mele am învățat nemăsurat adevăr, și convingerea mea despre dreptatea acelui plan n'a fost niciodată mai mare decât atunci când l-am văzut neizbutind... Ajuns eu însu-mi în mizerie, am învățat să cunosc mizeria poporului și izvoarele ei, din ce în ce mai adânc și așa cum nu le cunoaște nici un fericit. Am suferit ceea ce poporul suferă, și poporul mi s'a arătat cum nimănui nu s'a arătat... Nenorocirea mea mă învăță din ce în ce mai mult adevăr pentru scopul meu. Ceea ce pe nimeni nu înșelă, aceea mă înșelă pe mine mereu; însă ceea ce pe toți îi înșelă, aceea pe mine nu mă mai înșelă“.

Cel care l-a sprijinit și l-a încurajat într'una până la urmă, în această întreprindere a sa, împotriva prejudecății tuturor, și l-a făcut să simtă că a săvârșit ceva într'adevăr mare, a fost neprețuitul Iselin. El i-a arătat că-i rămâne prieten, chiar când toți îl părăsiseră, ca unii ce se îndoiau nu numai de izbânda operei sale, ci chiar de el însuși; el i-a spus cuvintele de îmbărbătare, că „în lucrurile de seamă silințele pline de inimă, chiar când deocamdată nu duc la țintă, trebuie totuși să aibă, prin firea lor chiar, urmări bune în depărtarea viitorului“.

Și acеле îndepărtate urmări s'au arătat într'adevăr, nu numai în întreaga activitate a lui Pestalozzi de aci încolo, ci chiar în reluarea de către alții a operei ce încercase el la Neuhof: în 1804, fiul unui sprijinitor și prieten din tinerețe al lui Pestalozzi, Emanuei von Fellenberg, a întemeiat, la Hofwyl lângă Berna, vestitul său institut pentru creșterea copiilor săraci, tocmai în spiritul acestor idei ale lui Pestalozzi; iar după modelul acestuia s'au înființat apoi în toată Elveția (și după aceea și în alte țări) așezăminte la fel, care dăinuiesc până astăzi (cunoscute sub numele de „Wehrli-Schulen“, de pe numele unui continuator al lui Fellenberg și al lui Pestalozzi), dând cele mai binecuvântate roade.

„Wahrheit, Freiheit und Menschenliebe unterliegt nicht“, zice Pestalozzi într'o scrisoare (din 1779) către prietenul și ocrotitorul său Iselin: „adevărul, libertatea și iubirea de oameni — nu pier“. E în lumea asta o logică a lucrurilor, și pentru izbânda binelui, ca și pentru a răului.

După căderea institutului de la Neuhof, cunoscuți și necunoscuți credeau mai toți că s'a isprăvit cu Pestalozzi — căci cei mai mulți judecă omul nu după

munca lui, ci după succesul ce are. Țăranii din împrejurimi priveau cu despreț sau cu batjocură la cel care nu izbutise „în întreprinderea cutezătoare de a deveni unul dintr'ai lor“. „Par'că le citeai pe buze“ — zice mai târziu Pestalozzi (în „Schwanengesang“): „Nepricopsitul, tu nu ești în stare a te ajuta pe tine însu-ți nici cât un lucrător-cu-ziuă, și-ți închipuești că ai putea ajuta poporului?“ Prietenii, aproape toți îl ocoleau și erau încredințați că-și va sfârși zilele în spital sau în casa de nebuni. Se aflară însă doi oameni, care îi deteră iarăși încredere în omenire și în sine însu-și: Iselin și o simplă femeie din popor.

Să pomenim întâi de acest suflet sînerit, care aduse iarăși lumină și nădejde în casa de la Neu-hof. Eră (ca și bătrâna Băbeli) o fată de țăran, fără multă învățătură. Se trăgea din satul Koppel, din părțile Ziirichului, și n'avea atunci (1780) nici 30 de ani; o cheamă *Elisabeta Näf*. Slujise mai mulți ani la un bătrîn din familia lui Pestalozzi, care murise de curînd; cunoscîndu-l pe Pestalozzi și auzind acum de starea tristă în care se află cu familia lui (descurajat, în sărăcie și cu soția bolnavă), veni, ea singură din capul ei, să se roage să o primească la dînsii, ca să le dea ajutor. Pestalozzi refuză să o împărtășească și pe ea la trista lor vieată; orice împotrivire a lui fu însă de prisos: trebuî să cedeze.

Cu firea ei veselă, încrezătoare, plină de curaj bărbătesc, ea se apucă îndată de lucru; săpă cu mîna ei grădina de pomi și de zarzavat, la început un petec mic, apoi din ce în ce mai mult, aducînd astfel iarăși în casă, dacă nu belșug, cel puțin strictul necesar, și dînd nădejde de vremuri mai bune. Peste 40 de ani a stat această femeie în casa lor, urmîndu-i pretutindeni (chiar după mărișul ei), îngrijind de gospodăria lor ca de casa ei, veghind cu iubire la căpătîiul lor, la boală și la moarte. Prin marile ei

însușiri sufletești, ea avu astfel, fără știrea ei, o mare influență asupra ideilor și simțirilor lui Pestalozzi, făcându-l să nu piardă nădejdea în bunătatea inimii omenești și'n realizarea visurilor tinereții sale: într'insa văzu el, aproape aievea, idealul său despre poporul de jos. Activitatea ei tăcută și binecuvântată a idealizat-o el în înțelegerea sa *Ghertrudă**, și până la moarte a arătat, la orice prilej, adâncă recunoștință și admirație ce aveă pentru dînsa. „N'aș aveă liniște în mormânt și n'aș puteă fi fericit în cer“, spunea mai târziu Pestalozzi către Ramsauer (fost elev al său la Burgdorf și apoi unul dintre profesorii institutului din Yverdon), „dacă n'aș ști că după moartea mea va fi cinstită mai mult decât mine însu-mi; căci fără ea, de mult n'aș mai fi pe lume, și nici tu, Ramsauer, n'ai fi ceea ce ești“**.

* Cfr. „Leonard și Ghertruda“, mai ales § 23 și 24 din partea II (pag. 342 și u. din traducerea românească), cu mărșul „portret de femeie care nu se potrivește la oricare“.

** Iată și alte câte-va amănunte despre această interesantă figură din viața lui Pestalozzi. Într'o scrisoare către Lavater (din Decembrie 1788), Pestalozzi spune despre ea următoarele mari cuvinte: „Persoana a cărei schiță nereușită ți-am arătat o se află pentru câteva săptămâni în Zürich. Sînt incredințat că-ți vei opri bucurios privirea asupra unei figuri, care întrunește hotărîre bărbătească într'o măsură ce n'am întîlnit-o încă la nici o femeie cu o tot atît de mare măsură de bunătate ce se jertfește cu totul pentru alții — o femeie, care aș zice se umanizează pe sine însă-și și umanizează totul în jurul ei. Aastă figură, care va arăta de-bună-seamă, ochiului d-tale de creșetător mărirea lăuntrică a unui caracter încercat, am voit să ți-o înfățișez și-ți scriu aceste rînduri; ca să am un prilej de a-ți trimite persoana de care e vorba. Dacă găsești mai puțin de cât bănuiesc eu, serie mi, te rog, două-trei vorbe, să știu părerea d-tale. Eu pun povara dorințelor vieții mele pe umerii persoanei ce stă în fața d-tale și știu că greu vei găsi un bărbat, care să poată face mai mult pentru mine, cum sînt, și cu nevoile ce am“.

Tot atât de mult, dar pe o altă cale, contribuî şi Iselin la ridicarea lui din acea stare de deprimare. Şi pîn'acum, la *acest* prieten mai în vîrstă găsise Pestalozzi cea mai caldă înţelegere a năzuinţelor sale. sfat luminat, îmbărbătare şi sprijin, în vizitele ce le făcea lui Iselin la Basel, în scrisorile acestuia către el, şi în revista lui. Mai ales însă în clipele de desnădejde ce-l cuprinsese după prăbuşirea şcoalei sale

În vara anului 1791. Nicolovius, venind să viziteze pe Pestalozzi la Neuhof, vrî să o cunoască; dar ea nu se arată. Pestalozzi porni atunci cu el în spre partea câmpului unde muncă ea şi o întrebă despre multe, spre a-i da prilej să o audă. Seara, când să se așeze la masă, Pestalozzi zise către el: „Ştii ce este ea pentru noi şi pricepi acum acest lucru. Ea mănîncă la masă cu noi; îngăduie să fie aşă şi în seara aceasta“. Ea însă se ruşină să vie, şi trebui să se ducă Nicolovius să o aducă la masă. „O ciudată strălucire de smerită modestie eră în fiinţa ei, dacă se poate întrebuiţa cuvîntul strălucire pentru asemenea însuşiri“.

Pestalozzi îi citea sau îi da să citească, adesea, ceea ce scriea el, cerîndu-i apoi părerea, iar când eră în Yverdon, şi soţia sa se găsea la Neuhof împreună cu credincioasa „Lisabeth“, el adresa scrisorile lui către amîndouă laolaltă.

Doamna Pestalozzi o socotea ca pe o prietenă; prin testamentul ei (făcut în 1814, cu un an înaintea morţii), ca un semn al „iubirii şi recunoştinţei“ ce-şi câştigase „scumpa şi iubită noastră Elisabeta“ prin „credinţa, jertfa şi devotamentul ei fără margini“, ea îi lăsa o mică rentă pe viaţă şi hotări să i se plătească din averea ei o sumă de 583 de franci, pe care Lisabeta îi moştenise de la părinţi şi-i împrumutase lui Pestalozzi, din 1806.

Cît de mult o preţueau şi prietenii casei lui Pestalozzi, o arată următorul fapt: Cea mai intimă prietenă a doamnei Pestalozzi, baroneasa Francisca de Hallwyl, nu socotea sub demnitatea ei de a fi în corespondenţă cu această simplă menajeră; se păstrează o scrisoare de la această doamnă (din Sept. 1820, cinci ani după moartea soţiei lui Pestalozzi) prin care o poftea să-i iasă în cale, la trecerea ei printr'o localitate apropiată, ca să o vadă şi să ia acolo masa împreună cu dînsa.

de săraci — prăbușire însoțită și de ruina averii lui și a soției sale — i-a fost Iselin „părinte, învățător, sprijin și înălțare“, cum zice Pestalozzi însu-și, în necrologul ce-i dedică. „El mi-a înseninat cu mângâierea sa cele mai întunecate ceasuri ale vieții mele și, cu creșterea greutăților situației mele, creștea și râvna lui pentru înaintarea institutului meu; iar când, în sfârșit, nu mai fu cu putință să-l susțin mai departe, atunci, în cea mai adâncă suferință a vieții mele, alergaiu la el, căci nu mai știeam pe întregul pământ pe nimeni altul de la care să fi nădăjduit înviorare, de cât pe Iselin al meu. Și nu m'am înșelat. În clipe care, de-bună-seamă, erau hotărâtoare pentru mintea, pentru inima și pentru soarta mea, Iselin mă trată cu o înțelepciune și cu o iubire, care cer recunoștință vecinică din partea mea, cu atât mai vărtos, cu cât din ce în ce mă încredințez mai mult, că tot ceea ce sânt astăzi* o datoresc călăuzirii învățătorului meu în acele momente“.

Și într'adevăr, Iselin l-a făcut atunci să se regăsească pe sine însu-și. Pe de o parte, în ce privește trecutul, Iselin îl făcuse să simtă că ceea ce întreprinsese el pentru educația săracilor a fost cu toată neizbânda ei finală, o operă mare, — și-i dase

Iată și câteva rânduri dintr'o scrisoare a acestei femei din popor către o cumnată a sa, care fusese în institutul lui Pestalozzi: *„Cine nu poate jertfi ceva din al său, ceva la care el însu-și ține, acela nu e în stare să lucreze pentru trebuințele mai înalte ale poporului și ale omenirii“*. Acestei femei i-a consacrat o serie deosebită un fost director de școală normală din Elveția: H. Morf. „Eine Dienstmagd. Ein Frauenbild aus Pestalozzi's Lebenskreis“. Winterthur, 1885 (ediție nouă, mărită, în „Einige Blätter aus Pestalozzi's Lebens- und Leidensgeschichte“. Langensalza. 1887).

* Pestalozzi scrie aceste rânduri în 1782 — la un an după apariția părții întâi din „Leonard și Ghertruda“, care-l făcuse dintr'o dată celebru.

astfel din nou încrederea în sine însu-și („sute de nenorociți se pierd, fiindcă nu-i ridică nimeni până la sentimentul a ceea ce sânt încă“). Pe de altă parte, în ce privește viitorul, în aceste clipe când Pestalozzi socotea viața sa ca și încheiată (ne mai văzând, după năruirea întreprinderilor de până acum, nici un alt mijloc pentru ajungerea înaltelor scopuri la care și-o înclinase), Iselin i-a arătat că rămâne pentru el o nouă cale de activitate, ba încă, una mai largă decât cea pe care mersese până atunci — calea tiparului. Din cât vorbise cu el, și din puținul cât publicase până în anii aceia, Iselin recunoscuse în Pestalozzi un talent original de scriitor; de aceea, acum, îl îndemnă cu stăruință să încerce a scrie pentru un public mai întins, înfățișându-i sub o formă atrăgătoare rezultatele experiențelor și meditărilor sale*. „Dând planurilor lui filantropice o întindere mai mare, el deșteptă într'însul gândul că poate influența, ca scriitor, atât de-a-dreptul asupra poporului de jos, cât și asupra tuturor acelor care au înalta datorie de a îngriji de acest popor“**. „Iselin“ zice Pestalozzi, „m'a învățat să desgrop din ruinele, dintre care eu nu făceam decât să plâng, comori, care acum mi sânt întărire și mângâiere“.

De altfel, după acei ani de muncă istovitoare pe terenul practic, Pestalozzi avea nevoie de o vreme de repaos, spre a se reculege și a-și da seama de rezultatele experiențelor sale. Acest repaos însă, el nu-l putea afla într'o viață de nelucrare, ci în schimbarea felului de muncă — și l-a și găsit, în bogata activitate de scriitor, ce începe acum.

* Împreună cu Iselin cei care și-au dat seama de talentul literar al lui Pestalozzi, și l-au îndemnat de asemenea să scrie, au fost soția sa și prietenul său din tinerețe Füssli, pe atunci librar în Zürich.

** Friedrich Mann „Pestalozzi's Leben und Wirken“, în „I. H. Pestalozzi's ausgewählte Schriften“, I. 5-te Auflage), Langensalza, 1897, pag. LIII.

Cu tot avântul sufletului său mare se îndreptă Pestalozzi spre acest nou câmp de lucru. Timp de 18 ani, cât a mai stat la Neuhof, a dat la lumină un întreg şir de scrieri de o rară bogăţie de cugetare şi de o înaltă frumuseţe, ocupându-se în toate, când sub formă de roman, când sub formă de disertaţii, când sub formă de meditaţii filosofice, de aceeaşi adâncă problemă căreia îi închinase cugetarea şi toate puterile fiinţei sale — de *problema socială*: găsirea temeliiilor şi căilor celor mai sigure pentru *educaţia şi înălţarea poporului de jos*. Această problemă, care face unitatea întregii sale vieţi, el o îmbrăţişează însă din ce în ce mai larg, până ce, la sfârşitul acestei perioade, desfăşurarea firească a cugetării şi a preocupărilor lui, îl duce dincolo de ea: la un şir întreg de experienţe şi de meditaţii pentru găsirea principiilor *educaţiei şi instrucţiei elementare a omenirii în de obşte*. Cu scrierile sale din această vreme el pune temeliiile unei adânci *pedagogii sociale*, care e încă, în multe privinţe, o sarcină a viitorului.

Asupra cuprinsului acestor scrieri nu ne putem opri mai mult aici. Ca formă, ele sânt adesea pline de repetiţii, de părţi întunecate, de pasagii care par declamatorii omului mai rece, stilul e adesea neînde-mănat ec şi plin de căldură, uman, adânc, şi luminat de splendide imagini. Felul său de a scrie are în sine ceva primitiv, biblic; e descărcarea unui suflet care cugetă mai mult cu inima de cât cu mintea rece, purtat însă la cele mai mari înălţimi ale inspiraţiei şi ale cugetării, strein de orice spirit dogmatic şi de orice teorii din cărţi, scoţând totul din adâncurile fiinţei şi ale experienţei sale proprii*.

* El însuşi se caracterizează astfel, într-o scrisoare (din 1779) către Iselin: „Mi e teamă de public şi ştiu prea bine că al meu cap nu e pentru veacul nostru...”

Activitatea aceasta nouă el o începù chiar în timpul când mai luptă încă, cu desnădejde, pentru menținerea mai departe a școalei sale de săraci; în Maiu: 1780, apărù în revista lui Iselin opera pe care el însuși o socotea apoi, peste un an, ca „prefață la tot ce va mai scrie”: „*Ceasul de seară al unui sihastru*”, un șir de aforisme, de o puternică concentrare a cugetării. Lucrarea aceasta, cu care deschide cariera sa de mare scriitor, a rămas însă aproape necunoscută de contemporanii săi. Urmă apoi o scurtă scriere despre lux, răspuns la o întrebare pusă la concurs de o societate din Basel: „Întru cât se cuvine să se pună granițe luxului cetățenilor într'un mic stat a cărui bună-stare se întemeiază pe negustorime”.

Abiă a treia scriere a sa, alcătuită în spiritul sfaturilor ce-i dase Iselin, ca „o carte pentru popor”, pătrunse în public, chiar dincolo de granițele patriei sale, și-i întemeiă dintr'odată faima de scriitor:

Eu nu m'am format pentru cariera de scriitor; mie mi-e bine, când am un copil în brațe, sau când am înaintea mea un om cu simțire umană, ori cine ar fi; atunci uit cu totul bietul adevăr care se lasă să fie adus din condeiu, și, condus de mâna iubitei naturi, fără carte și fără călăuză, îmi văd de drum. cum își poate vedea orice om, lângă mine, în amurg; despre poteicile și frumoasele primblări ale scriitorilor noștri știu tot atât de puțin cât știe un copil de sat iar pentru tot ce nu mă interesează ca trebuință a omenirii, sânt indiferent și unul dintre cei mai ignoranți oameni. De aceea tot ce pot spune ca scriitor trebuie să aibă o lature foarte defectuoasă... Prinderea sigură, temeinică, a unor idei dintr'o sferă mărginită, depărtate de orice superficială știință-a-toate, este singura cale posibilă de luminare a poporului, și după aceasta umblu eu; lămurire deplină în privința trebuințelor de căpetenie ale omenirii, desăvârșită indiferență față cu tot ce mai rămâne, asta aș vrea, să văd la mai mulți; și a fi bun la ceva în această privință asta e ce caut eu”. (La Seyffarth op. cit. vol. I, pag. 213 ș. u.).

partea I din romanul *Leonard și Ghertruda*, apărută în 1781 (în același an cu „Critica rațiunii pure“ a lui Kant). În anii următori apărură apoi celelalte trei părți ale romanului, fie-care la depărtare de câte doi ani una de alta. Aceste lungi intervale arată marea grijă ce o puneă Pestalozzi în lucrarea acestei opere și deosebita însemnătate ce i-o dedeă, ca mijloc de răspândire și ca îndemn spre realizare a ideilor și a năzuințelor ce-i erau atât de scumpe. (Peste câțiva ani, sub impresia faptelor marei revoluții din Franța, el socoti necesar să prefacă cu totul această lucrare, spre a scoate și mai mult la iveală idelle sale de reformă a întregului organism al statului, și a contribui ast-fel, în măsura puterilor lui, să se introducă din vreme în patria sa schimbările sociale care să facă de prisos o revoluție: în noua formă, romanul apărură în trei volume: vol. I și II 1790, vol. III 1792).

„Leonard și Gherturda“ nu e numai cea mai întinsă scriere a lui Pestalozzi, ci e socotită și ca „opera capitală a vieții sale, care în cele dintâi două ediții ale ei ne arată, ca nici una din celelalte scrieri ale lui, pe întregul Pestalozzi, cu vastele sale planuri și năzuințe, dintre care cele pedagogice nu formează de cât o parte“*. El se ridică în această operă la o înălțime care-l pune cu mult peste vremea sa, și multe dintre propunerile lui de acolo au căpătat ființă în cursul vremilor următoare.

În 1782, înainte de a fi scris și tipărit partea a II-a din această lucrare, publică „a doua carte pentru popor“, „Christof și Elsa“, un comentariu al părții întâi din „Leonard și Ghertruda“, pus în gura unor țărani: cu toată adânca cunoaștere a vieții țărănești și bogăția de adevărată înțelepciune populară

* Fr. Mann, op. cit., pag. LV.

ce cuprinde, scrierea aceasta n'a ajuns în popor, din pricina tonului ei prea didactic și pe alocurea prea abstract.

În același an scoate, tot pentru popor, și tot după îndemnul lui Iselin, și un jurnal săptămânal, „O foaie elvețiană“.

Tot în legătură cu problemele vieții poporului atinge în „Leonard și Ghertruda“, și scrisă în același timp cu aceasta, e și lucrarea publicată în 1782 „Despre legislație și pruncucidere“, în care, cu un adevărat spirit filosofic, se ridică la înalte generalizări de pedagogie socială, privind dreptul de legislație al statului ca o mare sarcină de educație a națiunii, sarcină ce trebuie îndeplinită după normele adevărate ale oricărei bune educații*.

Marele eveniment al revoluției franceze nu putea să nu aibă răsunet în sufletul lui Pestalozzi. Cu spiritul său deprins să plece totdeauna de la fapte reale, dar totdeauna să se înalțe de la fapte la principii, el caută să determine cauzele sociale mai adânci ale oricărei revoluții, împrejurările care o fac de neînălțurat (orice anarhie de jos e urmarea necesară a

* Iată câteva fraze din această scriere, luate la întâmplare: Legislația penală a statului luptă numai împotriva aparenței, împotriva celor mai izbitoare simptome externe ale răului, și lasă neatinse rădăcinile lui: ea atacă numai masca răului, nu răul însuși. Singurul leac adevărat este; sfat și ajutor pentru cel căzut. Vă temeți că printr'asta viciul e mai de grabă încurajat. Vă înșelați: cuprins e în chiar lăuntru noțiunilor de ajutor, sfat și iubire, că urmările lor firești trebuie să fie înțelepciune, îndreptare, recunoștință și încredere în alții... E în esența unei nobile, unei bune educații, ca, în ide obște, să nu izbească mult în copil, ci să lucreze stăruitor și drept asupra inimii și a minții lui. Tocmai aceasta e și esența unei bune, unei nobile legislații. Cfr. și „Leonard și Ghertruda“, partea a II-a § 6 (pag. 290 a traducerii precum și nota de acolo).

unei „anarhii de sus“), precum și mijloacele de a o preveni: cultură obștească, umanizare a tuturor, și mai ales a organelor statului și a claselor de sus, dreptate și omenie față cu cei de jos. Scrierea în care se ocupă de aceste fapte e din 1793 și poartă titlul: „Da sau nu? Opiniuni asupra spiritului politic al omenirii europene în clasele de sus și în cele de jos. De un om liber“. A rămas însă nepublicată atunci, poate fiindcă Pestalozzi vocea să dea la lumină, înainte de ea, o altă scriere la care lucra de ani de zile și care dedea considerațiilor sale despre revoluție și libertate o temelie mai adâncă, printr'o întreagă teorie asupra evoluției vieții sociale.

Această nouă lucrare, apărută în 1797, e privită ca una din cele mai de seamă ale lui Pestalozzi și una din cele mai originale scrieri de filosofie. „Par'că citesc un profet“, zice despre ea un contemporan. Titlul ei este: *„Cercetările mele asupra mersului naturii în dezvoltarea neamului omenesc“*. E unul din titlurile de glorie ale lui Herder de a fi recunoscut îndată valoarea excepțională a acestei lucrări, aproape neluată în seamă de contemporanii săi: atât de mult o prețuea, în cât, de și venea după „Critica rațiunii pure“, el vede în ea „nașterea geniului filosofic german“*.

* Ideea fundamentală din această scriere a lui Pestalozzi are oarecare analogie, ca principiu numai, cu încercarea lui Plato din al său „Stat“, de a reduce viața sufletească a individului și a societății la relațiile a trei puteri sufletești, și cu „legea celor trei stări“ a filosofului francez Auguste Comte, din veacul următor: omul, atât ca individ cât și ca popor și omenire în de obște, trebuie să treacă prin trei „stări“, „trepte“ sau stadii de dezvoltare: 1) o stare de „natură“, în care e stăpânit de instinctele primitive ale naturii animale; 2) o stare „socială“, în care recunoaște drepturi și datorii față de alții, se supune unei ordine externe, creează limba, familia, comunitatea, cetățenească, cul-

În același an (1797) apărî o altă scriere a sa, cu titlul ciudat de „Figuri la abecedarul meu sau la temeliile începutului cugetării mele“. E o culegere de fabule, cu tendințe politice și sociale, scrise între anii 1780 și 1790. Prin aceste pilde, el și-a atras multe dușmăanii din partea celor puternici care se socoteau vizați prin ele. Titlul se lămurește prin prefața de la partea a III-a din „Leonard și Ghertruda“, în care Pestalozzi numește romanul său „un abecedar al omenirii“, având în vedere intențiile de învățătură cu care îl scrisese.

Cu aceste ultime publicații se încheie perioada a doua a vieții lui Pestalozzi la Neuhof.

Scrierile din aceste două decenii din viața sa n'au aflat însă la contemporani răsunetul cuvenit (afară doar de partea I din „Leonard și Ghertruda“). Nu l-au aflat, fiindcă ele, în mare parte, erau cu mult înaintea vremii lor, și apoi nici momentul istoric

tura; 3) o stare „morală“, în care purtarea lui omenască e hotărîită de o lege internă, nu de constrângeri din afară. Drept vorbind însă, această succesiune e mai mult ideală; în realitate, aceste trei „stări“ nu înfățișează perioade încheiate din viața unui individ sau a omenirii, ci numai direcții de dezvoltare, momente, vârste sau epoci în care covârșește vreuna din ele; în desfășurarea reală a vieții, aceste trei „stări“ nu apar despărțite, ci împletite între sine; în fiecare om și în fiecare popor se luptă pentru stăpânire, în orice clipă, puterile animalice cu cele sociale și cu cele morale din el, ea și când în fiecare ar fi trei ființe deosebite; starea din urmă e mai mult un ideal către care tinde de-a-pururi, fără a-l atinge vreodată deplin. Cu o altă formulare: omul e pe de o parte opera naturii (factorul hereditar), pe de altă parte opera societății (mediul social) și pe de alta opera lui însuși (conștiința morală). Iată și câteva considerații, interesante pentru educația și instrucția copiilor: „Educația și legislația trebuie să urmeze acest drum al naturii. Ele trebuie să păstreze omului, ca unei ființe animale ce este, icoana nevinovăției sale copilărești, ca într'un vis înaintea o-

(preocupările produse de marea revoluție franceză) nu le eră prielnic.

Totuși, spirite alese remarcară avântul măreț și cugetarea originală a acestor scrieri, iar câțiva doresc să cunoască mai de aproape pe autorul lor și intră în corespondență cu dînsul, sau vin să-l viziteze.

Unele din aceste legături personale ajunseră mai apoi de o însemnătate istorică. Altele, în care Pestalozzi pusese cîtva timp o mare nădejde, nu avură urmările la care se așteptă el.

Prin tabloul vieței sociale din „Leonard și Ghertruda” și mai ales prin acel întreg sistem de reforme sociale ce reeșau din această plăsmuire romantică a lui Pestalozzi, el atrăsese asupra-și atenția unui însemnat om de stat austriac, contele de Zinzendorf, precum și a arhiducelui Leopold de Toscana, fratele lui Iosif al II-lea (ajuns apoi el însuși împărat, după moartea acestuia, 1790-92). Pestalozzi, pe care temperamentul său îl mîna pururea spre acțiune și spre experimentare prin fapte a ideilor sale, crezû, că,

chilor. prin menținerea bunei lui dispoziții animale. Ele trebuie să desvolte într'însul, ca într'o ființă socială ce e. încrederea socială reciprocă, prin cinste și credință... În sfârșit, prin lepădare-de-sine, să-l ridice până la puterea morală, singura prin care e în stare a restabili în sine însu-și nevinovăția și a se face pe sine iarăși făptura pacinică, blîndă și binevoitoare care și eră în nestricăciunea stării sale animale“. Toate formele și produsele culturii omenesti trebuie să urmeze cu necesitate această cale, pornind de la reprezentări cu totul primitive, materiale. „Chiar superstiția, întemeiată pe eroare..., este necesară omului pe anumite trepte ale existenței sale... Să fie omul, de la început credincios adevărului, numai de dragul adevărului, și credincios dreptății, numai pentru dreptate? Nu cere asta de la el, până ce nu poate să o facă, și nu socoti că o poate cît timp e un animal, și tot atît de puțin să crezi că poate pe o altă cale, de cît ca animal, să fie adus a voi să fie om“.

prin sprijinul acestor înalte personaje, va putea avea în Austria prilej spre o nouă activitate practică pentru înălțarea poporului de jos. În această speranță, el întretinută o corespondență de mai mulți ani (1783-1790) cu contele de Zinzendorf și adresează ducelui de Toscana (probabil în 1786) un „memorial“ cu propuneri pentru o *instrucțiune obștească* a poporului *prin școale industriale* (al căror personal să fie mai întâi pregătit prin crearea unui „seminariu — cum am zice la noi, a unei școale normale — de industrie“). Iar după ce Leopold ajunsese împărat, Pestalozzi îi trimise prin contele de Zinzendorf, un nou memoriu „despre *unirea culturii profesionale cu școlile populare*“ (în 1790), în care rezumă, cu o remarcabilă conciziune, ideile sale despre mijloacele de regenerare a poporului (idei expuse, cam în aceeași formă, și în capitolul din urmă al noii ediții din „Leonard și Ghertruda“, la care lucra atunci). Se vede însă că și contele și împăratul erau prinși de griji mai mari, ori socoteau propunerile lui nepractice, căci legăturile acestea nu duseră la sfârșitul nădăjduit de Pestalozzi și încetară cu totul, după 1790.

Plin de cele mai mari urinări în viitor, nu numai pentru Pestalozzi, ci pentru desfășurarea mai departe a culturii și a puterii germane, au fost însă alte două legături, de adevărată amicitie. Una (de care am și pomenit într-o notă mai sus) e prietenia cu *Nicolovius* (un om care a ajuns apoi în Prusia consilier de stat și adevăratul conducător al învățământului, sub Wilhelm v. Humboldt și Altenstein), alta, prietenia cu *Fichte* — amândoi mult mai tineri ca Pestalozzi.

Nicolovius, trecând în 1791 prin Zürich, dori să cunoască pe autorul operei „Leonard și Ghertruda“, care îl încântase așa de mult în copilărie și mai ales în tinerețe. „Am făcut cunoștință“ — scrie el atunci

unui prieten — „cu un om care într'adevăr e *un om*, în orice înțeles al cuvântului, purificat prin pogorîrea la iad a cunoașterii de sine însu-și și plin de duh apostolesc. E Heinrich Pestalozzi, autorul lui „Leonard și Ghertruda“. Un lucru îți pot spune, că lui Pestalozzi îi e aminte de adevăr, cum la puțini oameni le e, că niciodată n'am văzut întrunite laolaltă atâta putere și atâta blândețe, atâta dorință de a face bine și atâta așteptare liniștită a semnelor de chemare ale providenței“. După această întâlnire. Pestalozzi și Nicolovius nu s'au mai văzut nici-odată în viața lor; cu toată depărtarea însă, prietenia lor a rămas caldă și intimă. Din corespondența lor de mai târziu s'au păstrat câteva scrisori de o însemnătate deosebită, din vremea când Prusia, în mare parte prin impulsivitatea lui Nicolovius și a lui Fichte, introduce în învățământul său de stat spiritul regenerator al lui Pestalozzi.

Tânărul Fichte venise în 1788 în Zürich, ca perceptor într-o familie și rămăsese acolo mai mulți ani. În vremea asta, cunoscuse și pe Pestalozzi, cu care se împrietenî. În Dechemvrie 1793, însoțind pe doi prieteni care făceau o călătorie prin Elveția, Fichte vizită împreună cu ei pe Pestalozzi care se află atunci la Richtersweil (un frumos sat pe malul lacului Zürich), în casa unchiului său Dr. Hotz. Unul din acei prieteni ai lui Fichte, îl descrie astfel pe Pestalozzi: „E un om între 40 și 50 de ani, urît la față și ciupit de vărsat, simplu ca un țăran, în îmbrăcăminte și în înfățișarea lui, dar plin de atâta simțire, cum puțini oameni mai cunosc..., și în același timp cu o minunată filosofie practică...“ Fichte mai rămase câteva zile la Pestalozzi, împărtășindu-și unul altuia ideile și planurile lor de viitor, ajungând să se prețuească și să se apropie și mai mult sufletește. Acolo află Pestalozzi de la Fichte, cu mirare și satisfacție, că meditațiile lui de pustnic, isvorîte

din experiența și din intuiția lui despre natura omească, îl aduseseră foarte aproape de rezultatele filosofiei lui Kant (ale cărui scrieri el nu le citise* ; iar Fichte adânc mișcat de măreția ideilor și a planurilor despre educația poporului, ale acestui cugetător izolat, îi făgădui, în noua lui carieră, tot sprijinul de care va fi capabil (eră chemat chiar atunci ca profesor de filosofie, la universitatea din Iena). Și, la vremea lui, și-a împlinit cuvântul dat, cu asupra de măsură, într'un moment care însemnă o cotitură de drum pentru cultura germană — în vestitele „Cuvântări către națiunea germană“.

Nici omagii de admirație nu-i lipsiseră lui Pestalozzi, în vremea aceasta. „Societatea economică“ din Berna trimisese autorului lui „Leonard și Ghertruda“, o adresă de recunoștință, 50 de galbeni în bani, și o mare medalie de aur de aceeași valoare având pe o parte o coroană de stejar și inscripția „civi optimo“ („celui mai bun cetățean“). În 1782. adunarea legislativă din Paris îl proclamase cetățean de onoare al Franței (împreună cu Klopstock, Schiller, Campe, Washington și alți streini vestiți).

Aceste legături de prietenie și aceste semne de cinstire i-au adus, negreșit, lui Pestalozzi multe clipe de mulțumire, în acest răstimp de 18 ani de viață retrasă; ele însă nu-i puteau da de cât o satisfacție personală — și nu după aceasta umblă el. Unicul scop al acestei vieți de o admirabilă consecvență și de o rară înălțime, eră de a putea da ființă visului său de ridicare a poporului de jos. Acestui scop voise el a sluji și prin activitatea sa de scrii-

* Și pe alți contemporani i-a izbit asemănarea, necăutată și neștiută de Pestalozzi, dintre ideile lui și fundamentele filosofiei lui Kant; între alții, pe vestitul geograf Karl Ritter, un mare admirator al lui Pestalozzi.

tor; întristarea însă îl cuprinde din ce în ce, când constată, an după an, că viața lui trece fără a-i da din nou puțința unei activități practice, cel puțin pentru probarea ideilor sale, dacă nu pentru realizarea lor — și că nici măcar alții nu le încearcă. Într-o scrisoare din 10 Dechemvrie 1785, către contele Zinzendorf, răspunzând la o întrebare a acestuia despre succesul operei „Leonard și Ghertruda”. Pestalozzi spune următoarele cuvinte pline de melancolie: „N'am ajuns nici în Elveția așa de departe. În cât să primim adevărurile care par a izbi în pretențiile și în micile deșertăciuni ale claselor noastre de sus, cu aceeași bucurie și bunăvoință cu care primim adevărurile ce izbesc în pretențiile și deșertăciunile numai ale clasei de jos... Ceea ce ar putea arăta un efect real al cărții, ar fi fapte și încercări de a pune în practică unul ori altul dintre adevărurile de acolo. De așa ceva însă, nu am nici cel mai mic semn. Ce-i drept, mi s'a trimes din Berna o mare medalie de aur, cu inscripția „civi optimo”; experiența însă mă învață a traduce aceste cuvinte așa: „nefolositorului cetățean, pentru nefolositoarea sa sa carte”. Căci, lăsând gluma la o parte, până acum, de și am printre iluștrii cărmuitori mai mulți prieteni, nu mi-a cerut nimeni nici cel mai mic sfat, nici măcar pentru întemeierea unei școale... Îndeobște, năzuința de a-și întinde experiențele sale practice ajunge firească omului, în măsura în care teorii importante par a se desfășura într'însul, și nici o situație, oricât ar fi altfel de plăcută, nu poate fi mulțumitoare pentru cel ce caută adevărul, dacă nu e în măsură ca prin experiențe îndestulătoare să aducă lucrul ce-l interesează mai mult pe lume la acel grad de siguranță neîndoioasă, ce trebuie să-l aibă toate adevărurile din lume, dacă e să fie cu tot dinadinsul binefăcătoare pentru neamul omănesc...”

Abia către sfârșitul acestei perioade, schimbările politice din țara sa îi dau lui Pestalozzi un prilej de activitate imediată pentru binele patriei sale, deocamdată pe o altă cale de cât cea dorită de el, nu însă în afară de scopurile lui.

Pestalozzi își dedese seama, poate mai de vreme și mai adânc de cât oricare altul, de nevoia unor reforme largi în viața politică și socială. Spre a face cu putință, pe calea pacinică, această regenerare a vieții naționale, începuse el activitatea sa la Neuhoi, într'un cerc smerit, și o continuase apoi, ca scriitor, mai ales spre a arăta celor de sus relele vremii și mijloacele de mântuire. Cu simțul său fin pentru mișcările din sufletul poporului, cu îndelungata sa viețuire în mijlocul sătenilor, el presimțise furtuna ce se apropiă, și din toate puterile lui se căsnise să o abată.

Căci spiritul său larg vedeă mai departe. Cu toată iubirea lui de poporul de jos, el își da seama că viața unei națiuni cere ca prefacerile politice și sociale să se facă prin unire și înțelegere a tuturor claselor unui neam, pentru ca acea viață să poată avea putere și avânt. De aceea, toate publicațiile lui de până acum, ca și cele de aci înainte, precum și amestecul său de-a-dreptul în luptele politice ce urmează, nu au de scop o ațâțare a poporului împotriva claselor de sus, o slăbire a autorității statului, o împingere spre distrugere și răsturnare violentă a ordinii sociale (ca de pildă, la scriitorii francezi dinaintea revoluției, în deosebi la Rousseau), ci, din potrivă, o luminare a tuturor asupra izvoarelor adevărate ale răului, un indemn, și către o parte și către alta, de a căuta întâi în sine însăși pricinele relelor și a se uni apoi cu toții, frățește, în munca obștească pentru înlăturarea lor.

El eră, după vorba lui, „credincios adevărului și nu unui partid“: vrea să apropie, iar nu să răscoale.

Simți, în ori ce scrie el, o inimă adânc iubitoare de omenire, care numai cu durere arată relele societății, căutându-le în același timp leacul și fiind bucuros de o cât de mică îndreptare: „Prefer cu mult mai mult o izbândă pe jumătate a dreptății, când e cu puțință, de cât una întreagă, când ar trebui cum-părată cu deslănțuirea patimilor“ — zice el într'o scrisoare către Lavater, din anul 1787. În toată cu-getarea sa și în întreaga sa acțiune publică, cu toată vehemența ce o puneă adesea în exprimarea con-vingerilor sale, se vede pururea cea mai largă înțele-gere a necesităților istorice, și nici un dram de ură împotriva vreunei păături sociale — căci „de partea fiecăruia e o parte de adevăr și o parte de eroare“*.

Glasul înțelepților însă nu e auzit mai nici odată la vreme de către cei care au puterea, și de aceea dreptatea și libertatea trebuesc câștigate cu jertfe**. Îndemnul de mai nainte ale lui Pestalozzi către clasele de sus (mai ales prin „Leonard și Ghertruda“) de a ridica viața sufletească a țăranimii printr'un întreg sistem de reforme sociale rămăse-

Pestalozzi, în schița „Pentru întâmpinarea primej-diei“ în ediția citată a operelor complete vol. VIII, pag. 135.

** Această lege fatală a vieții popoarelor e formu-lată de Pestalozzi în următoarele lapidare cuvinte:

„De ce însă curg valuri de sânge când un popor vrea să fie liber? Pricina e limpede: instinctele din natură ale omenirii rămân pururea mai puternice decât înțelepciunea ei socială. Omul care se află în stăpânirea unei superiorități fizice nu se lasă a fi strimtorat nici în abuzul puterii sale, până ce nu e silit. Cel mai tare consideră subjugarea celui mai slab pururea ca dreptul său, până când cel mai slab ajunge cel mai tare, și asta se întâmplă de obicei, prin aceea că cel mai tare prin rătăcirile pretențiilor sale, îl face pe cel mai slab să se enfurie, și, în această stare să simtă în el puteri, pe care înainte nu și le știea“ („Da sau nu?“... în op. cit., vol. VIII, pag. 36).

seră neascultate. De aceea, acum, valurile revoluției franceze puseseră în mișcare și pacinicul popor al Elveției. Tocmai împrejurul lacului Zürich, în patria mai restrânsă a lui Pestalozzi, mișcarea aceasta era mai puternică. Dar patricienii din Zürich respinseră cu asprime (cu surghiun, ori cu închisoare pe viață a conducătorilor) cererile pacinice ale locuitorilor de la sate. Aceasta mări și mai mult fierberea în popor. În această furtună care sfâșia patria în lăuntrurile ei, Pestalozzi — cel ce petrecuse anii tinereții în mijlocul „patrioților“ din „societatea helvetică“ și trăise zeci de ani în mijlocul țăranilor — „nu putea răbdă ca el singur să rămână în nelucrare, în mișcarea obștească spre slujba țării*. Acțiunea lui însă, cu toate opiniunile lui democratice, nu e a unui revoluționar, ci a unui împăciuitoare. Pe de o parte, el adresează guvernului memorii, în care, cu o elocvență pătrunzătoare, dar într'o formă plină de cel mai fin tact, cere blândețe, dreptate și libertate pentru cei de jos — „*patria se mântuește numai prin cruțarea sentimentelor poporului*“ —, iar pe de altă parte se duce în mijlocul norodului, colindă satele din jurul lacului Zürich, pe unde toți îl cunoșteau, și liniștește spiritele întăritate**. Și astfel, mulțămită și lui,

* Pestalozzi, în întâiul memoriu către guvernul cantonului Zürich, în op. cit., vol. VIII, pag. 83.

** În cei doi ani cât țină această fierbere (1795—97) până la proclamarea republicii helvetică, Pestalozzi a fost neobosit în străduințele lui de a aduce pe cale pacinică reformele cerute de vreme. S'au păstrat o sumă de memorii și apeluri de ale sale, scrise în acest scop: „Rugăminte pentru victimele mișcării din Stäfa“, „Către prietenii libertății din ținutul Zürichului“, „Pricinele nemulțumirii poporului împotriva stăpânirii“, „Dorințele nemulțumitului popor de la țară“, „Pentru întămpinarea primejdiei“, „Memoriu despre libertatea negotului pentru țăranimea din cantonul Zürich“, ș. a. Toate arată un nobil caracter, o largă înțelegere a fe-

marea operă a revoluțiunii s'a săvârșit în Elveția fără „obștească sălbăticire lăuntrică“, cum zice el însuși.

Și după izbânda ideilor de libertate și egalitate Pestalozzi păstrează, în mijlocul îmbărbătării și egoismului biruitorilor, aceeași înaltă înțelegere a datoriei sale de cetățean, neprimind și neavând pentru sine nici o situație personală. Prin intrarea armatelor franceze în Berna, vechile constituții feudale ale cantoanelor Elveției fuseseră oborâte, și în locul lor se instituiseră noua republică helvetică unitară, cu o nouă constituție, democratică (22 Martie 1798), având un guvern central, alcătuit dintr'un „directoriu“ de 4 membri, și din 4 miniștri, și drept corpuri reprezentative, un senat și o adunare legiuitoare. Aceasta din urmă hotărîse îndată să se dea în judecată înaintea ei vechile familii aristocratice care avuseseră până atunci în mîna lor cîrma cantoanelor, și să despăgubească din averile acelor familii pe

nemenelor sociale și geniul practic al unui mare reformator al vieții omenirii, care vrea, înainte de orice, să regenereze *sufletul* poporului; iar prin tactul deosebit cu care înfățișează lucrurile, ele pot sluji ca modele clasice pentru scrieri de acest fel.

Cităm aici, numai spre a da o scurtă caracterizare a stării sufletești a lui Pestalozzi din acel timp, sfârșitul mai sus pomenitei „Rugămînți“. Întîiul său memoriu către membrii guvernului din Zürich (în Iunie 1795): „Repet rugămîntea mea de a nu fi socotit ca un om ce nu poate fi întrebuințat spre slujba patriei. Sînt gata, cu oricâte primejdii ar fi, să mă duc în mijlocul țărănilor, să vorbesc cu ei, ori unde aș putea fi folositor. Și stau chezaș cu capul și cu cîntea mea pentru împlinirea cu credință nesmintită a tot ce voiu făgădui în fiecare caz. Îngăduiți-mi încă un cuvînt: Aș binecuvînta seara vieții mele, cînd patria mea nu m'ar mai găsi că nu-s bun la nimic, și m'aș socoti fericit, cînd mi-ar fi dat să consacră cele din urmă zile ale mele, într'un fel oarecare, pentru binele patriei mele“. (op. cit., vol. VIII. pag. 99).

toți patrioții care suferiseră sub vechiul regim amenzi sau închisoare, pentru opiniunile lor înaintate. Atunci Pestalozzi se ridică cu tărie în potrivea acestei hotărâri și luă partea celor învinși, fiindcă acum aceștia erau cei apăsăți. El, care luase o parte atât de vie la realizarea noii stări de lucruri, nu putea admite, cu spiritul lui care nu ascultă de cât de dreptate, ca aceiași oameni să fie și acuzatori și judecători, ca o seamă de cetățeni să fie dați în judecată numai fiindcă, în mod cinstit, au alte păreri politice de cât cei de la putere, ca cineva să ceară răsplată pentru jertfele patriotismului său și să întrebuințeze în potrivea partidului învins mijloace de felul celor pe care le combătuse când nu era la putere. Memoriul ce adresează în această privință adunării legiuitoare a Elveției, ca scrisoare publică (din Aarau, 22 Iulie 1798), e o înaltă pildă de curaj cetățenesc și de înțelepciune politică*.

* Iată câteva părți din acel memoriu, de o solemnitate antică: „Legislatori! Cele dintâi principii ale dreptului au fost călcate în picioare în desbaterile voastre despre despăgubirea patrioților, și patria e pusă în primejdie prin executarea hotărârilor voastre în această privință... Legislatori! Îngăduiți inimii mele să vă spună tot ceea ce cere de la mine datoria și iubirea de patrie, iar patrioții, care nu cresc într'o noapte, ca ciupercile după o schimbare de vreme, mă vor ierta, dacă vorbesc în potrivea pasiunilor și în potrivea greșelilor lor. Sunt încredințat că cei aleși la suflet dintre patrioții care au suferit nedreptăți din partea oligarhilor se vor înălța, în această afacere, peste slăbiciunea partidului lor și vor sta de partea adevărului și a dreptății patriei chiar când aceasta va sluji vrăjmașului lor. Patrioți! Noi sântem acum învingători, însă, cu adevărat nu prin meritul faptelor noastre, ci din îndurarea altora. Să întrebuințăm cu modestie biruința și să ne purtăm cu oligarhia învinsă, așa cum am fi dorit să se poarte ea cu noi, dacă am fi căzut învinși sub greșelile și pretențiile lor... Legislatori! Patria a dezaprobat principiile familiilor noastre cârmuitoare,

Amăgirile ce încearcă însă în privința oamenilor noului regim, nu-l descurajază. El știe — cum zisesese cu câțiva ani mai înainte, într-o scrisoare către prietenul său mai tânăr Emanuel v. Fellenberg — că „oamenii nu se împart în îngeri ai luminei și îngeri ai întunericului. Soarta lor vecinică e că în toate ale lor se amestecă lumina și întunerecul, pierzându-se unul într'altul în nuanțe imperceptibile. Fiindcă orice vițiu e o slăbiciune, de aceea vițiul e moștenirea de-a-pururi a unui neam, a cărui slăbiciune e tot așa de mare ca și însușirile ce are. Trebuie să-ți întorci ochii de la tot ce se întâmplă, spre a păstra în tine însu-ți simțire curată pentru ceea ce ar trebui să se întâmple”.

De aceea, așteptând de la noul regim împlinirea scopurilor vieții sale, Pestalozzi se simte dator a lua parte, ca scriitor, la lupta politică pentru noua organizare a statului, spre a aduce pace și lumină în vălnășagul de interese protivnice și, mai ales,

le-a răpit privilegiile de care se bucurau, le-a sfărâmat izvoarele puterii și influenței lor. Regretând însă că au principii greșite, ea n'a încetat o clipă de a pretui în ei partea bună ce aveau într'adevăr și a păstra cu atâta recunoștință amintirea serviciilor ce cu adevărat au adus patriei, în cât a fost nevoie de poruncile hotărâte ale unei influențe, streine, spre a preveni ca aceste familii să nu se afle și acum prin libera alegere a poporului, în stăpânirea aproape exclusivă a celor dintâi locuri din stat.. Patrie! Trebuie să mai vorbească încă, să zguduie și mai adânc simțirea ta, spre a te face să ieși în seamă dreptatea și să te îngrijești cu înțelepciune de unitatea lăuntrică? Sau socotești, patria mea, că-ți poți păstra independența fără unire lăuntrică? Au îți închipui o libertate, în care n'ai avea nevoie să fii unită și independentă? Ai putea tu să fii căzută atât de jos, în cât să te crezi liberă numai fiindcă acum câțiva oameni capabili de a guvernă au fost reduși la tăcere și, în schimb, câți-va incapabili de a guvernă își află opiniunile lor une ori chiar tipărite?... („Un cuvânt către adunarea legiuitoare a Elveției“, în op. cit., vol. VIII pag. 171—190).

spre a nu lăsa poporul de jos să fie înșelat, a-i spune, pe înțelesul lui, „simplu, adevărat și cu credință, ca un frate altui frate“, ce are de așteptat de la noua rândueală a vieții statului și ce-i rămâne încă de făcut. În lunile ce urmează după înființarea republicii helvetice unitare, el scrie spre acest sfârșit, o seamă de broșuri și apeluri: „Către poporul Elveției“, „Chiemare către fostele cantoane democratice“, „Deșteaptă-te, popor!“, „Către patria mea“, „Despre dijmă“, ș. a.*. În August 1798, după stăruința prietenului său Stapfer, ministru al artelor și științelor (care fusese însărcinat de „directoriu“ să scoată sub supraveghierea sa un jurnal popular „pentru dispunerea și luminarea poporului“), Pestalozzi primește să redacteze noua foaie oficială, „Helvetisches Volksblatt“ („Foaia populară elvetică“). Numai nouă numere însă din această revistă populară săptămânală apar sub redacția lui Pestalozzi (Septembrie—Noembrie 1798), căci o împrejurare neașteptată îl chiamă iarăși la activitatea practică pe care o cerea atât de mult inima lui și geniul său de edu-

* Cu toată căldura și hotărârea cu care sânt scrise, aceste apeluri ale lui din vreme de revoluție n'au nimic revoluționar, ci urmăresc scopul ultim al întregii sale activități: înălțarea lăuntrică a vieții poporului. Iată de pildă, sfârșitul de la „Deșteaptă-te popor! O voroavă de revoluție între cetățenii Hans și Jacob“: „Deșteaptă-te popor! Întoarce-te iarăși la vechea ta muncă voioasă spre tot ce e ales, frumos și bun. Să nu ajungi iarăși ceea ce ai fost până acum, dar nu pierde nimic din părțile bune ce ai avut până acum. Trezește-te — pășeste înainte. — fii mai mult și fii mai bun de cât ai fost! Nu te teme! Cea mai bună putere a ta e în tine însuși. Ridică-te, popor! Tu ai în tine lăuntrică putere și în fruntea ta oameni, cari dacă pui și tu umărul, vor duce Elveția mai departe de cât orice alt neam al Europei... — dar trebuie să pui și tu umărul“. (În op. cit., vol. VIII pag. 188).

cator: la o nouă școală de copii săraci și orfani, în orașul Stans.

Cu aceasta Pestalozzi esc acum din vârtoarea luptelor politice — unde un suflet mare și curat nu-și află mai niciodată locul cuvenit — și intră iarăși (și, de astă dată, pentru tot restul vieții) în calea cea adevărată a geniului său, cu deziluzii despre sinceritatea și priceperea celor mai mulți dintre oamenii politici ridicați la putere de vântul revoluției*, dar, poate tocmai din cauza asta, cu un avânt tineresc pentru singura cale ce mai rămâne deschisă idealului său.

Amestecul mai de aproape în luptele politice nu fusese însă în viața lui Pestalozzi un joc al întâmplării, nici n'a însemnat o pierdere pentru experiența sa. Acest ocol de câțiva ani prin viața publică, în trecerea de la singurătatea și melancolia anilor din urmă de la Neuhof spre activitatea plină de însuflețire ce-i e dat a începe de aci înainte, i-a desăvârșit personalitatea, l-a făcut să-și lămurească și mai bine ideile sale despre ridicarea claselor de jos, și i-a înlesnit, în pragul bătrâneții, calea spre o neașteptată și strălucită împlinire a menirii sale pe lume. Pentru realizarea acelor idei scumpe, intrase el în viața publică și pentru același cuvânt a părăsit curând politica militantă.

Necesitatea unor largi reforme sociale o văzuse Pestalozzi poate mai limpede decât oricare altul, și de aceea și luase condeiul în mână. Însă, deși vedeă marea însemnătate a reformelor politice și economice și luptă cu atâta căldură pentru ele, Pestalozzi

* Cfr. prefata de la a doua scriere „despre dijmă” și paginile de la început din scrierea sa „Cum își instruește Ghertruda copiii” (Op. cit., vol. VIII, pag. 299 ș. u. și vol. IX, pag. 20 ș. u.).

privea mai departe decât *privesc* de obicei oamenii politici: dincolo de ele, el vedea o altă reformă mai adâncă, pentru care acestea sânt numai temeiul și treptele necesare. Chiar în cea mai aprinsă luptă pentru câștigarea acelor libertăți, Pestalozzi nu pierde din vedere nici o clipă însemnătatea lor numai relativă, ca mijloace pentru un scop mai înalt: cultura sufletească umană a tuturor claselor sociale, și mai ales a celor lăsate în părăsire până atunci. Eră în logica întregii sale firi, ca el să lupte pentru reformele sociale, dar să nu aibă idolatria lor, să nu aștepte numai de la o simplă schimbare de legi și de constituție toată mântuirea poporului*, ci să se îndrepte cu tot sufletul spre calca unei alte reforme: „*Vreau să mă fac învățător de copii*“, spune el către mai marii țării, chiar din întâiele zile ale noului regim politic.

Hotărîrea aceasta a lui Pestalozzi — om trecut de 50 de ani, scriitor vestit și dincolo de granițele țării sale, jurnalist de frunte și prieten cu miniștri —

* În apelul său din 1798 „Către poporul Elveției“, Pestalozzi zice, răspletat: „Bunule popor! Spre a nu te amăgi nimeni spre a nu te putea împinge nimeni spre nenorocirea ta, pentru asta aș vrea să stau de vorbă cu tine. Nu vreau să stau de vorbă cu cârmuitorii tăi; fără tine, ei nu pot nimic; tu însu-ți trebuie să-ți pregătești mântuirea ta. Cel mai bun lucru ce-ți pot da ei, o bună constituție, se deosebește, ce i drept, de una rea, ca un pământ bun de unul rău; tu știi însă, că nici pe cel bun nici pe cel rău, nu crește nimic numai de dragul pământului, ci toate cresc numai prin muncă și prin sămânța ce o pui tu în el. Poporule, dacă, în cea mai bună constituție nu faci nimic din tine însu-ți, atunci nu ești nimic în ea, și dacă, în cea mai rea, faci mult din tine însu-ți atunci ești mult în ea; iar cârmuitorii tăi pot să-ți facă binele numai în măsura în care tu însu-ți ții la acel bine, în fiecare caz... Binele tău numai întru atâta e cu adevărat bine, întru cât vine de la tine și întru cât trebuie obținut prin tine însu-ți... (Op. cit., vol. VIII pag. 159 ș. u.).

nu era limanul unui naufragiat, ci consecvența necesară a întregii sale evoluții sufletești din acești treizeci de ani din urmă.

Căci, ce voise el în toate formele activității lui, din tinerețe și până acum? Și ca om privat, și ca scriitor, și ca gazetar și om politic, un singur lucru urmărise acest suflet de apostol: *ridicarea poporului de jos*, — cu vorbele lui: „astuparea izvoarelor mizeriei, în care vedeă că se afundă poporul în jurul său“. Și asupra mijloacelor pentru atingerea acestui scop era lămurit, de la început: *trebuesc deștentate puterile sufletești* ce zac ascunse, ca un har al lui Dumnezeu, în orice ius (și care sânt tot așa de mari și subț haina sărăciei — numai că acolo-s lăsate în păragină), *trebuesc îndreptate* cu iubire și chibzuință spre dezvoltarea lor firească, dând fiecărui individ puțința de a le pune în lucrare în cercul său de viață și *a se înălța* ast-fel *sufletește*, ori care ar fi situația lui socială. Care este însă calea cea adevărată pentru atingerea acestui scop? Cine, și cum, să trezească și să desvolte aceste adormite puteri în poporul de jos?

Rând pe rând, Pestalozzi bătuse mai multe drumuri, spre a ajunge la această țintă a vieții sale.

Încercase, întâi să facă acest lucru el singur, la Neuhof, cu propriile lui mijloace, dar întreprinderile sale se năruiseră sub greutatea sarcinei și a neexperienței lui tinerești. Năzuise apoi prin opere literare, să trezească o acțiune umanitară din partea conducătorilor statului și din partea claselor de sus pentru împlinirea aceluiași vis ce nu i se izbândise lui, om sărac și nesprijinit. („Ceasul de seară al unui pustnic“, „Foaia elvețiană“, „Leonard și Ghertruda“, „Memorialul“ către arhiducele Leopold înfățișază, în mare măsură, această năzuință). Nici pe această a doua cale însă nu izbutise mai mult; în același timp,

își dedese seama din ce în ce mai lămurit, că, deși printr'o asemenea acțiune, **se** pot îndreptă sau îndulci multe din fețele mizeriei celor săraci, nu se pot însă „astupă izvoarele“ ei chiar. Atunci, în vige-lia adusă și în patria sa de marea revoluție franceză, apucase pe a treia cale: se amestecase el însu-și, de-a-dreptul, în lupta pentru libertățile publice, spre a face ca poporul să aibă mai mult spațiu pentru desfășurarea puterilor sale lăuntrice. Dar nici aceasta nu eră calea sufletului său: se apropiase însă de ea.

În toată această vreme de aproape treizeci de ani, și prin toate aceste căi, un lucru, pe care Pestalozzi îl simțise de la început, aproape instinctiv, se lumina-se din ce în ce mai mult în cugetul său: *nu de sus în jos, nici din afară*, poate veni *mântuirea po-popului*, ci dintru sine însu-și. Ca să fie trainică, acea visată înălțare a poporului nu se poate săvârși numai printr'o schimbare a stării sale politice și eco-nomice, a condițiilor *din afară* ale vieții sale, ci tre-bue întemeiată pe o *regenerare lăuntrică*. „Dacă n'ar fi nevoie de cât numai de muncă și de câștig, ca să facem pe săraci fericiți“, zisese Pestalozzi prin gura Ghertrudei sale, „atunci asta ar fi lucru lesne de tot. Dar altfel stau lucrurile: la bogați ca și la săraci tre-bue mai întâi să fie inima în bună rânduială“. „Tre-bue să înalți pe om înlăuntru-lui însu-și, dacă vrei să înalți pe sărac în condițiile lui de vicață“. „Firea întreagă și întrecaga istorie a omenirii strigă către neamul omenesc, că fiecare tre-bue să aibă el însu-și grijă de sine, că nimeni nu-i are grija și ni-meni nu i-o poate aveă, și că *cel mai mare bine ce poți face omului este să-l înveți să se ajute el singur*“. Mântuirea poporului nu poate veni dar de cât printr'o lucrare sufletească *din lăuntru* în afară, de jos în sus, printr'o nouă *educație*.

La vârsta la care ajunsese, Pestalozzi avea însă destulă cunoștință de lume, ca să știe că pe omul matur anevoie îl mai poți preface, în deprinderile și apucăturile lui. Nu mai rămânea dar de cât o singură cale: a încerca această desfășurare a puterilor sufletești în cei ce nu sânt încă formați sufletește, în copii: „pentru omenirea cea scăpătată și în inima, și în mintea, și în drepturile sale, nu e cu putință altă mântuire, de cât prin *educație*, de cât prin *cultură* spre umanitate, de cât prin *obștească* cultură umană“.

Și astfel e adus Pestalozzi la hotărîrea cea nouă, de a se face simplu învățător de copii. El se întoarce astfel de unde pornise cu treizeci de ani mai înainte, cu școala lui de săraci de la Neuhof, cu deosebirea însă, că acum poate uni la această muncă a sa de învățător sprijinul statului, care îi lipsise atunci, și e îndreptățit a nădăjdui de la oamenii noului regim mai multă înțelegere și mai multă încredere și bunăvoință pentru planurile sale.

El se hotărîse a se face învățător, nu spre a învăța pe copii după tipicul cel vechiu, ci spre a încerca să afle căi nouă pentru învățământul elementar. De aceea, când prietenul său, ministrul Stapfer (un om cu mari intenții și care a și adus îmbunătățiri neuitate pentru învățământul popular în Elveția. în scurtul timp de doi ani cât a fost ministru) îi propune să ia direcția unei „școale normale de învățători“ ce plănuia să înființeze, Pestalozzi refuză.

Chiar din Maiu 1798, la două luni după întemeierea „republicei helvetice“ unitare, el adresase ministrului de interne următoarea cerere, scrisă în stilul vremii: „Cetățene ministru, Fiind convins că patria are cea mai grabnică trebuință de o esențială *îmbunătățire a educației și a școalelor pentru poporul cel mai de jos*, și fiind sigur că prin încercări în timp de trei-patru luni în această chestiune pot fi lămurite

și dovedite cele mai de seamă rezultate, mă îndreptez, în lipsa cetățeanului ministru Stapfer, către cetățeanul ministru Meyer, spre a oferî, prin el, patriei serviciile mele în această privință și a-l ruga să facă la directoriu pașii ce ar fi de trebuință pentru atingerea scopurilor mele patriotice, Cu salut republican. Aarau, 21 Maiu 1798. Pestalozzi“.

Propunerea sa fusese priimită, și însuși unul dintre membrii directoriului Elveției o îmbrățișase cu cea mai mare căldură.

„Am înviat din nou, pe cât am putut, vechile mele dorințe de educație a poporului“, povestește curând după aceea Pestalozzi unui prieten*, „și le-am așternut, mai ales cu întreaga întindere în care le cugget, înaintea lui Legrand (pe atunci unul dintre directorii Elveției). Acesta, nu numai că le-a ascultat cu inters, ci fu de părere, împreună cu mine, că țara are neapărată nevoie de o transformare din temelie a învățământului ** și că *cel mai mare rezultat pentru cultura poporului s'ar putea obține prin educația desăvârșită a unui număr însemnat de inși dintre cei mai săraci copii din țară, când acești copii, prin educația ce ar primi, n'ar fi scoși din cerul lor, ci tocmai prin ea, mai lesne ar fi și mai mult legați de acel cerc*. Eu mi-am mărginit dorințele la acest punct. Legrand îl întemeie în toate chipurile și îl găsi așa

* „Despre șederea în Stans. Scrisoarea către un prieten“, în op. cit., vol. VIII, pag. 399—423. Cfr. și scrierea „Cum își instruește Ghertruda copiii“, op. cit., vol. IX, pag. 21.

** Din ancheta ce orânduise Stapfer, îndată după venirea lui la minister, se văzuse cât eră de rea starea învățământului, mai ales la țară. Din vre-o 350 de școale sătești, câte se aflau pe atunci în Elveția, numai 130 aveau încăperi ale lor deosebite: încolo, în vre-o 200 de comune, nu eră școală, ci învățătorul dedea lecții la copii chiar în odaia lui de locuință, iar cei mai mulți dintre acești învățători n'aveau nici o pregătire

de însemnat, încât, odată, îmi zise: De și mă voiu retrage în curând de la postul meu, asta n'o să se întâmple însă înainte ca tu să intri în cariera ta". Pestalozzi expusese și lui Stapfer vechile sale planuri despre ridicarea poporului printr'o nouă educație, în felul celor încercate de el la Neuhof și arătate apoi în scrisorile către Tschärner despre educația săracilor, și în partea III-a și a IV-a din „Leonard și Gherturda". Stapfer susțină planurile lui Pestalozzi la ceilalți membri ai guvernului, „cu căldura unui suflet nobil, care înbrățișează trebuințele de cultură a poporului din cele mai esențiale și mai înalte puncte de vedere", și guvernul hotărî să pună la dispoziția lui Pestalozzi un local și mijloacele trebuincioase spre a-și pune în lucrare ideile sale. Pestalozzi ar fi dorit să aleagă o localitate în cantonul Zürich sau în cantonul Aargau, care, prin înlesnirile ce le aveau în privința industriei, a agriculturii și a mijloacelor externe de educație, îi păreau mai nemerite pentru întemeierea unui așezământ de educație după gândul său. Până să se găsească însă în părțile acelea un local cum îi trebuie lui (cam ca la Neuhof, cu instalații industriale, cu pământ de arătură și de grădinăric), o întâmplare neașteptată hotărî să-și înceapă în altă parte, și în condiții mai puțin prielnice, dorita lui lucrare de „învățător de copii".

deosebită, ei erau, de meseria lor, simpli cismari sau croitori din sat, care, necăstigând de ajuns cu meseria lor, făceau și pe „învățătorul". Stapfer supusese îndată adunării legiuitoare un proiect de lege pentru îmbunătățirea acestei stări de lucruri: văzând însă că votarea lui se întârziă, înființase în fiecare canton câte un „consiliu de educație", alcătuit din preoți, oameni de școală și alți oameni învățați și cu tragere de inimă pentru popor, și plănuiea înființarea de școli normale de învățători. Pentru starea învățătorilor de sat din vremea aceea, vezi și „Leonard și Ghertruda", partea a II-a, § 48 (pag. 401 ș. u.).

Ca în toate schimbările adânci din vicața unui popor, când formele în care iumea eră deprinsă a trăi de sute de ani sânt sfărâmate și înlocuite cu altele nouă, așa se întâmplă și acum în Elveția: formele cele nouă aduseră frământări lăuntrice — deși acestea fură, relativ, mai puțin crunte, la acest popor înțelept și plin de înaltă eviavie și iubire a aproapelui. Guvernul hotărise ca în Iunie 1798, Elvețienii să depună jurământul de credință pentru noua constituție a țării. În mai multe cantoane se iviră atunci turburări, iar în cantonul catolic Nidwalden (patria lui Wilhelm Tell), unde un călugăr înfățișase acelor viteji dar simpli locuitori ai munților noua constituție ca un lucru al diavolului, împotrivirea ajunse până la răscoală pe față. O armată de 12.000 de Francezi pătrunseră în canton, înecă în sânge rezistența, și puse foc orășelului Stans, capitala lui (9 Septemvrie 1798*. După un raport oficial, 259 de

* Se zice că lui Pestalozzi i s'a făcut părul măciucă, la vederea cerului înroșit în spre Stans. Din articolul ce scrise chiar a doua zi dimineata, în „Foaia populară helvetică“ (după ce toată noaptea nu dormise), se vede marea emoțiune ce cuprinsese sufletul tuturor: „I-am inbit toată vicața mea. Mă străbăteau fiori de respect, când călcam la picioarele munților lor și priveam neclintitele metereze ale lui Dumnezeu împrejurul colibelor strănepoților Tell-ilor, Winkilrier-ilor și Bonderflüeilor noștri... Cu ce teamă grozavă așteptam să treacă ziua aceasta! Ceasul cel din urmă al forței, care poate încă să cruce trecuse, hăbuitul tunului se auzea din spre munții lor. Patria eră în jale în tot cuprinsul ei, pe fața tuturor se vedeă durere și în ochii tuturor citeai grijă. Oameni cari nu se cunoșteau între sine se îmbrățișau pe stradă și ziceau: Numai de ar da Dumnezeu să nu curgă mult sânge! În această stare sufletească trecu groaznica zi în șesurile noastre, dar seara aduse în suflete o spaimă mută. Un foc ne mai pomenit se ridică de-a lungul acelor munți, la care sântem deprinși, din moși-strămoși, să privim cu înaltă venerație. Doamne! cu ce inimă priveă poporul confedera-

bărbați, 102 femei și 25 de copii își găsiseră moartea, și 700 de case fuseseră prefăcute în cenușă; peste 200 de copii rămăseseră fără părinți, iar alți 257 cu părinți ajunși acum în cea mai desăvârșită mizerie. Dintre orfani, 77 iura luați spre îngrijire de către oameni miloși din alte cantoane; pentru ceilalți, trebuie îngrijit într'un fel. Planul lui Pestalozzi găsi atunci o neașteptată aplicare. Guvernul hotărî, după propunerea lui Legrand și a lui Stapfer, să întemeieze în Stans un orfelinat pentru creșterea celor mai sărmani dintre acei copii, și să încredințeze lui Pestalozzi conducerea acestui așezământ. Cu aceasta, începe în viața sa o nouă perioadă.

III. Stans (1798—99).

Pestalozzi începe la 53 de ani marea sa carieră de învățător. Și o începe cu toată înflăcărarea și cu toată puterea până acum apăsată a sufletului său. „M'am dus bucuros", zice el, în mai sus pomenita scrisoare către un prieten. „Aveam nădejde să găsesc în nevinovăția oamenilor din ținutul acela o despăgubire pentru lipsurile lor, și în mizeria lor o temelie pentru recunoștința lor. Râvna mea de a putea pune odată mâna la lucru pentru visul cel mare al vieții mele m'ar fi făcut să mă duc și în creerii Alpilor, îmi vine să zic și fără foc și apă, numai să fi putut începe odată“.

Guvernul îi pusese la dispoziție clădirile din afară ale unei foste mănăstiri de călugărițe din Stans, împreună cu o parte din lunca alăturată. Chiar a treia

ților acest jar! Dac'ar fi ars casa părintelui, a fratelui sau a fiului lor, jalea oamenilor noștri n'ar fi putut fi mai mare..." (Ed. cit. a op. compl., vol. VII, pag. 221 ș. u.).

zi după această hotărîre a guvernului (la 7 Dechemvrie 1798), Pestalozzi și plecase acolo, spre a supraveghea el însuși reparațiile și adaosele trebuințioase. Copiii însă se grăbiră a veni chiar din întâia jumătate a lui Ianuarie 1799, înainte de a se fi orânduit cum trebuie tot dichisul pentru primirea lor: nu erau de ajuns nici camere, nici paturi, nici bucătărie; pe mulți trebuia să-i trimeată seara acasă ori pe la rude. În curînd, se adunară ca la 80, în vîrstă între 6 și 10 ani, toți în cea mai desăvîrșită mizerie. Afară de o singură femeie, care îngrija de gospodărie, Pestalozzi nu mai avea încolo pe nimeni ca ajutor, nici pentru îngrijirea copiilor, nici pentru învățătura lor: el singur era pentru acești orfani și tată, și mamă, și intendent, și servitor, și învățător.

El însuși voise însă acest lucru, spre a-și putea împlini scopurile ce urmărea. Căci ideile lui despre conducerea unei școale, despre metoda învățămîntului, și despre purtarea cu copiii, erau așa de streine de tot ce se făcea pînă atunci în toată lumea (și, în parte, se mai face și astăzi), în cît cu greu ar fi găsit pe cineva care să vrea să se ia după el — mai ales între oamenii de școală. Și ceea ce și mai anevoie ar fi putut pricepe aceștia, era gîndul lui Pestalozzi de a nu întrebuița pentru învățătura copiilor nici un mijloc artificial (cărți și celelalte), ci numai natura încunjurătoare, trebuințele și întâmplările zilnice din mijlocul lor, și propria lor activitate pururea vie. Afară de asta, el însuși avea nevoie de lămurire și dovedire prin fapte a adevărului acestui gînd — așa în cît, înainte de a-l fi pus el singur în lucrare, n'ar fi putut da nici o îndrumare sigură nimănui.

Temeiul acestui întreg sistem nou de învățătură și de educație publică ce voia să-l încerce Pestalozzi, era adîncă lui convingere că școala nu poate

avea vre-o valoare pentru neamul omenesc de cât dacă imită casa părintească: la temelia oricărei învățături și oricărei bune-creșteri a copilului trebuie să fie, și pentru învățator, și pentru copii, sentimentul adânc al unor adevărate raporturi de familie: *iubire* și grijă de părinte, iubire de fii, iubire de frați. Pe acest principiu se reazemă întreaga muncă din Stans a lui Pestalozzi și întreaga sa pedagogie*.

„Copiii mei trebuiau să citească pe fața mea și să bănuiescă din vorba mea, de dimineța până seara, în orice clipă, că inima mea e cu ei, că fericirea lor e fericirea mea, că bucuria lor e bucuria mea. Omul vrea bucuros să facă binele, copilul are bucuros urechea deschisă pentru el. Binele acela însă, nu trebuie să fie bine pentru tine, învățătorule și educatorule, ci trebuie să fie bine cu adevărat, să nu fie o inspirație a toanelor tale, ori a pasiunilor tale, ci să fie însăși firea lucrului. Înainte de a-l voi, copilul trebuie să simtă necesitatea voinței tale, după situația și trebuințele lui. Ori ce-l face prietenos, copilul o vrea; ori ce i-aduce cinste, o vrea; ori ce deșteaptă în el speranțe mari, o vrea; orice produce în el puteri, orice-l face să zică: „asta pot s-o fac“, o vrea. Această voință nu se produce însă prin vorbe, ci printr'o *ingrijire de părinte* și prin sentimentele

* „Învățătura de școală care nu e pătrunsă de tot sufletul de care are nevoie educația omenească, care nu e întemeiată pe întreaga viață a raporturilor din casa părintească, nu duce, după mine, la altceva decât la o metodă artificială de *închircire a neamului omenesc*. Orice bună educație cere ca un ochiu de părinte să citească în orice zi și în orice ceas, cu *siguranță*, în ochiul, în vorba și pe fața copilului, orice schimbare petrecută în sufletul lui. Ea cere neapărat, ca puterea educatorului să fie o curată putere de *părinte*, însuflețită în toate de întregul cuprins al unor adevărate raporturi de familie“. (Ed. cit. a op. comp. vol. VIII, pag. 403).

și puterile ce se deșteaptă în el prin această îngrijire“*.

Cu toate greutățile, mai ales morale, ce le întâmpină (ca și altădată la Neuhoof), Pestalozzi, cu un devotament unic, își urmează neclintit planul ce-și croise. De dimineața până seara, era în mijlocul copiilor; toată îngrijirea le venea din mână lui, toată mângâierea și toată învățătura din gura lui. „Lăcrămile mele curgeau cu ale lor și surâsul meu însoțea pe al lor. Erau afară din lume, afară din Stans, erau la mine și eu la ei. Supa lor era și a mea, băutura lor era și a mea. N'aveam nimic, n'aveam lângă mine nici gospodărie, nici prieten, nici servitori, îi aveam numai pe ei. De erau sănătoși, eu mă aflam în mijlocul lor; de erau bolnavi, mă aflam la patul lor“. Seara, el era cel din urmă care se culcă, iar dimineața cel dintâi care se sculă. Chiar și după ce se așezau în pat, făcea încă rugăciuni cu ei și le spunea câte ceva de învățătură, până adormeau, „căci ei doreau așa“.

Astfel, Pestalozzi izbutise în scurt timp a crea între ei acea *atmosferă sufletească a familiei*, care îi trebuie ca un fundament mai adânc a toată învățătura și a toată educația mai departe. Copiii se simțeau fericiți cu el, și trăceau între sine ca frați.

Pe această dispoziție fundamentală de iubire, de pace, de mulțumire și de veselie copilărească, de bunăvoință și de încredere laolaltă, întemeie apoi lucrarea sa mai departe. Luând iarăși firul acțiunii de la Neuhoof și al ideilor din partea a III-a și a IV-a din „Leonard și Ghertruda“, aplicând asupra copiilor ceea ce spusese despre mijloacele de înălțare a oamenilor în vârstă, el întemeiază acum definitiv, prin rezultatele activității lui din Stans, principiul

* Tot acolo, pag. 403.

care a însemnat în istoria pedagogiei, aceeași revoluțiune pe care a săvârșit-o Kant în filosofie, prin cercetările sale critice: *centrul învățământului și al educației nu trebuie așezat în lumea din afară, ci în copil însuși*; cultura sufletească nu trebuie să se facă din afară înăuntru, ci din năuntru în afară; ceea ce învață și află copilul în școală, nu trebuie să-i vie ca ceva din lumea din afară, ca ceva mort sau silnic, impus cu autoritate și primit cu necaz, ci trebuie să crească oarecum viu și în dispoziții vesele din sufletul său însuși, din ce știe, din ce vede, din ce simte, din ce poate copilul însuși, din propria lui experiență și din propriile lui dispoziții și puteri sufletești.

Copilul să-și fie, într'un fel, propriul său învățător, iar învățătorul să nu facă altceva de cât să-l conducă și să-l ajute în această proprie lucrare a sufletului lui: *dispoziție veselă* și *spontaneitate* din partea copiilor, aceasta trebuie să fie caracteristicile tuturor ceasurilor de învățatură.

Principiul fundamental al acestei proprii culturi sufletești a copilului nu poate fi altul de cât principiul oricărei cunoștințe omenești în deobște și al întregii culturi a neamului omenesc: *intuiția* — intuiția pricepută însă nu ca o privire sau o primire *pasivă* a celor din afară, numai cu simțurile, ci ca o lucrare de construire și reconstruire lăuntrică, cu întreg sufletul, a celor înfățișate simțurilor noastre, ca o punere în acțiune a tuturor puterilor sufletești, a judecății, a reflecțiunii, a imaginației și chiar a sentimentului și a voinței, spre a prinde într'o unitate internă („noțiunea“) impresiile primite prin simțuri de la natură. *Intuiția*, Pestalozzi o înțelege adânc, ca o lucrare și un rezultat al celei mai înalte funcțiuni a ființei noastre, a rațiunii, ca o lucrare de *creațiune* lăuntrică a sufletului omenesc — ce-l drept,

din elementele prezentate de simțuri —, nu ca o copie a ceva din afară, ce ni s'ar vâri gata în minte. Și încă ceva: *intuiția* trebuie să fie nu numai principiul învățământului propriu zis (al culturii intelectuale), ci și al educației (al culturii morale): și aici, nu trebuie să vii cu vorbă multă, cu noțiuni abstracte, cu morală și cu predice, ci să porcezi pururea de la propria experiență a copiilor, de la cele ce se întâmplă zilnic în cercul lor, făcând astfel să se nască de la sine în sufletul copiilor, de la început, câteva *principii morale fundamentale*, care să le fie apoi ca un fel de cadru pentru toate faptele mărunte ale vieții. Aceste câteva norme generale ale vieții (sentimentul de cinste, de dreptate, de adevăr, de împlinirea datoriei, de iubire a aproapelui...) trebuie să se întipărească chiar de la început, cu o siguranță de nezdruncinat, în sufletul copiilor. Însă nu prin vorbele învățătorului, ci prin faptele *lor* înși-le, prin exerciții continue de aplicare a acelor principii, prin biruință de sine însu-și, în întâmplări reale din viața copiilor. „Și numai la urmă să vii cu primejdioasele semne ale binelui și răului, cu vorbe“. Atunci, să-l faci pe copil să reflecteze și să compare el însu-și urmările deosebite ale faptelor omenesti, tot pe temeiul propriei lui experiențe: orice adevăr și orice învățătură morală să i se înfățișeze de la sine copilului ca adevărat, prin *conștiința unei experiențe proprii intuitive* înlănțuite la raporturi reale. Importantul e să *aibă* copilul aceste sentimente, iar nu să *știe* a le rosti prin cuvinte*.

* Iată unul din multe exemple citate de Pestalozzi, ca ilustrare a acestei metode socratice: Arsesse un sat din apropiere. Pestalozzi întreabă pe copii, dacă ar vrea să primească între ei pe copiii care ar fi rămas acolo fără adăpost. „Da, da“, răspund ei din toată inima. „Bine, dar v'ați gândit că atunci va trebui să lucrați mai mult și să împărțiți cu ei mâncarea. Io-

În ce privește învățătura propriu zisă, Pestalozzi începù fără nici un plan mai din nainte pentru amănunte, întemeindu-se însă și aci pe același principiu. Dar tocmai accastă lipsă de orice pregătire didactică a lăsat geniului său toată libertatea de creațiune, făcându-l să descopere aici, în Stans, proceduri și mijloace nouă, care sânt astăzi temelia învățământului elementar din toată lumea*. „Nu cunoșteam nici o rânduială, nici o metodă, nici o artă, care să nu se fi întemeiat pe simplele urmări ale iubirii mele către copiii mei. Nici nu vream să cunosc vreuna. În felul acesta subordonam și învățătura copiilor punctului de vedere mai înalt, de a pune în mișcare, în toate privințele, tot ce eră mai bun în ei și a lăsa să lucreze asupra lor, cu toată puterea, legăturile naturale în care trăeau între sine și sub

cuința și hainele voastre? Nu ziceți dar că doriți să primiți pe acești copii, până nu vă veți gândi bine la toate astea și nu le oți primi din toată inima“. „Le-am spus astea cu toată tăria i-am pus să le repete, ca să mă încredințez că și dau bine seama unde-i duce oferta lor; ei însă rămaseră neclintiti și ziseră din nou: „Da, da, și de-om mânca mai prost, și de-om munci mai mult, și de-o trebui să împărțim cu ei îmbrăcămintea noastră ne pare bine să vie și ei“. (Vol. cit., pag. 410).

* Pestalozzi însuși recunoaște această spontaneitate a celor obținute de el în Stans: „Rezultatul nimii pe toți care îl vedeau. Ce-i drept, eră un meteor, care se arată în văzduh și piere iarăși. Nimeni nu-i cunoștea ființa mai adâncă. Nici eu însu-mi. Eră rezultatul unei idei psihologice simple, care se află în sentimentul meu, de care însă nici eu însu-mi nu eram deplin conștient. La drept vorbind, eră găsirea pulsului artei pe care o căutam — o enormă apucare. Un om care vede de bună seamă n'ar fi îndrăznit să-l încerce; din fericire, eu eram orb, altfel nici eu n'aș fi îndrăznit să-l încerc. Limpede, nu știam ce fac; știam însă ce vreau și acest lucru eră: moarte ori izbândire a scopului meu“. („Cum își instruește Ghertruda copiii“ în ed. cit. a op. compl., vol. IX pag. 21).

grija mea". Și învățătura, el o privea numai ca un mijloc de a uni pe toți copiii într'o dispoziție sufletească în armonie cu scopul ce urmărea.

Gândul lui fusese să unească și aci, ca la Neuhof, învățătura cu munca brațelor, școala cu industria și cu mica agricultură, și să facă astfel ca, mai târziu, orfelinatul să se poată întreține singur, prin munca copiilor. La deschiderea institutului însă nu era nimic gata în privința aceasta (abia cu puțin înainte de închidere începuseră câțiva copii să învețe torsul), și nici nevoia nu-l silea să-și pună planul în aplicare, orfelinatul fiind întreținut de stat*. Însă, și în afară de aceasta, Pestalozzi ajunsese la convingerea că, înainte de a putea fi vorba de o asemenea contopire a învățaturii cu industria, trebuie stabilită limpede care sânt *întăilele elemente* ale învățaturii și ale muncii, în deplina lor despărțire și independență una de alta, și care e natura deosebită și trebuințele fiecăreia din ele. Și încă un pas mai departe făcuse Pestalozzi în convingerile lui: chiar de pe acum el privea lucrul manual al copiilor mai mult ca un *exercițiu* corporal spre muncă și spre putința de câștig, de cât ca un izvor de câștig imediat. Și tot astfel privea și învățătura propriu zisă, ca *exercitare a puterilor sufletești*, și ținea cu deosebire ca exercitarea luării-a-minte, a chibzuinței și a puterii de aducere-a-minte să preceadă exercitarea puterii de judecată și de raționare, spre a feri pe copii de superficialitate și de judecăți înfumurate: cu această „exercitare a puterilor sufletești“, Pestalozzi pune

* Într'o scrisoare din 19 Aprilie 1799 adresată ministrului de interne, Rengger, Pestalozzi spune că urmează cu copiii următorul orar: de la 6—8 dimineața sânt ceasuri de învățatură, apoi până la 4 după amiază ceasuri de muncă, și după aceea iarăși ceasuri de învățatură, până la 8 seara; nu spune însă, de ce anume fel de „muncă“ era vorba.

temelia metodei psihologice moderne a învățării scrisului și cititului și întemelază principiul așa zisei *culturi formale*.

„Călăuzit de aceste principii, căutam astfel, la început chiar, nu atâta ca copiii mei să înainteze mai mult în cunoașterea sunetelor, în citit și în scris, cât mai ales să-și desvolte, prin aceste exerciții, puterile lor sufletești, cât mai deplin și cât mai efectiv“. Punea pe copii să desfacă cuvintele în sunetul lor, înainte de a-i fi învățat alfabetul, și toți puteau silabisii pe din afară vorbele cele mai grele, înainte de a fi cunoscut măcar o literă; îi punea să rostească tot felul de combinații de sunete, alcătuind serii de câte două, apoi de câte trei sunete, ca să dea copiilor „îmbinările fundamentale“ ale scrisului și cititului; el introduce astfel, cel dintâi, metoda pronunțării cuvintelor prin despărțirea lor în sunete, iar nu în silabe; numai după ce copiii puteau rosti desăvârșit pe dinafară fiecare serie de sunete, numai după aceea le-o arăta în scris, și anume întâi cu litere de mână, apoi cu litere de tipar.

La scris, metoda lui era de a rămâne cu copiii mai multă vreme la trei-patru litere, care cuprind trăsăturile fundamentale ale multor altele, a alcătul mereu din acestea cuvinte și a-i face să le scrie desăvârșit, înainte de a trece cu ei la altele; iar când îi învăța o altă literă, căuta cuvinte care să o cuprindă pe aceasta în legătură cu literele învățate mai nainte. „Astfel copiii puteau scrie foarte bine cuvinte, înainte de a fi învățat măcar a treia parte din alfabet“.

Și, tot înainte de a-l fi învățat întreg alfabetul, începuse a le da oarecare cunoștințe de geografie și de științe naturale, nu însă de la el și prin termeni abstracți, ci scoțându-le, în felul cel mai simplu, din

propria lor experiență, din ceea ce știeau ei înșiși, despre pământ, despre plante și despre animale.

Pretutindeni, principiul lui eră „de a aduce tot ce învățau copiii, chiar cel mai neînsemnat lucru, *la desăvârșire*, de a nu-i lăsa să dea îndărăt în nimic“. Mergea de la unul la altul, având câte o vorbă bună, pentru fiecare. Eră răbdător cu cei înceți, dar sever, când unul făcea mai rău ceea ce făcuse altădată mai bine. Fiind singur cu atâția copii, spre a-i putea face pe toți să fie cu luare-a-minte îi puneă să zică după el cu toții, într'un glas, ceea ce le spuneă dînsul, să deseneze, din când în când, să se joace (mai târziu introduse și cântecul): de la el se trage astfel *vor-birea în cor* a școlarilor începători, învățământul copiilor în masă, și *desenul* ca premergător și ajutor al învățării scrisului*.

Tot nevoia, și tot principiul lui de a face din școală o a doua casă părintească, l-a făcut să așeze copiii astfel în cât unul mai bun sau mai în vârstă să stea

* Tot acestei extraordinar de bogate încercări din Stans datorăm și placa de ardezie, pentru scrisul copiilor începători, introdusă de Pestalizzi de nevoie, spre a face economie de hârtie. Și tot de acolo se trage și ținuta dreaptă în bănci a copiilor și alte mijloace spre a-i face să stea liniștiți în clasă și să privească drept „Între altele le-am cerut, mai mult în glumă, ca, în vremea când zic după mine ceea ce le spun, să se uite neclintit la degetul lor cel mare. E de necrezut ce temeiuri pentru scopuri mai mari dă educatorului menținerea unor astfel de nimicuri. O fată sălbătică, care s'a deprins să țină ceasuri întregi trupul și capul drept și să nu mai alege cu ochii în toate părțile, capătă numai prin acest lucru o înaintare spre cultură morală, pe care n'ai crede-o, până n'ai constatat-o prin experiență. Aceste experiențe m'au învățat, că simpla atitudine a unei vieți cum-se-cade contribuie la o adevărată educație spre deprinderi morale nesfârșit mai mult de cât toate învățăturile și predicele, care sînt lăsate fără dezvoltarea acestor deprinderi“. (Vol. VII, pag. 411) .

între doi mai slabi sau mai mici și să le arate. „Precum fratele mai mare și mai capabil arată ușor, subțochiul mamei, fraților mai mici tot ce știe, și se simte vesel și mare că țină astfel locul mamei, tot așa copiii mei erau bucuroși de a învăța pe alții ceea ce știau ei. Ambiția lor se deșteptă și învățau ei înșiși și îndoit, punând pe alții să spună după ei ceea ce respectau ei după mine. Astfel avusei curând între copiii mei ajutoare și colaboratori... Eui însu-mi învățam împreună cu ei. Toată alcătuirea institutului se întemciă pe o simplitate atât de lipsită de orice artă, în cât n'as fi aflat nici un învățător care să nu găsească subț demnitatea sa de a învăța pe copii și de a învăța el însuși, așa cum făceam eu. Scopul meu, procedând astfel, eră de a duce așa de departe simplificarea tuturor mijloacelor de învățătură, în cât orice om de rând să poată ajunge ușor a fi învățătorul copiilor săi, și de a face, cu vremea, ca școalele să fie aproape de prisos pentru cele dintâi elemente [de învățământ]. Precum mama este cea dintâi hrănitore a trupului copilului, tot astfel trebuie să fie, de la Dumnezeu, și cea dintâi hrănitore a sufletului lui, și eu socotesc că e foarte mare răul ce se căsunează prin învățătura prea de timpuriu la școală și prin tot ce se meșteșugeste cu copiii afară din casa părintească...”

Peste trei ani de la această croică încercare. Pestalozzii adună rezultatele ei în aceste frumoase cuvinte* :

„Văzându-mă silit a da învățătură copiilor eu singur, fără nici un ajutor, am învățat arta de a învăța mulți copii laolaltă — și, neavând alt mijloc de cât să le spun cu glas tare ceea ce trebuiau să zică și ei după mine, am fost adus în mod firesc la gândul de a-i pune, în

* În scrierea „Cum își instrueste Ghertruda copiii“, ed. cit. a op. compl., vol. IX, pag. 22 ș. u.

timpul lecției să deseneze, să scrie și să lucreze cu mâinile. Gălăgia dezordonată a mulțimii care repetă după mine m'a adus la trebuința tactului, și tactul mări efectul învățaturii. Desăvârșita ignoranță în toate mă făcu să întârziu mult timp asupra începuturilor, și aceasta mă aduse să constat ce mare putere launtrică se obține [în copii] prin desăvârșirea întâiilor începuturi, și ce urmări nespuse are sentimentul desăvârșirii și al perfecționării, chiar pe treptele cele mai de jos [ale învățământului]. Îmi dădui seama, ca niciodată, de legătura strânsă ce e între începuturile fiecărei materii de învățământ și cuprinsul ei deplin, și simțiiu, ca niciodată, lipsurile nemăsurate ce trebuie să se producă în orice șir de cunoștințe, prin învățătura confuză și nedesăvârșită a acestor începuturi. Urmările stăruinței mele asupra acestei desăvârșiri întrecură cu mult toate așteptările mele. În copii se desfășură în curând o conștiință de puteri pe care nu și le cunoșteau și, mai ales, un sentiment general de frumusețe și de ordine. Se simțeau că trăesc, și plictiseala obicinuită a școlii pieri ca o stafie din clasele mele; copiii vreau — puteau — aveau răbdare — desăvârșau până la sfârșit — și erau veseli; dispoziția lor sufletească nu era dispoziția celui care învață ci dispoziția unor puteri necunoscute, trezite din somn, și un sentiment înălțător de minte și de inimă că aceste puteri i-ar putea duce departe și-i vor și duce.

„Copii învățau pe copii. Ei încercau ceea ce eu numai le spuneam. Și la aceasta tot nevoia m'a dus. Neavând nici un alt învățător ca ajutor, așezam pe câte un copil mai destoinic între alți doi nedestoinici; îi cuprindea cu mâinile de după gât, îi învăță ce știe și el, și ei spuneau după el, până învățau.

„Scumpe prieten! Ai auzit tu singur vălmășagul acestei învățături împreună și ai văzut curajul și bucuria lui. Spune tu singur, ce simțea, când l-ai văzut? Eu am văzut lacrămile tale, și în pieptul meu s'a ridicat mânia împotriva celui care ar mai putea zice: Innobilarea poporului e numai un vis. Nu, nu e vis; vreau să dau arta acestei innobilări în mâna mamei, în mâna copilului și în mâna nevinovăției, și cel rău va amuți și nu va mai zice că e un vis. Doamne! Cât îți sânt de mulțămitor pentru strimtorarea mea! Fără ea, n'aș putea rosti cuvintele acestea... Am văzut în acel amestec de ignoranță nevinovată [a copiilor din Stana] o putere de intuiție și o conștiință sigură de cele învățate

și văzute de ei, de care păpușele noastre de abecedar nu au nici cea mai mică presimțire.

„Am învățat la ei — și ar fi trebuit să fiu orb, ca să n'o fi învățat — să cunosc relațiunea naturală în care trebuie să stea cunoștințele reale față cu cunoștințele din cărți; am învățat la ei ce pagubă poate aduce adevăratei puteri de intuiție și cunoștinței sigure a obiectelor care ne înconjoară, unilaterală, cunoștință din cărți și încrederea în vorbe lăsate fără sprijin concret sub ele care sânt astfel numai sunete goale și seci“.

„La acest rezultat am ajuns în Stans, Am simțit, că experiențele mele despre putința de a întemeia învățământul elementar pe fundamente psihologice, de a pune adevărate cunoștințe intuitive la temelia lui, de a smulge masca golului paradei sale superficiale de vorbe, sânt hotărâtoare. Am simțit că pot deslegă problema creșterii omului cu adâncă pătrundere și cu neîncătușată putere; însă mulțimii încătușate în vechi păreri, care a pierdut orice putere de avânt și de sbor, ca găștele care, de când au ieșit din găoace, au fost hrănite în coteț și în bucătărie — acestei mulțimi prevenite nu-i puteam încă lămurii ceea ce eu știeam prea bine“.

„Îi eră dat Burgdorfului, să mă duc la școală în aceeașă privință“.

În aprecierea aceasta a propriei sale activități din Stans, Pestalozzi nu s'a înșelat. „Școala de săraci din Stans a lui Pestalozzi a devenit leagănul învățământului popular din zilele noastre“, zice un scriitor german.

„Cu greu se va mai află un om care să fi probat așa de eroic, ca Pestalozzi în Stans, că îi e așa de aminte de menirea vieții lui. Aici a dovedit el, că ideile din „Leonard și Ghertruda“ n'au fost numai fantastice visuri de tinerețe; în Stans a găsit el casa Ghertrudei; aci a ajuns el Glüphi, locotenentul scoborât învățător și, cu adevărat, a săvârșit lucruri nemăsurat mai grele și mai de mirare de cât îndrăznise a pune în roman în spinarea eroului său. Și devotamentul său nu eră un foc de paie, care se învălăștează repede, pentru ca tot așa de repede să se

stingă. Cu o stăruință neînfrântă, el stete la post, până ce împrejurările îi luară scândura de sub picioare”*.

Rezultatele obținute de el acolo puseseră în mirare pe cei ce avuseseră prilejul să le vadă. Numai după patru săptămâni de la deschiderea așezământului din Stans, comisarul guvernului raportă ministrului: „Tata Pestalozzi lucrează peste cap, ziua și noaptea... Te prinde mirarea, ce săvârșește omul acesta și cât de departe au ajuns în așa de scurt timp copiii, care sânt plini de dorința de a învăța...” Iar celălalt supraveghietor al orfelinatului, un preot, scriea către directoriul Elveției: „Cetățeanul Pestalozzi lucrează fără odihnă la creșterea și propășirea acestui așezământ, și nu-ți vine să-ți crezi ochilor și urechilor, când vezi și auzi ce rezultate a obținut în așa de scurt timp“. Pestalozzi însuși zice (în acea scrisoare către un prieten): „Înainte ca soarele primăverii să fi topit zăpada de pe munții noștri, nu-i mai cunoșteai pe copiii mei“.

Oamenii însă rar știu să desprindă miezul bun al lucrurilor de înfățișarea lor adesea neatrăgătoare, și rar pot pricepe, dintr’o dată, ceva ce se abate prea mult de la făgașul cu care s’au fost deprins ei. Tocmai cei doi inși pomeniți mai sus, altminteri niște oameni foarte de ispravă, izbiți prea mult de neîngrijirea externă a lui Pestalozzi, nevăzând în dibuirile lui *ideea* care se luptă să ajungă la întruparea aievea, ci numai neorânduială, trimeseră guvernului rapoarte în care încheiau cu părerea, că Pestalozzi ar fi bun în oricare alt loc, afară de acesta. Stapfer, care a fost pentru Pestalozzi un al doilea Iselin, cră aproape singurul care-l pricepea; el îngrijă ca să nu fie turburat în munca lui mai departe.

* Friedr. Mann, op. cit. pag. LXX.

Pestalozzi, plin de nădejde, se gândeà să-și aducă acum ajutoare din Zürich. La 24 Maiu, făcù cu toți copiii o excursie până la Lucerna, de unde fiecare din cei 70 de copii se întoarse cu câte un mic dar din partea guvernului.

Deodată însă, la începutul lui Iunie 1799, evenimentele mari ce se petreceau în jurul său în istoria lumii puseră capăt pe neașteptate, activității lui în Stans. Armatele franceze, urmărite de cele austriace, se retrăseseră prin munții Elveției și, între altele, ocupară și Stansul; având nevoie de un spital militar, comisarul guvernului, fără a întrebă măcar pe Pestalozzi, le dă școala lui pentru acest scop. Cu inima zdrobită, Pestalozzi se supuse; încărcă proviziunile și mobilele școalei și le trimise la Lucerna guvernului central, împreună cu banii ce-i mai rămăseseră din fondul școalei*, având intenția de a veni îndărăt la Stans, după plecarea Francezilor. Aceasta însă nu se mai putu (cu toată stăruința lui Stapfer).

Eră însă și vremea ca Pestalozzi să se odihnească. Munca nebuncască ce o săvârșise în aceste cinci luni de zile îi zguduise nervii și-l sfârșise cu totul: ajunsese să scuie sânge. Un prieten îl făcù să se ducă la o stațiune de băi, în munți, (Gurnigel) unde se și întremă, după o ședere acolo de patru săptămâni.

* Guvernul îi dăse 6000 de franci pentru întreținerea și îmbrăcăminte a 70—80 de copii și plata menajerei. Pestalozzi cheltuise din ei în aceste cinci luni, numai jumătate; restul îl trimise acum guvernului. Directoriul hotărî să i se dea lui Pestalozzi, ca remunerație pentru munca lui, 400 de franci.

IV. Burgdorf și Münchenbuchsee (1799—1804)

Ablă întreniat, Pestalozzi își arată căre prieten **hotărîrea** nestrămutată de a lua de-a-capul, undevă, **munca** lui din Stans, și a duce mai departe **rezultatele** dobândite acolo. „Eu nu puteam trăi fără opera mea, nici în clipa **când** văzulu de pe culmea Gurnigelului **valea** cea frumoasă și nemăsurată de la picioarele mele — căci nicio dată până atunci nu avusesem o vedere așa de **întîlnă**; și totuși mă gîndeam, văzînd această **privești**, mai mult la rău-instruitul popor, de cît la frumusețea ei. Nu puteam și nu voiam să trăesc fără scopul vieții mele“*.

Presimțind adîncă însemnătate a ideilor lui Pestalozzi pentru reformarea învățămîntului, prietenul său, ministrul Stapfer, se îngrijă să-i găsească un nou loc pentru experimentarea și desfășurarea lor mai departe, la una din școalele în ființă. Acest loc fu Burgdorf (un oraș din cantonul Berna**).

Astfel Pestalozzi își putu urmă aici cercetările sale pedagogice începute în Stans, mai întîi la o

* „Cum își instruește Ghertruda copiii“, în citata ediție a op. compl., vol. IX, pag. 24.

** „Pestalozzi“, zice Stapfer în raportul adresat guvernului în această privință, „dorește să lucreze în școalele Burgdorfului și să-i fie îngăduit a urmă mai departe cu încercările lui pedagogice. El nu cere nici titlu, nici leafă... Patriotismul său și inima lui aprinsă de iubire pentru semenii săi i-au păstrat focul tinereții într-o vîrstă destul de înaintată. E însă grabnică nevoie de a-i da sprijin pentru punerea în lucrare a **dorințelor** sale filantropice înainte ca bătrînețea să-i răpească toate puterile, să-i amortească activitatea și să-l lase, dintre toate puterile lui, numai cu **entuziasmul** pentru binele public“. (La Friedr. Mann, op. cit., pag. LXXIII).

școală pentru copiii sătenilor de la marginea orașului, apoi la o „școală de silabisit și de citit“ din oras, cu copii între 5 și 8 ani. De dimineața până seara, făcea cu copiii exerciții de vorbire și de calcul mental, punându-i în acelaș timp să deseneze mereu, până la perfecție, unghiuri, pătrate, linii și arcuri. ca o pregătire pentru învățarea scrisului. întemeindu-se pe „principiul scos din experiență“, că copiii ajung la cunoștința proporțiilor și sânt în stare a desena cu condeiul cu mulți ani mai nainte de a putea scrie litere.

Pe fiecare zi însă, dibuirile lui empirice pentru *simplificarea* învățământului elementar și găsirea unor *temelii psihologice* ale începuturilor acestui învățământ se organizau spre o *teorie nouă* și spre *forme nouă*.

Prin întreaga sa procedere, Pestalozzi voia să stabilească o metodă sigură, după care copilul „să-și construească singur știința ce trebuie s'o învețe“; el voia să găsească un „alfabet al intuiției“; pentru ca învățământul să porceadă, în toate formele lui, potrivit cu legile organice ale dezvoltării minții, printr-o „scară a cunoștințelor“, astfel în cât mintea copilului să se urce singură de la intuiții sensibile la noțiuni clare; iar în propria clădire a acestei lumi lăuntrice a copilului, fiecare părticică să fie desăvârșită și în același timp sprijinită pe o altă dinaintea ei; întreaga cultură a copilului să formeze un tot organic, ca un produs spontan al naturii.

După 8 luni de muncă, „comisiunea școlară“ din Burgdorf veni la examen și în clasa lui, ca în toate celelalte. Pestalozzi primi ast-fel, la 31 Martie 1800, cel dintâi certificat oficial. În acel raport se recunosc **progresele** nebanuite ale școlarilor. „D-ta ai dovedit ce puteri se află chiar în copiii cei mici, și pe ce

căi aceste puteri trebuiesc dezvoltate, orice talent căutat, ocupat cu ceva și îndreptat spre scopul său. Progresul uimitor al micilor d-tale școlari, cu dispoziții suieletești așa de deosebite, arată lămurit că *fiecare e bun la ceva*, când învățătorul știe să descopere destoiniciile lui și să le conducă cu pricepere psihologică... Să dea Dumnezeu, ca nici o pricină să nu te îndepărteze de la îndeletnicirea d-tale favorită a culturii și înnobilării lumii copiilor, iar pe noi să ne învrednicească de a contribui cu ceva la acest mare scop“.

Cu începutul noului an școlar, în Maiu 1800, Pestalozzi fu înaintat învățător la a doua școală de băieți din oraș.

Despre activitatea lui din vremea aceasta, avem și mărturia lui Herbart, care, asistând la o lecție a lui Pestalozzi, fu așa de impresionat, în cât, spune dînsul, cu greu se putea ține de a nu deveni și el, din privitor și observator unul dintre școlari*.

Pestalozzi nu se simțea însă destul de liber pentru cercetările lui, la această școală a orașului; de aceea se gândea să întemeieze iarăși o școală de săraci și de orfani. O seamă de împrejurări norocoase grăbi în clasică țară a Elveției izbândirea acestui plan. Mai întâi, Pestalozzi află cel mai cald sprijin la Stapfer, care, pe de o parte, făcea ca guvernul să acorde lui Pestalozzi (25 Fevr. 1800) un ajutor în acest scop, iar pe de altă parte, spre a sprijini în public ideile și năzuințele lui Pestalozzi, întemeia (în Iunie 1800) o „societate a prietenilor învățămîntului“ (având ca membri oameni însemnați din toate cantoanele El-

* Cfr. Dr. Paul Natorp, „Johann Heinrich Pestalozzi“, (în colecția „Gressler's Klassiker der Pädagogik“), vol. I. Langensalza, 1905, pag. 229 ș. u.

veției), care și trimise la Burgdori o comisiune spre a cerceta rezultatele metodei celei nouă*.

Raportul acelei comisiuni, plin de entuziasm pentru munca lui Pestalozzi, se citi la o adunare a societății, în Berna, în casa ministrului Mohr (care, în Iulie 1800, urmasa lui Stapfer, trimis ministru al Elveției la Paris). „...Încă o superioritate are această metodă de educație“, zice, între altele, raportul; „nu zărești pe învățător; el nu se ivește nicăiri ca o ființă de o natură mai înaltă, ci, ca natura cea bună, el este și țese și trăește laolaltă cu copiii, ca și cu niște ființe deopotrivă lui, și *pare mai de grabă că el învață de la dinșii, decât ei de la el*“.

În vremea aceasta, îi veni lui Pestalozzi încă un ajutor, de altă natură — care a fost apoi de cea mai mare însemnătate pentru desfășurarea mai departe a vieții și a ideilor sale: întâmplarea aduse să se alipească de el un modest învățător de sat, care îl deveni îndată un credincios (și cel dintâi) ucenic și colaborator — și care a tras apoi, dintr'unul într'altul, și pe alții. Se numea Hermann Krüsi. Venise la Burgdorf, din Elveția de răsărit împreună cu vre-o 29

* Pentru orientarea acestei comisiuni, Pestalozzi scrisese un memoriu, care e cea dintâi expunere teoretică a principiilor și a metodei sale. Memoriul poartă titlul „Metoda“ (în ed. cit. a op. compl., vol. VIII, pag. 425—443; ideile de aici le dezvoltă peste un an, în scrierea „Cum își instruește Ghertruda copiii“). Iată de acolo o imagine prin care Pestalozzi vrea să concretizeze fondul metodei sale: „Omule, imită mecanismul naturii [prin acest termen Pestalozzi înțelege „desvoltarea organică“ a naturii], care în întregul său cuprins este un mers măreț și simplu. Imită această lucrare a înaltei naturi, care din sâmburele celui mai mare arbore face să iasă întâi numai un colț imperceptibil; după aceea însă, prin adaose tot așa de imperceptibile, dar care curg pe fiecare zi și pe fiecare ceas, dezvoltă întâi temeiul trunchiului, apoi pe acela al crăcilor celor mai mari, și la urmă pe al ramurilor, până la rămurilele cele mai mici, de care atârână frunzișul pieritor“.

de copii săraci, pe care mai multe familii din Burgdorf și din împrejurimi, aflând de marea pustiire și sărăcie ce rămăsese în părțile acelea, în urma războaielor dintre Francezi și coaliție, se oferiseră să-ia în casa lor, ca să-i crească. Și însu-și Krüsi dorea să mai învețe, (căci se făcuse învățător, ca mai toți pe vremea aceea, fără nici o pregătire anume). De aducerea la Burgdorf a acestor copii se îngrijise fostul secretar de minister al lui Stapfer, Fischer (elev al lui Salzmann, cel cu „Cărticica furnicilor“, și al lui Fichte), pe care Stapfer îl trimesese la Burgdorf, cu puțin înainte de sosirea lui Pestalozzi, ca să reorganizeze școalele de acolo și să pregătească, cu vremea, înființarea unei școale de învățători pentru întreaga Elveție (căci până atunci nu era încă nici una). Krüsi fu luat de Fischer să stea cu el, iar copiii le dedeau învățătură amândoi. După câteva luni însă, bunul Fischer muri neașteptat. Pestalozzi, văzând tristetea și descurajarea lui Krüsi, în urma morții ocrotitorului său, îl pofti să se alipească acum de dînsul și să vie cu copiii la școala lui din oraș. Krüsi primi din toată inima propunerea lui Pestalozzi.

Școala din oraș fiind însă acum neîncăpătoare, Pestalozzi făcu rugămintea ocârmuirii să-i îngăduiească a se muta cu toți elevii lui în încăperile castelului din Burgdorf, care rămăseseră goale. Guvernul, după stăruința lui Stapfer, se invol la aceasta (23 Iulie 1800) și-i mai acordă încă o liveadă pentru pomi și pentru zarzavat și patru stânceni de lemne pentru fie-care an. Astfel, visul său de a avea o școală pe seama sa se împlini: cu aceasta începe a doua perioadă, și cea mai strălucită, din activitatea lui Pestalozzi în Burgdorf.

Ceea ce face nota distinctivă a acestei perioade

și a întregii activități pedagogice a lui Pestalozzi de aici încolo, până la sfârșitul vieții sale, este acel ajutor al unei întregi falange de tineri colaboratori, care alcătuiesc, sub conducerea și inspirația lui Pestalozzi: un fel de comunitate pedagogică în slujba noii evanghelii a învățământului, un fel de frăție de suflet în genul școalelor filosofice din lumea antică. Unii dintre acești ucenici rămân câte 10, 16 și 20 de ani alături de Pestalozzi, urmându-l în toate locurile unde soarta făcea să-și mute institutul, iar cei ce pleacă răspândesc ideile și metoda lui în toată lumea germană și chiar și mai departe. Faptul acestei colaborări fu însă de cea mai mare însemnătate și pentru limpezirea și adâncirea ideilor lui Pestalozzi: tinerii aceștia, pe de o parte descarcă pe Pestalozzi de obositoarea și necurmata muncă în clase, iar pe de altă parte „au talentul sau lepădarea-de-sine de a-și însuși ideile sale metodice, a le introduce în practica școalei într'un mod care să nu turbure prea mult mersul regulat al învățământului, și a le pune astfel la probă*.

„Puteai citi în ochii lui Pestalozzi, să-mi fie îngăduit a o spune“, povestește cu o naivă sinceritate cinstitul Krüsi, „bucuria de a fi găsit în sfârșit o calfă, care năzuea din tot sufletul să-i prindă idelle și să-i realizeze intențiile. La întreprinderile sale de mai nainte, îl lipsise un asemenea ajutor, ceea ce, fiind dată vloiciunea voinței lui, mărimea scopurilor lui și mărginirea mijloacelor sale, îl aducea, când și când, la o desăvârșită descurajare. Buna dispoziție și pofta de învățat a copiilor ce ne erau incredințați traseră în curând din ce în ce mai mare luare-aminte asupra școalei celei nouă“.

Tochmai aceasta însă făcea ca puterile numai a doi

* Dr. Paul Natorp, op. cit., pag. 234.

însă să nu mai fie de ajuns. Îi trebuia lui Pestalozzi cel puțin încă un ajutor, mai ales pentru desen și pentru cânt. Dar cu ce să-l plătească? Se găsiră însă în această binecuvântată țară, tocmai oamenii ce-i trebuiau lui Pestalozzi. Cel dintâi fu un concetățean și prieten al lui Krüsi, Tobler, care, după ce fusese lucrător într-o fabrică, se apucase iar de carte, la vârsta de 23 de ani, și studiă atunci la Basel teologia, fiind și perceptor într-o familie de acolo. Cunosând pe Pestalozzi din scrierile lui (prin Fîscher) și având pentru el cea mai adâncă stimă și iubire, se născu într'însul dorința de a trăi în spiritul lui. Tobler hotărî la pasul lui și pe un cunoscut al său, un tânăr de 24 de ani, Buss, simplu legător de cărți într'un atelier din Basel, care însă, în ceasurile lui libere, cânta frumos din flaut și se ocupa cu desenele. Cum auzi despre ce e vorba, Buss se grăbi să vină la Pestalozzi, fără măcar a întrebă despre leafă și alte condiții.

Având acum trei tovarăși, care, afară de Tobler, nu știeau multă carte, dar erau toți plini de inimă și, tocmai prin puțină lor învățătură, cu spiritul liber spre a-și însuși deplin principiile și metoda conducătorului lor, Pestalozzi putu vesti publicului (în Octomvrie 1800) deschiderea Institutului, la care fusese ajutat cu inima deschisă, din atâtea părți. Institutul era un internat, deocamdată pentru copii din clasele mijlocii (cu o pensie de 320—400 de franci pe an), având să primească însă mai târziu și copii săraci (de la 2—8 ani, cu o pensie de 100 de franci pe an) și să slujească, eventual, și ca școală de învățători.

Nu ne vom mira însă aflând că cei dintâi elevi ai institutului au fost doi copii săraci (dintre cei veniți la Burgdorf cu Krüsi) primiți fără plată, și că și în

urmă Pestalozzi nu respingea pe nici un copil sărman care venea la dînsul.

În curînd, mulțumită interesului viu ce fusese deșteptat în toată Elveția pentru noua metodă a lui Pestalozzi (printr'o broșură a ispravnicului din Burgdorf, printr'un apel al societății prietenilor învățămîntului", prin numeroase articole în toate ziarele Elveției, articole provocate de acel „apel"), institutul ajunsese să aibă pînă la 60 de elevi, printre care copiii multor fruntași ai vieții publice.

Faima lui crescî repede, ideile lui Pestalozzi începură să se răspîndească și dincolo de granițele Elveției, tineri plini de entusiasm veniră să lucreze lângă el, în spiritul lui, și, în mai puțin de doi ani, castelul de la Burgdorf ajunsese un loc de pelerinaj pentru cei ce se interesau mai adînc de problemele educației și ale învățămîntului. Oameni însemnați din Elveția și din Germania plecau fermecați de rezultatele obținute în această școală și de înalta personalitate morală a conducătorului ei, vestind apoi în lume viața cea nouă ce primea aici învățămîntul și educația copiilor.

Aici ajunge într'adevăr Pestalozzi la deplina lămurire a idellor sale.

Ceea ce căută el în această reformă din adînc a învățămîntului elementar, nu erau proceduri ingenioase, dar mecanice, mărginite în aplicarea lor la forme izolate ale învățămîntului — cum făcuseră, de pildă, înaintea lui filantropiniștii. ci *principii* naturale de la care să pornească tot învățămîntul, în toate formele și mijloacele lui, și care să dea acestora lumină și temelie mai adîncă. Pestalozzi era un cap filosofic, în cel mai înalt înțeles al cuvîntului. „Zău, Wieland", zice el într'o scrisoare din 1801, „găsesc

întreaga educație*, așa cum este ea aievea, un haos, fără nume, de netemeinicie și de lipsă de psihologie. Educația, așa cum se găsește pretutindeni, are mijloace, mai mult de cât îi trebuie, pentru scopuri *izolate* și e lipsită pretutindeni de fundamente pentru omul *întreg*. Aceste mijloace izolate cu *abiă* dacă le cunosc din nume; am căutat însă, în cursul vieții mele, *fundamente pentru natura omenească*, și am socotit în cugetul meu că, atunci când vor fi găsite acestea, vor rezultă de la sine mijloacele pentru amănunte — și experiența mi-arată acum că nu mă înșel...“ **

„Am căutat“, zisese el cu câțeva luni mai înainte*** „să simplific elementele a toată știința omenească și să le aduc într'o serie de expuneri al căror rezultat trebuie să aibă urmarea psihologică de a pregăti, *chiar și la natura cea mai de jos a poporului*, o largă cunoștință a naturii, obștească limpezime în cele mai de seamă noțiuni și exercitare plină de putere în cele mai de seamă destoinicii... Punctul esențial de la care porced e acesta: *intuiția* naturii însă-și este adevăratul fundament al învățaturii omenești, fiindcă ea este singurul fundament al cunoștinței omenești. Tot ce merge mai departe e numai rezultat și abstracțiune din această intuiție...

„De la acest punct de vedere pornesc și mă întreb: Ce face natura însă-și, spre a-mi înfățișa aievea lumea, întru cât mă atinge pe mine? Adică: prin ce mijloace aduce ea, în mine, la o maturitate care

* Pestalozzi ia aici cuvântul „educație“ („Erziehung“) în înțelesul larg al acestei noțiuni, cuprinzând toate mijloacele de creștere sufletească a copiilor, deci și învățământul.

** În ediția citată a operelor complete, vol. VIII, pag. 454.

*** În memoriul pomenit mai sus despre „metodă“, în ediția citată a op. compl., vol. VIII, pag. 428 ș. u.

să mă mulțumească, intuiția lucrurilor mai de seamă care mă înconjoară? Și găsesc: natura săvârșește aceasta prin situația mea, prin trebuințele mele și prin legăturile mele cu ceilalți oameni.

„Prin situația mea, ea hotărăște felul meu de intuiție a lumii; prin trebuințele mele, ea mărește luarea mea a-minte și o înalță la prevedere și grijă. Astfel prin cea dintâi ea stabilește fundamentele concrete ale cunoștințelor mele, prin a doua pe acelea ale profesiei mele și prin a treia pe acelea ale moralității mele.

„Și, atunci, mă întreb: Ce mijloace obștești a pus la îndemâna neamului omenesc experiența lui de mil de ani, spre a întâri această influență naturală asupra culturii neamului nostru spre chibzuință, spre încordarea puterilor și spre moralitate? Și găsesc: aceste mijloace sânt *limba*, meșteșugul *desenului*, meșteșugul *scrisului*, meșteșugul *socotitului* și meșteșugul *măsurării*”.

Și „adumelcând mai departe după originea comună a tuturor acestor elemente ale artei omenești”, el o găsește în „temelia generală a minții noastre, mulțămită căreia rațiunea noastră, în reprezentările sale, prinde într-o unitate, adică într-o noțiune, impresiile pe care sensibilitatea [= simțurile] le-a primit de la natură” — o găsește în intuiția *formei* și a *numărului* obiectelor, și în *numirea* lor.

De la aceste temelii trebuie dar să pornească învățământul: să deprindă pe copil cu prinderea formei exacte a obiectelor ce vede, cu măsurarea lor și cu înțelegerea clară a noțiunii lor: *forma*, *numărul* și *numele* sânt cele trei „puncte elementare” ale învățământului; *desenul*, *calculul* (cu măsurătoarea) și *exercițiile de vorbire* trebuie să formeze începutul învățământului copiilor mici. Cele trei elemente tradiționale ale acestui învățământ, scrisul, cititul și

socotitul, nu sânt adevăratele forme *elementare*: scrisul se întemeiază pe ceva mai elementar, pe desen, și anume pe *desenul linear*, iar acesta pe *intuiția geometrică a formelor*, la care se reduce, în cele din urmă, și teoria numerelor, și de care e legată și funcțiunea noțională a graiului: intuiția dar, și anume *intuiția matematică* este fundamentul ultim a toată cultura omenească. De aceea nu e o simplă curiozitate ori o simplă întâmplare, ci rezultatul unei adânci meditări, faptul că Pestalozzi ia ca temelie a intuiției o formă geometrică, *pătratul*; și tot pe acesta o ia și ca temelie a socotitului.

În această adâncire filosofică a „chestiunilor de abecedar“ stă întreaga originalitate a lui Pestalozzi și a radicalei transformări a învățământului, ce s'ăvârșit-o. Prin aceasta, el ajungeă, poate fără să știe, cam la aceleași rezultate, în privința fundamentelor cunoștinței omenești, la care ajunsese marele Kant: aceste fundamente sânt în noi, nu în lumea din afară; formele (apriorice) ale minții noastre, spațiul și timpul, dau unitate impresiilor primite de noi prin simțuri de la lumea din afară, iar funcțiunea (categorială) a graiului precizează aceste „unități“ (noțiunile), prin cuvinte. (Funcțiunea aceasta însă, în cele din urmă, e ceva secundaar, ce se leagă de acële forme primordiale).

Ajunzând la aflarea acestor temelii psihologice ale învățământului și obținând prin metoda sa așa de strălucite rezultate cu școlarii săi, eră, pentru inima lui Pestalozzi, o trebuință nesecată, de a face ca munca și cugetarea sa să folosească cât mai curând patriei sale și omenirii, spre o reformare a învățământului elementar și spre o cât mai largă răspândire a lui peste poporul de jos. De aceea, pe de o parte, el adresează publicului precum și înalților dregători lumești și bisericești rugăminte de a lua

în cercetare propunerile lui pentru ușurarea și transformarea învățământului elementar, fiind incredințat că vor găsi în ele mijloace spre a răspândi „bucurie și învățătură în colibe săracilor“ și a deștepta „puterea de cultură“ ce se află în popor*; primește bucuros pe oricine vine să viziteze institutul ca să cunoască noua metodă (unii din aceștia sed cu lumnile în școală): roagă guvernul să-i trimeată din toate cantoanele, spre a-i pregăti în noua metodă, tineri care aveau de gând să se facă învățători; ia el însuși în institut, fără plată, copii săraci, spre a-i forma pentru învățământ. Pe de altă parte, spre a da și celor ce nu puteau veni la Burgdorf — și mai ales mamelor, pe care el le consideră ca cel mai bun educator și învățător pentru cea dintâi cultură a copiilor lor, — lămuriri despre principiile metodei celei nouă și mijloace practice pentru aplicarea ei. Pestalozzi compuse, în acești ani, un sir de scrieri metodice pentru școală și familie („cărți elementare“), și, înaintea lor, o altă lucrare, mai mult teoretică. În aceasta din urmă, sub forma unor scrisori către un prieten, el arată, în stilul său familiar, dar plin de căldură și de adâncime, ideile sale despre educația și învățământul cel dintâi al copiilor, în dezvoltarea lor istorică. Scrierea aceasta (care, împreună cu „Leonard și Ghertruda“ și cu „Cercetările asupra mersului naturii în dezvoltarea neamului omenesc“, alcătuiește temeiul a toată cugetarea și a toată munca lui Pestalozzi) este vestita carte, cu titlul, cam nepotrivit cu cuprinsul, „Cum își înstruește Ghertruda copiii, o încercare de a da ma-

* Vezi cheimarea sa „Către prietenii oamenilor și către prietenii Elveției“ și „Întâia declarație publică despre activitatea mea de acum și despre părerea mea în privința culturii poporului“ (în citata ediție a op. compl., vol. VIII pag. 355—361 și 447 ș. n.).

melor îndrumare să învețe ele însă-și pe copiii lor“ (apărută în Octomvrie 1801). „Ea va rămâne de-a-pururi o piatră unghiulară a învățământului nostru popular și aceasta a fost scrierea care a făcut ca numele lui Pestalozzi să fie iarăși în gura tuturor și care a tras la Burgdorf cei mai numeroși vizitatori din toate părțile Elveției și ale Germaniei“*.

În deosebire de lucrarea aceasta, „cărțile elementare“, lucrate împreună cu colaboratorii săi. — „Îndrumări spre a învăța pe copii silabisitul și cititul“ (1801), „Cartea mamelor, sau călăuza pentru mame spre a învăța pe copiii lor să observe și să vorbească“ (1803), „Alfabetul intuiției sau teoria intuiției raporturilor de mărimi“ și „Teoria intuiției raporturilor numerice“ — au azi numai o însemnătate istorică, deși, negreșit, și în aceste prime încercări de aplicare practică a ideilor lui Pestalozzi sânt multe lucruri vrednice de luare-a-minte**.

După doi ani de la întemeierea institutului, guvernul Elveției trimete la Burgdorf, după cererea lui Pestalozzi, o comisiune oficială care să cerceteze școala și rezultatele la care ajunsese Pestalozzi cu metoda sa. Comisarii, printre care prezidentul consiliului Instrucțiunii din Berna (decanul Ith, un spirit fin și un adept al filosofiei lui Kant), veniseră plini de „cea mai mare neîncredere“, plecară însă ca cei mai convinși pestalozziani.

* F r i e d r. M a n n, op. cit., pag. LXXXIII.

** Cea mai criticată dintre ele a fost: „Cartea mamelor“, în mare parte opera lui Krüsi, care, interpretând greșit legea stabilită de Pestalozzi a purcederii de la apropiat la depărtat, precum și un alt principiu al lui (că copilul însuși trebuie să fie centrul învățământului — Pestalozzi înțelesese însă copilul în partea lui sufletească), ia ca centru al exercițiilor de intuiție chiar *corpul* copilului: o idee cu desăvârșire greșită, și din punct de vedere psihologic, și din punct de vedere educativ.

Raportul oficial al acelei comisiuni (foarte amănunțit, și publicat apoi în broșură) a avut urmarea că institutul lui Pestalozzi fu declarat așezământ public, aparținând națiunii; raportul făcù mare impresie și în Germania, unde contribuì la întărirea curentului pentru reformarea învățământului prusian în spiritul lui Pestalozzi.

Comisarii, zice raportul, au fost izbiți de la început de „ordinea, curățenia, sănătatea înfloritoare și dispoziția veselă a elevilor, de tonul liberal dintre ei și învățătorii lor, de conștinua lor încordare fără oboseală, de necurmata priveghiere sub care stau, nepărăsită nici în ceasurile de recreație, de desăvârșita lipsă de orice pedepse, care sânt de prisos prin această necurmată priveghiere“. De la cea dintâi intrare în clase, i-a izbit marea deosebire între școalele de atunci și institutul lui Pestalozzi: în acelea domnea învățare pe din afară din cărți, fără nici o stimulare sufletească, moarte în loc de viață, necaz și plictiseală în loc de veselie copilărească; în Burgdorf însă văzu o adevărată *vieață* de școală, veselă și senină. Au cercetat atunci, de unde vine această nouă viață și au aflat că izvorul ei e în trezirea și punerea în lucrare a puterilor ce sânt în copii, puteri care cer exercitare și dezvoltare. Acest rezultat îl produce metoda lui Pestalozzi, care „nu e vre-o nouă îmbrăcare ori modificare a vre unei metode deja cunoscute, ci e, în esența ei, o adevărată descoperire“. I-a izbit în deosebi faptul că ea dă copiilor *conștiința unui necurmat progres sufleteșc*, le produce un sentiment de îndreptățită *încredere în sine* și de mulțumire cu sine însuși, și are o vădită influență asupra culturii lor morale.

Au constatat „progresele uimitoare“ ale elevilor în limba franceză, în desenul geometric și artistic, în geografie și în științele naturei. Mai pre sus de

toate însă stăruiesc asupra „părții caracteristice“ a institutului, învățământul elementar: Pestalozzi a descoperit „acel adevărat învățământ, care dă copilului exerciții prealabile pentru orice, care-l pregătește pentru toate artele și științele, care se potrivește pentru toate treptele și toate păturile sociale, și care e indispensabil pentru o deplină cultură umană, ca cea dintâi temelie a ei“.

Înfățișarea și economia cam sărăcăcioasă a institutului o socotesc ca un lucru mai de grabă spre lauda întemeietorului lui, fiindcă l-a început și-l ține fără mijloace și fără nici un credit, și aproape a șasea parte din elevi sânt crescuți pe socoteala școlii. Foarte interesante sânt și cuvintele cu care încheie raportul: ele arată că, și în culmea faimei lui, Pestalozzi nu părăsise gândul tinereții sale, de a se devota creșterii copiilor săraci și fără părinți. „Întemeietorul institutului din Burgdorf, descoperitorul adevăratului învățământ elementar, nu are o dorință mai fierbinte de cât aceea de a fi în stare să-și petreacă în mijlocul orfanilor elvețieni zilele ce-l mai rămân și, îngrijind de educația lor, să se consacre până la mormânt perfecționării metodelor sale și cercetărilor în privința unirii ei cu elementele culturii morale a copiilor“*.

Încă înainte de acest raport apăruse în „Mercurul german“, revista lui Wieland, o scrisoare a unui Elvețian fruntaș, von Bonstetten, care vizitase institutul în Noemvrie 1801, în tovărășia ministrului Mohr și a unui alt prieten. „Nu știu“ zice el, „dacă metoda lui Pestalozzi e bună, nu știu nici dacă are vre-o metodă întemeiată pe raționamente; văd însă

* La H. Morf. *Zur Biographie Pestalozzi's*, vol. II. Winterthur, 1895 pag. 11—25 și Fried. Mann, op. cit., pag. LXXXIII.

limpede, că el merge pe drumuri necunoscute și ajunge la rezultate necunoscute — și aceasta e mai important de cât toate..., căci, față cu experiența, toți trebuie să tacă... Excelența metodei lui Pestalozzi pare a stă în aceasta: a exercita puterea de judecată în cele dintâi elemente ale ei. Copiii erau ocupați ceasuri întregi să combine cercuri și linii drepte; ștergeau de câte 20 de ori o linie dreaptă ori încovoiată, până ce era desăvârșită. Mintea le era într-o continuă activitate... La lucrarea aceasta se petrec în sufletul lor cel tânăr lucruri pe care noi le cunoaștem foarte puțin... Fiindcă cu greu se va află un al doilea Pestalozzi, mă tem că întreaga bogăție și întregul seceriș al descoperirii lui va rămâneabiă pe seama generațiilor viitoare“. Și referindu-se la părerile lui politice, pe care Bonstetten nu le împărtășeă, el încheie: „Cine a făcut pentru omenire mai mult de cât Pestalozzi, acela să ridice piatra împotriva lui“*.

În vara anului 1802, vizită institutul un candidat de preoție din Berlin, Soyaux, care arată apoi într-o broșură impresiile sale. Din întreaga sa lucrare, se vede că e mai mult un spirit critic de cât un entusiast; de aceea însemnările lui au și mai mare preț pentru cunoașterea lui Pestalozzi și a vieții din această vestită școală a sa. Deosebit de vie e imaginea ce ne-o dă despre personalitatea lui Pestalozzi:

„Mărturisesc că totul îmi pără așa de nou, când intrau întâi [în institut], totul sta așa de puțin în legătură cu puținele mele idei pedagogice, în cât, la început, nu-mi puteam veni în fire.

„Urmărirea fără răgaz a năzuințelor sale e o dovadă a extraordinarei îndrăzneli a spiritului său. Aceasta însă nu a fost avântul ușor, senin, elastic, al geniului, ci înălțarea furtunoasă a unei puteri neînfrânate. Pur-

* Întreaga scrisoare. In H. M o r f, op. cit., vol. I. Winterthur, 1869, pag. 295—299.

tat în toate părțile de neliniștitele valuri ale soartei..., el se lăsă să fie dus de puternicul șivoiu al meditărilor sale... Acea năvală lăuntrică a unei inimi apăsate, acea sete de activitate liberă pentru fericirea, omenirii, unită cu neîndemânarea unui cugetător răzlet, îl ridică la concepții nouă și îndrăznețe. dar îi și îngreuiă prinderea cu o privire limpede și din toate părțile a obiectului său... Oamenii extraordinari nu trebuiesc măsurați cu măsura obicinuită, ei trebuiesc judecați din propria lor ființă. Fiindcă Pesatlozzi simte mai adânc, cugetă mai îndrăzneț și vrea mai hotărît de cât ceilalți muritori, să fie oare un visător?..

„E de ajuns numai să-l cunoști personal, pentru ca să ai o părere mai bună despre dânsul. Roata cugetărilor lui e într-o necurmată și impetuoasă mișcare; el trăește mai mult în sine de cât în afară, mai mult în lumea gândurilor sale de cât în lumea cea aievea. Un duh al neliniștei, o năvală lăuntrică îl gonestе, într'unele zile, dintr'o cameră într'alta, de la un tovarăș de casă la altul. Pare atunci că ar alerga după un gând care-i zboară, și că ar vrea să lămurească, cu sila, îndoieli complicate... Alte-ori stă zile întregi în camera sa cugetă și scrie, într'o desăvârșită uitare-de-sine și de afacerile sale... Vorbește repede, precis, ager, apăsător și sigur. Contrazicerea nu-l supără, rar însă are alt efect decât să-l întărească și mai mult în părerea sa. Iubire și prietenie îi umple toată inima. Pare, că ar vorbi către prietenii și elevii săi mai lesne prin sentimente de cât prin gânduri și cuvinte. O afectuoasă bătaie pe umăr, o viguroasă strângere de mână, o privire plină de bunătate, o apucare a mâinii, în semn de simpatie sau de recunoștință, îi sânt mai firești de cât observări cu multe cuvinte sau porniri trecătoare. Ceea ce e pentru tovarășii de casă aceea pare a fi și pentru un strein... A fi recunoscător către binefăcătorii, ajutoarele și prietenii săi, o socotește ca cea mai sfântă datorie a sa.

„Caracterul precis și independent al spiritului său se arată și în înfățișarea lui externă. Cu forme de societate nu prea-și bate capul. Ceea ce cugetă și crede, ceea ce simte și dorește, izbucnește din el curat și într'un mod original. E tăcut, sincer, serios, plin de inimă, hotărît cu modestie, vioiu fără împrăștiare a atenției, luător-a-minte din simpatie, fără convenționalism, fără poleială streină în vorbă și în fapt...”

Despre institut însu-și, cum se află atunci, Soyaux dă amănunte, care evocă cu putere viața din acea școală minunată și, în același timp, ne fac să vedem că multe din înnoirile care se propun azi pentru viața școlară, sau care au fost introduse pe alocuri, în Anglia, în America, în Germania, în Franța..., — în așa zisele școale moderne sau școale de reformă, — căpătaseră ființă încă de mult, prin geniul lui Pestalozzi.

„Întreg personalul institutului se urcă la 102 inși dintre care 72 de elevi, cei mai mulți din Elveția, mai din toate cantoanele. Lecții dau vre-o 10 învățători, printre care Krüsi din Appenzell, Buss din Suabia, Weiss din Elveția, Neef din Franța, Blendermann din Bremen... Pe lângă aceștia, mai stau aici și câțiva streini spre a învăța metoda.

„Institutul e tânăr. Principiile lui Pestalozzi sânt mai mult în germene și schițate, decât ajunse la maturitate și desăvârșire bărbătească. Conducătorul și învățătorii lucrează cu putere încordată la clădirea întregului. Unul îmbunătățește tabelele [de socotit], altul caută urmele naturii în învățământul cititului și al socotitului ș. a. m. d. De ar fi însuflețite toate așezămintele de acest admirabil duh al unirii și de această neositenită râvnă spre îmbunătățire!

„Sânt aici copii de la 5 până la 13 ani... cei mai mulți între 7 și 9 ani. Împărțiri hotărâte în clase nu se află încă. Sânt 5—6 grupe de copii, care se desfac după fiecare oră și se alcătuesc apoi altfel, după cum cer deosebitele trebuințe ale minții lor. Cărți de învățătură și de școală presupun mai dinainte oarecare cunoștințe și destoinicii, fără de care ele mai rău încurează de cât luminează; de aceea cărțile sânt izgonite din cel dintâi învățământ... În toate camerele sânt atârinate tabele.

„Cei mai mici învață a socoti cu pietricele, cu frunze ș. a. și a trage linii pe tăblița de ardezie. Alții adună și scad liniile la tabela întâi. Învățătorul, în cele dintâi ceasuri, le spune mersul metodic, arătând pe tabelu. până ce repetând după el, vorbă cu vorbă, copiii l-au prins bine; după aceea trebuie să facă ei singuri același drum. Anume, unul după altul iese fiecare, la rând, în fața celorlalți și-i învață, ca și învățătorul: învață el însu-și și învață pe alții. Fiindecă numărătoarea

merge după regulile hotărâte, necesare, învățătorul ia numai seama să nu se facă sărituri și încurcătură. În vremea aceasta, copiii mai înaintați în exerciții sânt ocupați cu celelalte trei tabele. Iată, ca probă, câteva probleme, deslegate la moment de școlari de 8-9 ani, și date nu numai de învățătorul lor, ci și de streini: Câte sferturi mai rămân, dacă se scade $\frac{2}{9}$ din $\frac{3}{9}$? $\frac{11}{18}/4$. Câte treimi sânt în $\frac{2}{11}$? $\frac{6}{11}/3$. Câte optimi sânt în $\frac{3}{8}$? $\frac{6^2}{3}/9$. Câte cincimi sânt în de 7 ori a 11-a parte din $\frac{11}{15}$? $\frac{2^2}{3}/5$... Din ce număr e 9 de 7 ori a 8-a parte? Din $10^2/7$... Dacă cheltuesc din banii mei $\frac{1}{3}$ și $\frac{1}{4}$ și-mi mai rămân 3 fiorini, cât am avut? $7\frac{1}{2}$ fiorini“.

„Copiii, și cei mici și cei mari, socotesc și cu țifre, și am observat că cei mai exercitați seriu numai rezultatele calculului mental.

„Într'o altă oră sânt ocupați copiii cu „alfabetul intuiției“; câțiva desenează [pe tăbliță] linii, alții patrate, alții împart patratele în figuri nouă; cei mai înaintați în exercițiu desenează pe hârtie mâni, ochi, capete ș. a. Metoda acestui „abeco“ e următoarea: Învățătorul zice, de pildă: trag de la stânga la dreapta o linie culcată (orizontală), iar copiii repetă după dînsul, făcând în același timp ceea ce zice el. Învățătorul urmează: împart linia asta orizontală, printr'un punct în două părți egale; și așa mai departe, până ce e isprăvită figura ce vrea el; apoi învățătorul măsoară cu compasul figura ce a desenat fiecare; cea mai corectă dintre toate face triumful autorului ei. Unii au ajuns la o mare îndemânare: desenează patrate în chipul cel mai precis, ca și când s'ar fi servit de un compas. Unul a copiat cu mâna liberă o hartă a țării, pe o scară redusă, așa de desăvârșit de exact, ca și când ar fi schițat liniile fundamentale cu instrumentul. Știu să facă circonferențe, care rezistă la orice probă.

„Învățământul limbii se dă astfel: unui învață să silabisească la o tablă cu litere mobile, adăogând și scăzând câte o literă. Învățătorul le spuneă întâi cuvântul și apoi îl compunea încetul cu încetul. Școlarii rosteau în tact, silabe și cuvinte... Învățătorul zicea, arătând cu mâna: capul, la tête; copiii repetau după el și mișcarea și cuvintele. Exercițiul acesta ținea săptămâni întregi, până ajungeau la o îndemânare mecanică...

„La 5 dimineata, toată școala e în activitate, iar la 10 seara, punct, toți copiii se strâng într'o sală. Pestalozzi vine în mijlocul lor și ține o pârintească cerce-tare morală. Fiindcă în aceste clipe el dorește să fie

singur, n'am îndrăznit să-mi mulțumesc dorința, pe socoteala lui.

„Pârâiașul din vale, **Emme**, le oferă un minunat loc de scăldat, care e vizitat cu mare râvnă de tot institutul. Seara, în ceasurile de recreație, ceata cea veselă se adună în curte; învățătorii încep a cânta un cântec patriotic simplu, și numai ce pornesc cu toții în tact și în rânduri închise.

Copiii se află într'o stare de sănătate desăvârșită. Pretutindeni respiră aer curat de munte și se bucură de o natură încântătoare... Despărțiți de lume, ținuti într'o continuă activitate, și încunjurați pururea de învățătorii lor, ei sânt lăsați în voia nevinovăției și a veseliei lor firești. Ocupațiile zilnice au pus atât de mult stăpânire pe sufletele lor, în cât n'au gândul la altceva decât la desenat și la socotit. Chiar Dumineca i-am văzut adunându-se, din capul lor, în clase, și punându-și, de la ei, fiecare, ori în grămadă, exerciții de calcul...

„În privința disciplinei, domnește principiul de a îngădui copșilor cât mai multă libertate și de a împiedica numai abuzul... Învățătorii și școlarii sânt așa de simpli și de naturali în ființa lor, ca niște răzleți lăcuiitori ai munților.

„Nu se pomenește politețe învățată, gseturi căutate, formule ce sună frumos, obiceiuri convenționale. Copiii se iau după curățenia sentimentelor lor firești... De la întemeierea institutului n'a fost niciodată nevoie să se dea o pedeapsă. Nici o urmă de cvlavie prefăcută și de respingătorul ton școlăresc pedant. Principiile lui Pestalozzi în privința culturai morale sânt excelente: Caută să păstrezi inima copilului în căldura ei de viață ce o are de la natură; numai în **aceasta**, **nu** în licărirea de lampă a sentențelor morale, se desvoltă sământa binelui. Poartă-te în fața copilului și către el, după norme ce ai dori să le produci și în el; pune-te într'o așa relație cu el, încât să te iubească, să aibă în tine toată încrederea.

„De aceea învățătorii și școlarii trăesc într'o armonie plină de fericire. Cei dintâi nici nu se gândesc să-și mențină autoritatea prin porunci, prin muștrări, printr'o prudentă rezervă; micile abateri le interzic într'un ton blând și prietenesc; lauda lor e o privire mulțumită, o strângere de mână. Copiii se alipesc cu o afectuoasă încredere de conducătorii lor și nu ating niciodată stima ce le-o impune, pe tăcute, cumintele, liniștitul și binevoitorul învățător...”

„Acetui joc liber al puterilor trupesti, acestei libertăți neîmpiedicate a mulțimii celei vioaie, acestei activități laolaltă, atâta pururea prin vorbire cu glas tare, acestei rostiri în cor a tuturor școlarilor,... e 'de atribuit interesul și vioiciunea copiilor. Învățătura lor seamănă mai de grabă cu un joc înveselitor de cât cu o serioasă încordare a minții“ *.

Cea mai puternică impresie o făcù însă în Germania darea-de-seamă a unui alt vizitator, filantropistul Gruner, care veni la Burgdorf în toamna anului 1803, de-a-dreptul de la Schnepfental (vestita localitate cu școala lui Salzmann), prevenit în privirea metodei lui Pestalozzi și „cu gândul ascuns de a o cunoaște și a o arăta lumii, în toată nimicnicia ei“, cum mărturisește el însuși. Chiar după întâiele zile însă „roși de această nobilă intenție“, și rămase apoi trei luni la Burgdorf, simțindu-se fericit de a fi acolo și convertindu-se cu totul la noua metodă. Plecând îndărăt, el publică impresiile sale, sub titlul „Scrisori din Burgdorf, despre Pestalozzi, metoda și institutul său“, dedicate lui Salzmann.

Expunerea lui se deosebesc printr'o dreaptă și adâncă înțelegere a spiritului și a metodei lui Pestalozzi.

Mai întâi fusese cucerit cu totul de personalitatea lui Pestalozzi, „omul de „genială adâncime“, prietenos și fără pretenții. „Neobicinuit de bogata mulțime de observări și experiențe, cărora le-a consacrat sufletul său neintortochiat și nevinovat ca al unui copil, îi procură un tact fericit și nespus de sigur în cunoștința sufletului omenesc. Astfel el căpătă particularitatea de a simți (cu inima) adevărul și printr'asta a intră în stăpânirea lui adesea mai mult și mai sigur decât izbutesc alții prin reflecție. El simțea idei“.

Stând săptămâni întregi între copii și „învățând

* La Fried. Mann, op. cit. pag. LXXXIV-XC și H. Morf, op. cit., vol. I, pag. 303-308.

împreună cu ei“, Gruner se încredință din ce în ce că Pestalozzi „a găsit singurul adevărat învățământ elementar, care se întemeiază pe intuiție externă și *internă*, pe activitatea proprie și pe propria experiență a școlarului și dă satisfacție legilor de dezvoltare ale naturii omenesti. Generațiilor viitoare le e rezervat de a face obștească binecuvântare acestei metode“.

Pentru caracterizarea principiilor noii metode, el popularizează formula, ajunsă clasică după aceea, că Pestalozzi urmărește o cultură *intensivă*, iar nu extensivă* formală, nu materială, deșteptarea și dezvoltarea *armonică* a tuturor *puterilor sufletești* (și trupești ale copilului nu îngrămădirea de cunoștințe.

Pe lângă mărturii de admirație entusiastă, nu i-au lipsit însă lui Pestalozzi nici critice, unele îndreptățite, altele pătimase. La atacurile venite mai ales din lagărul filantropiniștilor, veteranii pedagogiei, care pretindeau că Pestalozzi n'a făcut decât să dea alte nume lucrurilor știute și practicate de mult de către ei, răspunde însă cel mai autorizat dintre urmașii lui Basedow, bătrânul Trapp, fost profesor de pedagogie la universitatea din Halle.

Pestalozzi, zice el, a hotărît izbânda metodei naturale în învățământ, umplând mai multe lacune ce erau în didactica veacului al 18-lea. „Una cră chiar în temelie: știam că trebuie să începem învățământul cu intuiția, *dar cu ce să începem intuiția însă-și?* Care sânt elementele ei, care e alfabetul ei? Pestalozzi a găsit acest lucru și, cu asta, a desăvârșit temelia clădirii noastre... A doua lacună se găsește în felul clădirii, sau în mersul studiilor. Știam că co-

* Chiar cu acești termeni caracterizase metoda lui Pestalozzi, cu câțiva ani mai înainte. Fischer. Vezi „Cum își instruește Ghertruda copiii“, în ed. cit. a op. compl., vol. IX, pag. 34.

pilul trebuie să câștige prin exercițiu cunoștințe, chib-zuință și destoinicie; chiar și exercitam memoria, judecata și mâna lui. Despărțeam însă aceste exerciții... Pestalozzi ne arată mijlocul de întrunire a acestor exerciții, în metoda sa de a învăța cititul, scrisul și socotitul. Elevul lui crește pedagogic, cum creștem noi fizic, în toate părțile în același timp, din aceeași hrană, tot așa de încetul cu încetul, tot așa de neîntrerupt..." Și încheiă cu aceste cuvinte: „Nu pot spune cât de mult înseninează seara vieții mele, faptul că mi-a fost dat să apuc și eu școala lui Pestalozzi*.

Într'o scrisoare de mulțumire ce-i adresează, Pestalozzi spune că el nu pune greutate pe nici unul din punctele sale de vedere numai fiindcă ar fi nou, ci ține la sistemul său, fiindcă-l crede în armonie cu natura omenească; și e încredințat, că orice bun pedagog a fost, mai mult sau mai puțin, pe urma metodei lui. Ba mai mult chiar: crede că Grecii trebuie să fi avut mijloace de învățământ asemănătoare cu ale sale, în spiritul și în forma lor. Și Rousseau, și Rochow, și Bessedow și urmașii lor au căutat cu toții mijloacele pentru o „cultură naturală“ a omului, și au găsit multe amănunte interesante; n'au avut însă hotărîrea de a lăsa totul la o parte, până ce or găsi acеле „elemente“ primordiale ale învățământului. Aceasta el a avut-o; nu pretinde însă că a adus aici totul la desăvârșire, ci e mulțumit că a năzuit cu inimă curată să le găsească și se simte fericit că prin încercările lui a deșteptat în cercuri largi trebuința de a năzuî spre acest lucru. „Sânt tot așa de vesel să am premergători cât și să aflu urmași; n'as aveă încredere în mine însu-mi să caut pe cei de-al doilea, dacă n'as aveă pe cei dintâi“ **.

* La P. Natorp, op. cit., p. 266 ș. u. și H. Morf, op. cit., vol. III p. 179 ș. u.

** La H. Morf, op. cit., vol. III, pag. 181 ș. u.

Negreșit, și în expunerile teoretice, și în aplicările practice, erau multe puncte nelămurite sau nesigure, unele amănunte curioase sau greșite; privirea fundamentală însă era dreaptă și adâncă. De altfel Pestalozzi, cu spiritul său larg și cu firea sa onestă, era departe de orice mândrie și de orice oarbă prezumțiune. „Mersul naturii în dezvoltarea neamului omenesc e neschimbat. Nu există, și nu pot exista, *două bune* metode de învățământ — există numai *una* bună, și aceasta e acea metodă care se întemeiază pe vecinicele legi ale naturii; metodele însă sânt nenumărat de multe... Știu prea bine, că *acea singură metodă bună nu e nici în mâinile mele, nici în ale vre unui om*; caut însă, cu puterea ce e în mâna mea, să mă apropiu de acea unică și cu adevărat bună metodă... Când zic că există o procedere organică, ale cărei rezultate sânt o necesitate a firii, printr'aceasta eu nu spun că am dezvoltat eu însu-mi legile ei în toată întinderea lor; și când zic, că există în învățământ un adevărat mers potrivit rațiunii, printr'aceasta nu spun că eu am arătat legile acestui mers în măsura lor desăvârșire. În întreaga expunere a ceea ce fac eu, am căutat mult mai mult să limpezesc siguranța principiilor mele, decât să vreau a pune extrem de mărginita faptă a neînsemnatei mele individualități ca măsură a ceea ce poate să iasă pentru neamul omenesc din deplina desfășurare a acestor principii. Eu însu-mi *nu știu* acest lucru, și pe fiecare zi simt mai mult cât de mult nu-l știu”*.

Luptele politice din patria sa traseră pe Pestalozzi încă o dată — dar numai pentru scurtă vreme și cea

„Cum își instruește Ghertruda copiii”, în ediția cit. op. complete, vol. IX, pag. 129 și 135.

din urmă oară — în valurile lor. Fiind ales, în două cantoane (Bernă și Zürich), deputat la „consulta“ ce avcă să hotărască la Paris, sub prezidenția lui Napoleon, despre o nouă constituție a Elveției, Pestalozzi plecă în Octomvrie 1802 la Paris, spre a-și îndeplini această datorie cetățenească.

Faptul acesta eră menit să aibă urmări neașteptate pentru existența institutului său.

Înainte de plecare, el tipărise un memoriu **, în care arată, încă odată, în strânsa lor legătură, năzuințele sale politice, sociale și pedagogice.

În fruntea tuturor propunerilor sale de reformă, ca cea dintâi datorie de stat, era cererea unei instrucțiuni obștești, a poporului întreg, spre a desvoltă cu intensitate și a desfășură armonic puterile și ale celor mai săraci și mai umiliți fii ai patriei.

În Paris, unde fu oaspele lui Stapfer, Pestalozzi (la stăruința contelui Lezay — care voia să introducă în Franța metoda lui Pestalozzi — și a altor Francezi de seamă cu care făcuse cunoștință acolo) așterne într'un memoriu, poate mai pregnant ca oriunde, principiile și înțelesul metodei sale*. El culminează în aceste cugetări: „Nimic nu mântuește Europa și nimic nu o poate mântui, de cât înaltă și simplă *putere în cultura sa națională*... Omul trebuie nu numai să *știe* ce e *adevărat*, ci trebuie încă să și *poată* și să și *vrea* ceea ce e *drept*... Zadarnic se avântă mintea mea spre orice înălțime, zadarnic se împarte în orice putere; ea nu ajunge minte omenască, ea nu se lărgeste uman, nu se înobilează

*Priviri despre lucrurile asupra cărora trebuie să se îndrepte îndeosebi luarea-a-minte a puterii legiuitoare a Elveției, în ediția citată a op. compl. vol. VIII, pag. 363—394.

** În ediția citată a op. compl. vol. VIII, pag. 469—488.

omenește, cât timp îi lipsește puterea cea mai din
lăuntru, temelia esențială a înnobilării omenești, când
culturii sale intelectuale îi lipsește temelia culturii
morale... Garanția că întregul om, cu toate puterile
și cu toate năzuințele lui, se potrivește la situația și
la împrejurările în care se află, așa cum e dator să
se potrivească, și că va ajunge, pentru ceea ce nu se
poate schimba în acele împrejurări, aceea ce *trebuie*
să ajungă — garanția aceasta stă numai în *subor-*
donarea culturii intelectuale a oamenilor la cea mo-
rală".

Văzând că, cu toată majoritatea ce o aveau în
„consulta“ partizanii republicii unificate și democra-
tice, izbânda va fi a federaliștilor, susținuți de Na-
poleon — și deci a aristocrației de neam și de avere
— Pestalozzi plecă îndărăt la Burgdorf amărît, fără
a mai aștepta sfârșitul desbaterilor. Înainte de ple-
care, el adresează însă adunării o întâmpinare, în care
cereă egalitatea deplină în drepturile politice (fără
deosebire de avere), desființarea desăvârșită a șer-
biei țărănimii, dreptate întreagă în privința birurilor
(adică impozit progresiv, cu scutire de bir a orică-
rui cap de familie care ar avea din munca sa un câș-
tig mai mic de cât de trei ori cea mai mică valoare
a 365 de zile întregi de muncă, aceasta trebuind a
fi privită ca strictul necesar pentru existență). Ce-
rerea sa, de a se introduce în constituție un articol
privitor la instrucțiunea obștească a poporului, fu
înlăturată de Napoleon, cu vorbele că el nu se poate
amesteca în chestiuni de învățarea alfabetului.

Ducerea sa la Paris avu însă pentru el un câștig.
Acolo cunoscî pe un tânăr compatriot, dintr'o fami-
lie patriciană din Zürich, Iohannes von Muralt, care,
după strălucite studii de literatură antică, filosofie și
pedagogie, făcute în Zürich și apoi la Halle (cu Nie-
meyer și Fried. Aug. Wolf), venise la Paris, spre

a-și completa cultura. Entusiasmat de personalitatea lui Pestalozzi, el refuză postul de perceptor al copiilor doamnei de Staël, spre a intra ca simplu învățător în institutul de la Burgdorf (în Maiu 1803): aci ajunse în curând unul dintre cei mai de seamă colaboratori ai lui Pestalozzi.

Tot din anul 1803 e și intrarea altor doi colaboratori, care au avut apoi, rând pe rând, cea mai mare (din nenorocire însă nu totdeauna și cea mai bună) influență asupra lui Pestalozzi și asupra soartei institutului său. Aceștia erau Iosef *Schmid* și Iohannes *Niederer*. Cel dintâi venise în institut în anul 1801, ca copil de 14 ani, din Voralberg, și, nu mai târziu decât peste doi ani, ajunse din elev învățător, având un deosebit talent pentru predarea matematicii; el își câștigă merite deosebite în fața lui Pestalozzi, făcând din aplicarea „metodei“ la învățătura aritmeticii, a geometriei și a desenului punctul cel mai strălucit al întregului învățământ din institut. Eră un temperament energic, om silitor și strict în împlinirea datoriilor sale de învățător, însă autoritar, brutal, prefăcut și egoist. Cel de-al doilea eră un tânăr pastor, din cantonul Appenzell, un om inteligent: cu o întinsă cultură filosofică și cu dorința de a se devota „înnobilării morale a fraților săi“, prea visător însă și adesea dogmatic și pedant. Prin prietenul său Tobler, el cunoscu pe Pestalozzi, intră în corespondență cu el, îl vizită la Burgdorf, și, în Iulie 1803, lăsând locul de pastor ce aveă, intră în institut, „simțind că e cea mai largă și cea mai încântătoare perspectivă a vieții sale“ de a lucra alături de Pestalozzi.

Münchenbuchsee (1804). Cu puterile nouă ce câștigase, institutul își urmă înainte calea, în aceeași viecea plină de avânt. Schimbările politice ale țării

puseră însă capăt aşezării lui în castelul de la Burgdorf, tocmai când se găsea în culmea faimei sale. În urma „actului de mediaţiune“ de la Paris, republica elvetică unitară fusese schimbată din nou în vechea federaţie de cantoane (Martie 1803), şi în locul prietenilor politici ai lui Pestalozzi din vechiul guvern central, care sprijinise cu pricepere şi cu căldură întreprinderile sale pedagogice, ajunseseră acum la putere oameni din vechile familii aristocratice, căroro Pestalozzi nu le era de loc simpatic, din pricina opiniunilor sale politice înaintate, ce le arătase din nou în evenimentele din urmă.

Guvernul cantonului Berna, în a căruia stăpânire intrase iarăşi castelul din Burgdorf, făcû cunoscut lui Pestalozzi, că nu poate lua asupra-şi îndatoririle ce le luase faţă de dînsul fostul guvern al întregii Elveţii, şi-i cerû să libereze castelul, având trebuinţă de el, pentru rezidenţa ispravnicului judeţului Burgdorf. Ştiind însă că Pestalozzi n'ar mai putea ţine institutul, dacă ar fi lipsit de orice sprijin din partea statului, şi sfîindu-se de a căsună astfel încetarea unui aşezămînt care atrăsese cea mai vie luare-aminte în toată Elveţia şi dincolo de graniţele ei, până în Danemarca, guvernul îi puse la dispoziţie, pe timp de un an, o vechie mănăstire (clădită în veacul al 12-lea), care fusese în vremea din urmă spital de leproşi şi se află atunci goală — Mîinchenbuchsee, între Burgdorf şi Berna, la două ceasuri depărtare de aceasta din urmă.

În Iunie 1804, Pestalozzi se strămută cu întreg institutul în noul loc ce-i fusese orînduit. Îi venise greu să se despartă de Burgdorf, unde-i fusese dat a săvârşi o operă cu mari urmări pentru cultura omenirii şi unde avusese atâtea dovezi de iubire şi

de stimă*: nu-și pierduse însă nici curajul, nici buna dispoziție a inimii lui. Un om de școală, din Germania, care venise să viziteze institutul tocmai când se mută de la Burgdorf, se întâlnește cu Pestalozzi în drumul spre Münchenbuchsee. „Eră vesel și bucuros, că a putut pleca din Burgdorf, cu toți ai săi, fără să rămână cuiva dator un ban“, povesteste acesta. „Prieten, merge, merge, zise el către mine, cu o expresie -- ar trebui să fi văzut ochiul acela viu, acele trăsături ale unei bunătăți de inimă ne-zdruncinate, care țină piept tuturor furtunilor lumii, spre a v'o putea închipui. Încă n'am văzut pe fața nici unui om ceva asemănător...“**.

Șederea lui Pestalozzi în Münchenbuchsee fu însă scurtă. O măsură pusă la cale, în gânduri bune, de către Tobler și Muralt, îl jicni și-l făcu să nu se simtă bine acolo, de la început chiar.

La depărtare de un sfert de oră de Münchenbuchsee, în Hofwil, un tânăr prieten al lui Pestalozzi, Emanuel von Fellenberg întemeiasă un complex de așezăminte agricole și pedagogice, în spiritul încercărilor lui Pestalozzi de la Neuhof. Tatăl

* „Mă uit îndărăt cu cea mai adâncă emoțiune la zilele ce am trăit acolo“ scrie el, peste un an, către Fellenberg. „Au fost zilele izbăvirii mele: în ele am găsit tot ce am acum, ce-i drept nici aur, nici argint, dar nici pentru toate comorile lumii n'aș da inima bărbatilor și a copiilor care s'au lipit acolo de mine, cu întreg sufletul lor. Dacă am făcut bine câtorva nevrednici, as întreba, cum oare aș fi găsit pe cei vrednici, dacă n'aș fi făcut nimic pentru cei nevrednici“. Iar către o prietenă a casei scrie, în aceeași vreme: „S'ar dus Burgdorf -- nu mai e al meu! Am trăit în el cele mai frumoase zile ale mele. Acolo mi-a hărăzit Dumnezeu răsplata zilelor mele pline de suferință; am fost un șir de ani așa de nespus de fericit, cum fusesem mai nainte un lung șir de ani tot așa de nespus de nefericit“. (La H. Morf, op. cit., vol. III, pag. 105 și 277).

** La Friedr. Mann, op. cit., pag. XCVII.

acestui Fellenberg fusese, pe vremuri, ispravnic de țară lângă Neuhoft*, și se vedeă des cu Pestalozzi. Tânărul de acum, atunci copil, crescuse în admirația faptelor și a scrierilor lui Pestalozzi și și propusese ca ideal de viață realizarea nobilelor năzuințe ale acestuia — ceea ce și săvârșise apoi, pe moșia sa de la Hofwil. Văzând energia de fier și talentul de organizator al lui Fellenberg, colaboratorii lui Pestalozzi se gândiră să unească institutul lor cu al lui Fellenberg, pentru ca să scape pe Pestalozzi de griile gospodăriei și să-i dea puțința de a se consacra în liniște dezvoltării practice și teoretice a „metodei“. Văzuseră apoi de la Burgdorf, că Pestalozzi nu eră om de socoteli: primea pururea prea mulți copii fără plată sau cu o plată prea mică, și dedea cu mâna largă, așa în cât, cu tot numărul cel mare al elevilor și cu toate ajutoarele primite, institutul era vecinic pe marginea prăpăstiei: nu numai că Pestalozzi nu câștigase nimic în acei ani de slavă, ci cheltuisese încă de la el mai multe mii de franci. De aceea, deocamdată fără știrea lui Pestalozzi, ei făcură învoială cu Fellenberg, să ia el asupra-și și conducerea administrativă a institutului lor. Aduseră apoi lucrul la cunoștința lui Pestalozzi; acesta semnă contractul, dar nu din toată inima: simțea că nu va mai fi el stăpân în institutul lui. Într'adevăr, tovrășia a doi oameni așa de deosebiți la fire — unul numai inimă, îngăduitor, bun și dezinteresat până la nesocotință, iar altul numai voință, rece, calculator, deprins a porunci și a fi ascultat — nu putea dăinui. În teorie, ei ar fi trebuit să se întregească unul pe altul; dar viața are legile sale deosebite pentru fiecare om. Tinerii colaboratori ai lui Pestalozzi n'a-

* Al doilea urmaș al lui Tschärner în isprăvnicia Schenkenberg. Lui îi dedică Pestalozzi „Arners Gutachten über Kriminalgesetzgebung“.

veau destulă cunoștință a sufletului omenesc: Pestalozzi trebuie să se simtă în sine însuși neatârnat de nimeni, ca să-și poată împlini menirea; altfel, puterea lui eră paralizată.

Fellenberg, care-și asigurase prin contractul încheiat dreptul de a dispune singur de administrația institutului și de a avea cuvânt la angajarea profesorilor și la disciplina și planul de învățământ al elevilor, înțelegea să facă cea mai largă întrebuințare de aceste drepturi. Pestalozzi se simți dat la o parte: institutul nu mai eră al său decât cu numele. În locul norii sale (măritată din nou, după moartea lui Iacob Pestalozzi [† 1802], dar rămasă legată de bătrâni cu tot sufletul) și în locul credincioasei Lisabete, care în anii din urmă de la Burgdorf duceau gospodăria institutului ca într-o mare familie, spre mulțumirea tuturor, Fellenberg puse oamenii săi; ele trebuiră să plece la Neuhof, cu doamna Pestalozzi. De-abia de puțină vreme putuse Pestalozzi să adune iarăși lângă sine pe toți ai săi și să se bucure de prezența lor, și acum se vedeă iarăși fără de ei. De aceea, chiar după câteva săptămâni numai, plecă și el din Münchenbuchsee: se întoarse de câteva ori, pentru scurtă vreme, iar în Octomvrie 1804 îl părăsi pentru totdeauna împreună cu Krüsi, spre a se așeza la Yverdon.

În zina plecării, la rugăciunea de dimineață, el își luă rămas bun de la copii, printr-o înălțătoare cuvântare. Le aduse a-minte de Isus Cristos care s'a jertfit pentru omenire. „El a renunțat cu totul la lume, spre a putea, neatârnat de nici-o legătură în afară să lucreze și să muncească pentru ea. Si a ajuns la izbândă... Aceasta înălțime a lui Isus Cristos s'o aveți totdeauna vie în inima voastră: *tot binele să vină pentru voi din năuntru în afară*: prin gândul la Isus Cristos să vă faceți inima curată și să v'o înobilati; prin acest gând să vă ridicați sufletul către Dumnezeu și să vă va fi bine... Când vă veți gândi la Isus Cristos, să vă aduceți a-minte și de mine, care am hăzuit să vă duc spre el. Fi-

resc este, ca în această din urmă dimineață să vă aduc a-minte ce am fost pentru voi. Eu am fost pricina venirii voastre aici; eu v'am luat asupra-mi și printr'aceasta m'am încărcat cu mari datorii; nădăjduiesc să le fi împlinit față de fiecare, după puterile mele; am ținut să mulțumesc pe toți câți s'au aflat în jurul meu. Am năzuit să deștept în voi sentimente dumnezeiești, și să le fac să fie în voi obiceiuri. De veți țineă cu tot sufletul numai la câteva lucruri de seamă ce am căutat să vă sădese în inimă, atunci viața voastră va fi asigurată; să faceți din vele rugăciunea voastră de seara și de dimineață: *cultură a minții spre judecată proprie, cultură a inimei spre fapte întru iubirea aproapelui, cultură a corpului și a mădulărilor spre destoinicie prin sârguință, biruință de sine însuși, nepărăsit cuget la voința lui Dumnezeu care ni s'a arătat nouă prin Isus Cristos* — acestea sânt lucrurile ce nu trebuie să le pierdeți din ochi niciodată. V'am iubit din adâncul inimii mele; vremea și liniștea mea am jertfit-o pentru voi; m'am bucurat la înflorirea voastră și la deșteptarea puterilor voastre. Nădejdi mari pun în voi; faceți să nu mă înșel. *Trăiți pentru săraci și pentru popor*, când veți ajunge odată într'o situație în care veți putea lucra slobod; numai așa vă apropiați de Isus Cristos, și ajungeți vrednici de el. În felul cum vă veți aduce a-minte de mine, voi cunoaște întru cât amintirea și sfaturile mele au trecut în sufletul vostru... Creșteți neconținut în știință, în bunătate-de-inimă și în iubire arătată prin fapte... Mă doare în suflet, că vă părăsesc, căci vă iubesc din toată inima. Plec însă liniștit; sănateți bine îngrijiți. Să nu mă uitați; nici eu nu vă voi uita pe voi" *.

V. Yverdon (1804-1825).

Încă din vara anului 1803, când se știu că Pestalozzi va trebui să părăsească în curând castelul de la Burgdorf, mai multe orașe din Elveția, mai ales din partea de apus a țării (cea cu populație franceză), se grăbiră a-i oferi străvechile lor castele, spre a-și strămuta în ele institutul său. Pestalozzi se hotărî pentru orașelul Yverdon, situat într'o poziție

* Ediția cit. a op. compl., vol. IX, pag. 589 ș. u.

încântătoare, pe țărmul de miază-zi al lacului Neuchâtel, la îmbucătura râului Orbe, având în fund, spre apus, măreața perspectivă a înălțimilor Jurei. Municipality intră îndată în tratative cu guvernul cantonului, care era proprietarul castelului cel burgund, cu patru turnuri, de la marginea orașului. Castelul fusese zidit de Carol Temerarul, de mult însă era pustiu, locuit numai de ciori și de corbi. Guvernul îl vându orașului, punând anume condiția de a-l da în stăpânirea lui Pestalozzi, pentru tot restul vieții acestuia, și a-l transforma și întreține așa încât să corespundă scopurilor lui. În August 1804, Pestalozzi încheie actele de trebuință, cu sfatul orășenesc, și deschise îndată la Yverdon acolo un nou institut, pe care-l lăsa în seama a doi dintre tinerii săi colaboratori, Buss și Barraud. Până la repararea castelului, institutul, cu puțin elevi deocamdată, fu așezat într-o casă particulară; gândul lui fusese să mențină amândouă institutele; când însă văzu că la Mînchenbuchsee nu mai e în casa lui, veni să se așeze definitiv la Yverdon, spre a continua aici, cel puțin cu câțiva din vechii săi tovarăși, vicața din zilele fericite de la Burgdorf.

Împrejurările îl mănaseră astfel din Zürich, cantonul său de naștere, și din mijlocul părții germane a Elveției (pe care el o credea mai destoinică și, prin întreaga sa existență, mai pregătită pentru metoda sa), din ce în ce spre apus și în spre partea franceză a Elveției: Neuhof, Burdorf, Buchsee, Yverdon.

În cele câteva luni de repaos, până la isprăvirea reparațiilor de la castel, Pestalozzi trăi cea mai liniștită și mai senină vreme din zbuciumata sa viață. În urma unui accident care era să-l coste viața, și din care scăpă numai mulțămirea repeziciunii mișcărilor lui (într-o noapte întunecoasă, plimbându-se cu

Krüsi pe o șosecă de lângă Yverdon, fusese trântit de oîștea unei căruțe ce venea împotriva lor și călcat sub picioarele cailor), Pestalozzi se simți ca înținerit. Într-o rară dispoziție de mulțămire și energie sufletească ajutat de Krüsi, cu care locuea împreună în aceeași cameră, el începui a lucra la o nouă expunere a principiilor sale de educație și învățământ, ne mai fiind mulțumit acum de înfățișarea ce le dase câțiva ani mai înainte, în scrierea „Cum își instruște Ghertruda copiii“. „Nu văd aproape pe nimeni“ --- scrie el, în Noemvrie 1804, către baroneasa de Hallwyl și către soția sa, care se află atunci la această bună prietenă a lor. „Zile întregi mă găsesc bine pe patul meu de odihnă și lucrarea mea înaintează, cum nu mi s'a mai întâmplat de 20 de ani...“ iar către cei rămași în Buchsee: „Noi sântem aici foarte silitori și foarte fericiți... În zilele mele de bătrânețe, mă fac iar scriitor...“*. Opera aceasta, începută cu atâta silință, a rămas însă neisprăvită, sau cel puțin nu s'a păstrat din ea de cât o parte, altfel destul de întinsă; titlul ei este: „Opiniuni și experiențe cu privire la ideea culturii elementare“**. E una din cele mai luminoase scrieri ale lui Pestalozzi, cu părți de o deosebită frumusețe, și lăsând, în totu, impresia unei admirabile armonii sufletești.

În Ianuarie 1805, Pestalozzi primi de la regele Danemarcei un dar de 1000 de franci, ca mulțămită pentru osteneala ce-și dase cu doi dascăli danezi, trimiși la Burgdorf, în 1803, să studieze metoda sa, și care, primiți de el cu cea mai mare dragoste, șezuseră mai multe luni în institut***. Cel dintâi lucru

* La H. M o r f, op. cit., vol. III, pag. 104 și 110.

În citata ediție a op. compl., vol. IX, pag. 203—348.

*** Unul dintre acești danezi, Torlitz, a publicat o foarte interesantă dare-de-seamă despre cele văzute la Burgdorf. Vezi H. M o r f, op. cit., vol. II, pag. 193—206.

ce-l făcù Pestalozzi, când se văzù stăpân pe o așa sumă, fu să aducă la Buchsee mai mulți elevi săraci, pe care Fellenberg îi ținea cu o vădită nemulțămire, și să cheme la sine pe trei din învățătorii mai tineri de acolo, spre a da mai multă viață institutului din Yverdon.

În curând, pe aceștia îi urmară toți ceilalți: venirea lor lângă Pestalozzi eră cevă ce trebuea să se întâmple cu necesitatea unui fenomen din natură. Și școlarilor și învățătorilor, le lipseă Pestalozzi. Fellenberg, cu toată înălțimea aspirațiilor sale, eră o fire rece și autoritară. Între lumea lui și a lui Pestalozzi eră un zid. „În Münchenbuchsee“, povestește mai târziu unul dintre elevii institutului, „m'am simțit, întâia oară în viața mea, nefericit. N'aveam pe nimeni care să facă bine inimei mele: institutului îi lipseă sufletul, iubirea lui Pestalozzi, care ne făcea așa de fericiți pe toți, la Burgdorf. Castelul de la Burgdorf eră încăpător și aveă o poziție înaltă, splendidă, cu o priveliște încântătoare; în Buchsee locueam într'o fostă mănăstire, strimă, cu o poziție joasă și cu împrejurimi melancolic de uniforme“. „O putere n'ai pus-o la socoteală“ — spuneă Niederer lui Fellenberg — „o putere care nu se poate calculă: puterea sentimentului și a inimii omenești“.

De aceea, curând după plecarea lui Pestalozzi la Yverdon, vechii săi colaboratori îi împărtășiră dorința lor de a veni și ei lângă dînsul. Niederer și veni, în Decembrie 1804. Scrisorile schimbate între ei și Pestalozzi, în acest răstimp, sînt documente rari în istoria învățămîntului: poate nu mai e nici un alt caz de o așa curată și adîncă legătură sufletească în slujba unui ideal pedagogic*. La sfârși-

* Vezi Friedr. Mann, op. cit. pag. C. P. Natorp, op. cit., pag. 278 și H. Morf, op. cit., vol. III, pag. 95, 277 ș. a.

tul lui Maiu 1805, Muralt și Tobler, mulțămind lui Fellenberg pentru toate ostenele, îl vestesc, în numele tuturor profesorilor din Münchenbuchsee, că pe ziua de 1 Iulie următor (când încetă legământul dintre ei) sânt hotărâți a se uni iarăși cu Pestalozzi și cu ceilalți prieteni duși la Yverdon, și-l roagă să aducă, împreună cu ei, această hotărâre la cunoștința părinților elevilor. În motivarea hotărârii lor e o bucată de înaltă psihologie:

„Învățătorii institutului țin cu cea mai adâncă convingere la opera și la metoda lui Pestalozzi și sânt hotărâți, fără privire la vre un scop lăaturalnic sau la vre un interes al lor, să consacre pentru ele neînsemnatele lor puteri, cu un deevotament curat și în tot cugetul lor. Metoda are nevoie de desăvârșire în multe privințe, și aceasta nu e cu puțință decât prin puteri unite și alături de cetitorul ei. Învățătorii din Münchenbuchsee dătoresc puterile lor lui Pestalozzi și i se socrtesc datornici; ei nu cunosc *nici o trebuință mai mare decât aceea de a se pătrunde din ce în ce mai mult de spiritul ființei sale* și de aplicarea mijloacelor lui și, alături de el, a face, cât mai repede și cât mai mult, ca el să petrecă mulțămît prețioasele zile câte-i mai rămân din scumpa sa vicață... *Activitatea și năzuința spre ideal a învățătorilor atârnă de mulțămirea lor lăuntrică* și aceasta va fi cu puțință numai sub conducerea unui om care se bucură de încrederea nemărginită a tuturor, a cărui existență și al cărui exemplu face din ce în ce mai strânsă și mai adâncă legătura comună, care trăește pentru toți, cum toți trăesc pentru el, care se consacră exclusiv și în întregime unui scop unic...”^{*}

La protestul lui Fellenberg, care ar fi dorit ca pe lângă institutul din Yverdon să rămână mai departe și cel din Münchenbuchsee, sub conducerea sa, dar sub numele lui Pestalozzi, acesta îi răspunde, că respectă libera hotărâre a învățătorilor și, trebuind să-și concentreze toate puterile ce mai are și să se țină de angajamentul ce a luat față de orașul Yverdon, nu se poate învoi la propunerea lui Fellenberg:

* La H. Morf. op. cit., vol. III, pag. 285 ș. u.

„Ce-mi mai rămâne, de cât să respect mersul soarelui, să socotesc încheiat drumul operei mele în ținutul Bernei, și să adun împrejurul meu sfărâăturile ei, spre a le organiza din nou pentru scopurile vieții mele? Iubite prietene... nu e un lucru neînsemnat, că cincișase oameni, cărora le sta în mână să-și înlesnească, prin cunoștința metodei încă nedesăvârșite, huzur, eino și 'mare laudă, ori unde ar fi voit în lumea largă, ba, ceva mai mult: că oameni care prin ceea ce săvârșese acum ei inșiși în metodă, independent de mine, ar fi putut să-și facă îndată un nume vestit, că oameni care, în specialitatea lor, m'au lăsat cu mult îndărăt — desprețuese toate acestea și, printr'o hotărâre comună, se unesc la acest lucru: ca, mai bine alături de mine să fie necunoscuți ani de zile și să sufere lipsă, decât să nu facă pentru împlinirea operei mele ceva din ceea ce nu stă nici în mâna lor, nici într'a mea ci în mâna unirii noastre laolaltă...“ *

Astfel, în vara anului 1805, în vechiul castel de la Yverdon, cu salele lui mari, cu coridoarele lui largi (în care, pe vremea rea, copiii făceau exercițiile lor gimnastice), cu întinsa lui curte, cu împrejurimi încântătoare, răsărea iarăși bogata vicață școlară de la Burgdorf, ba încă cu o și mai mare intensitate, și la profesori și la școlari. Subt călăuzirea extraordinarului bătrân, toți trăceau numai pentru „metodă“ sau prin ea, ca într'o mare și singură familie.

Pestalozzi, cu rari excepții, la ceasurile două din noapte, cră deștept și se apucă îndată de lucru, la masa lui de scris. De la profesori, mai ales de la cei mai vechi, cerea aceeași râvnă pentru binele institutului și al școlarilor; în ceasurile lor libere ei copieau sau scrieau după dictatul lui Pestalozzi articole de-ale lui pentru revista institutului; tăeau lemne; la nevoie, făceau cu rândul și slujba de păzitori de noapte înăuntrul castelului, și aprindeau și focul prin camere, dimineata; erau ani, în care la ceasurile trei dimineata, nu mai găseai în pat pe nici unul din ei; și munceau într'una până la șase seara.

* Tot acolo, pag. 290.

: Pentru copii eră aceeași vieță de la Burgdorf, plină de voiciune și de sănătate: și educația fizică, și cea intelectuală, și cea morală erau stăpânite deopotrivă de principiul fecund al "metodei" — desvoltarea puterilor copilului.

Însemnăm numai câteva amănunte caracteristice ale acestei vieți școlare unice. Dimineata, iarna ca și vara, toți se spălau afară, în curtea castelului, la cișmea; în institut, și chiar în oraș, umblau pururea cu capul gol* și fără legătură la gât; la prânz și seara, aveau în toate zilele câte o oră de jocuri pe pajiștele întinse de la țămul lacului, de scădat și de înotat. Sâmbăta, după isprăvitul lecțiilor, o porneau adesea în excursie împreună cu învățătorii, în cântece, cei mai mici mai pe aproape, cei mai mari spre înălțimile Jurei, de unde, la apusul soarelui, își desfătau privirile cu panorama unică a Alpilor de la Mont-Blanc până la Pilatus, a lacurilor și a văilor celor frumoase din cuprinsul ochilor lor; peste noapte, mâneau pe la stâne, iar a doua zi dimineata cântând melodiile păstorilor din Alpi, se urcau până la vârfurile cele mai înalte, de unde aveau privire departe peste văile Franței. În drum, se întreceau la adunat flori, plante și minerale. La întoarcerea din aceste excursii, elevii aveau să le povestească, în scris sau din gură, după vârstă. Aveau multe de

* „Într-o zi de iarnă, când bătea un vânt tare“, povestește mai târziu unul dintre școlarii de la Yverdon, „tată-meu, având milă de mine, imi puse o pălărie în cap. Nenorocită pălărie! De-abiū o zăriră camarazii mei și începură a strigă: O pălărie, o pălărie! Unul mi-o luă din cap, și din mână în mână, pălăria zbură în curte, în ganguri, în șoproane, de unde' cu o ultimă izbitură, fu trimeasă priutr'o ferestruică, în râulețul ce curge pe lângă zidul castelului; n'am mai văzut-o în ochi niciodată“.

spus, căci învățătorii le atrăseseră atenția asupra a tot ce eră instructiv pentru ei; excursiile erau astfel ceasuri de cea mai vie învățătură a geografiei și a științelor naturii. În sărbători, o porneau mai departe, până la lacul Lemán și în Alpii Savoiei, iar în vacanțiile cele mari colindau toată țara de sus a Bernei, până la St. Gotthard. Iarna, clădeau cetăți de neaună și se împărțeau în două partide, una apărându-le, alta atacându-le.

Pestalozzi aveă o deosebită plăcere să privească la jocurile copiilor și le dădea o mare importanță*. Când, în orele de recreație, vedeă vre un copil neluând parte la joc, eră îngrijat, să nu fie cumva bolnav, trupește ori sufletește, și căută să-l învioreze. „Bolnavi între noi nu se pomeneau niciodată“, zice un fost elev al institutului.

De cea mai mare însemnătate pentru cultura morală a copiilor eră aceă atmosferă de iubire „aproape ca de mamă“ — zice unul dintre ei — în care trăiau. Această iubire caldă pornea de la Pestalozzi — pe

* „Într'o zi“—povestește Roger de Guimps, fost timp de 9 ani elev al institutului— pusese să dea foc la bălăriile din grădină. Băieții mai mari își făceau de joc, sărind prin foc și prin fum. Pestalozzi eră de față și-i îmbărbătă. Când flacăra mai scăzui și nu mai eră de câțar și fum, începură a sări și cei mici. Jocul ăsta aveă privitori: fetele din institutul de alături, a cărui grădină eră lipită de grădina castelului, priveau prin gard la focul cel frumos și la băieții ce săreau așa de veseli prin el. Pestalozzi le zări, trimese să le-aducă și le puse și pe ele să sară peste focul ce mai rămăsese. Niciodată n'am văzut o bucurie mai mare cu așa de puțină cheltuială“.

Într'o toamnă, Pestalozzi cumpără rodul unei vii din apropiere, spre a-i duce pe copii la cules. Puțini știeau de lucrul ăsta. Într'o zi frumoasă, când să se scoale de la masă copiii numai ce aud: „Toți spre lac! Ne imbarcăm!“ Peste un ceas, două sute de inși porneau pe o barcă mare, cu muzică și cântece, la via cu pricina. (La H. Morf, op.cit., vol. IV, pag. 25 și 32, nota),

care toți îl numeau „tată“ — și-i cuprindeă pe toți. „Îl iubeam toți, fiindcă și el ne iubea pe toți; îl iubeam așa de mult, în cât, când se întâmplă să nu-l vedem câțva timp, eram tristi de-a-binele; cum apărea apoi iarăși, nu ne mai puteam lua ochii de la dînsul“*. Între învățători și elevi erau aceleași raporturi de familie, ca și între ei toți și Pestalozzi. „Un ton de blîndete și de cea mai mai mare bunătate domnește în ceasurile de învățătură, în sfaturi și dojene, în raporturile libere, la joc“ — constată raportul unei comisii a guvernului cantonului, în anul 1806. „O expresie de mulțămire și de fericire citești pe fața școlarilor, ca și pe a învățătorilor. Cu aceeași plăcere, pleacă de la joc la învățătură și de la studiu la joc. Această izbitoare familiaritate, această ușurință și această veselie a învățămîntului n'aduc nici o pagubă ordinei, supunerii și de la sine înțelesele granițe dintre învățători și școlari... În fiecare zi, câte trei învățători, cu rîndul, au priveghierea generală asupra școlarilor, în privința ordinii, a disciplinei și a curăteniei; pe lângă aceasta, fiecare învățător are sub priveghierea lui imediată un număr anume de școlari, pentru care are o deosebită grijă și pentru care, de la intrarea și până la ieșirea lor din școală, e oarecum răspunzător“**.

Seara, după ce copiii se duceau la culcare, Pestalozzi și învățătorii se adunau spre a-și împărtăși unii altora observările lor în privința sînguinței, a progreselor și a purtării elevilor, precum și în privința propriilor lor încercări și silințe întru perfecționarea „metodei“, în diferitele materii de învățămînt. La sfîrșitul săptămîinii, Sîmbătă seara, luau din nou în desbatere rapoartele și observările lor și le treceau într'o condică hotărîtă anume pentru aceasta.

* L. Vulkhemin, la H. M o r f, op. cit., vol. IV, pag. 21.

** La același, vol. IV, p. 3.

Prin munca laolaltă a acestei comunități sufletești, se realizează progrese însemnate sau puncte nouă de vedere în învățământ, mai ales în metodică matematică și a desenului (Josef Schmid și v. Türk) a cântului (Pfeiffer și Nägeli), a jocului și gimnasticii, a religiei (Pestalozzi), a științelor naturale (Hop) și a geografiei (Tobler). Pretutindeni, năzuința era de a dezvoltă puterile copilului, a-l face să aibă plăcere la învățătură și să fie el însuși *creatorul științei sale*, să fie pus pe drumul pe care l-au luat și a trebuit să-l ia descoperitorul unei științe. „Orice învățătură“ zice „Darea-de-seamă către public despre starea și organizarea institutului lui Pestalozzi din Yverdon“ (din 1808), „trebuie să fie activitate proprie, producere liberă din sine însuși, creație vie“.

În munca acestor modești învățători, muncă susținută de un ideal și luminată de un pedagog genial, sânt temeliile metodologice ale mai tuturor studiilor din învățământul nostru de azi.

„Pentru cele dintâi elemente ale geografiei“ — povestește unul dintre foștii elevi ai institutului (L. Vulliamin)—eram duși la câmp. Cei dintâie pași îi făceam într-o vale închisă de lângă Yverdon, în care curge Buronul. Ne puneau să o privim bine, în părțile ei și toată laolaltă, până ce aveam despre ea o intuiție exactă și completă. După aceea ne spuneau să ne luăm fiecare, în coale mari de hârtie groasă ce le adusesem cu noi, din huma ce se află în straturi, la o margine a văii. La întoarcerea în castel, ne așezau la niște mese mari, și fiecare trebuia să închipuim îndată, din lutul ce aveam valea ce tocmai o studiasem. În zilele următoare, alte explorări, din puncte din ce în ce mai înalte, și apoi întindere mai mare a lucrării noastre. Urmam tot astfel, până ce cunoșteam bine tot basinalul Yverdonului; îl îmbrățișam apoi cu o privire totală de pe culmea muntelui Montela, care-l domină cu totul, și desăvârșam apoi copia noastră în relief. Atunci, dar numai atunci, treceam la harta țării, pentru care abia acum aveam înțelegere adevărată.

„Geometria ne puneă să o descoperim noi, învățătorul arătându-ne numai ținta, la care trebuie să ajungem și punându-ne numai pe cale. Tot așa se procedă și la aritmetică. Socotelile le făceam din cap, cu arătare prin graiu, fără să ne slujim de hârtie...” *.

„Metoda lui Pestalozzi fructifică astfel nu numai învățământul „elementar“, ci și învățăturile mai înalte, dându-le acea procedere *genetică*, așa de excelentă (care însă, din nenorocire, n'a străbătut încă deplin în toate ramurile învățământului, mai ales în țara noastră).

Dar nu numai pentru învățământ, ci și pentru știință însă-și, și-a arătat metoda lui Pestalozzi puterea ei de creațiune. „Adevărata metodă a predării unei științe trebuie să fie, în fond, așa de mult tot una cu metoda după care acea știință se creează și se dezvoltă mai departe, încât cel care prin acea metodă, a fost introdus în acea știință pe drumul cel drept, trebuie să fie, prin chiar aceasta, stimulat imediat și la creațiuni științifice originale, dacă e un spirit înzestrat cu proprie putere creatoare” **.

Sânt două exemple strălucite de această putere creatoare a metodei lui Pestalozzi, în oameni de știință. Unul e cazul marelui matematic Iacob Steiner, care, din elev al institutului de la Yverdon, ajunsese aproape imediat unul din cei mai originali cercetători în știința sa. Venise în institut aproape de-a-dreptul de la plug, ca băiat de 19 ani, cu puțina învățătură a unei școli de sat, și ajunsese acolo în curând învățător. „În institutul lui Pestalozzi“ — zice autorul unei „Istории a matematicii în Germania“ — „a pus el temelia activității sale științifice, atât în privința studiilor sale speciale, cât și în privința metodei sale de predare, care urmăreă calea so-

* La H. Morf, op. cit., vol. IV, p. 22.

** Dr. P. Natorp, op. cit. pag. 295.

cratică, lucru prin care dedeă un deosebit farmec prelegerilor sale de mai târziu (ca profesor la universitatea din Berlin). De-bună-seamă, tot acolo a primit el și îndemnul spre a cercetă cum, pornind de la *cele mai simple intuiții*, se poate ajunge la proprietăți fundamentale care cuprind germenul tuturor propozițiilor geometrice“*.

Al doilea caz tipic e acela al marelui geograf Karl Ritter. În toamna anului 1807, întorcându-se dintr'o călătorie în Italia, (cu doi elevi ai săi, frații Bethmann-Hollweg din Frankfurt pe Main), Karl Ritter se abătù și pe la Yverdon. Numai șapte zile putù rămâneă acolo; plecă însă cu cea mai adâncă impresie despre Pestalozzi, despre metoda sa și despre viața din institut**.

„Metoda“ pusese stăpânire pe sufletul lui. Fiind pătruns de convingerea că „orice om trebuie, în felul său, să ia parte la istoria timpului său și să facă tot ce poate pentru ca totul să ajungă mai bine și mai-binele să fie răspândit“, el se făcù în patria sa apostolul noii metode. Ajuns în Frankfurt, scrise

* La P. N a t o r p, op. cit., pag. 295 ș. u. și 416, nota 17.

** „Nu pot trece peste Rin pe pământul german“. îi scrie el din Basel lui Pestalozzi. „fără a privi îndărăt, cu tristețe și în aceleși timp cu inima veselă, la locul care îmi apare ca a doua a mea patrie și fără a saluta încă odată, măcar în fugă, pe prietenii de-a pururea scumpi ce mi-i dăte cerul. Nu mă pot despărți de pământul elvetic, fără a-ți închină, ție tată Pestalozzi, în simplitatea inimei mele, o lacrimă, care să-ți spună că bănuiesc ce ești tu pentru omenire. Mă las încă odată în voia adâncii emoțiuni și evlavii pe pământul pe care natura l-a împodobit cu darurile ei mărețe, spre a-l sfinți drept leagăn al unei mai bune omeniri. De-a pururi neuitată îmi va fi viața ce am trăit-o în noua ta creațiune. Și, de n'ar fi să-mi lase de cât numai înrădăcinarea, mai adâncă a credinței mele în omenire, vremea ce am petrecut-o acolo nu va rămâneă deșartă pentru viitor...“

despre ea foștilor săi profesori Salzmann și Guts-Muths în Schnepfental și Niemeyier din Halle, și căută să intereseze pentru Pestalozzi și pe Alexandru v. Humboldt, care se găsea atunci în Frankfurt. Ceva mai mult: prin articole publicate în două din cele mai de seamă reviste pedagogice ale Germaniei de atunci, el căută să câștige masa cea mare a corpului învățătoresc pentru noua metodă. De la introducerea acesteia în școale el nădăjduiește (ca și Fichte, și aproape în același timp) regenerarea omenirii.

„Pestalozzi pornește, în practica lui *de la partea ideală și pură* ce se află cu necesitate în omul încă *neformat* și pe aceasta întemecază el mersul desvoltării omului spre umanitate. Aceasta îmi pare a fi deosebirea dintre metodele mai vechi de educație și metoda lui Pestalozzi... Felurile de educație de mai nainte căutau oarecum numai să orienteze pe om în lumea aceasta... Pestalozzi vrea să lase în seama omului însuși orientarea în lume; el deșteaptă însă puterea lui în așa fel, în cât orice ins trebuie să treacă din școală în lume ca un *membru proaspăt al speciei sale*, fără tradiție a lumii din naintea lui.

„În această afacere a întregului popor, e o datorie pentru cei din frunte lui să se ducă acolo, să vadă și să examineze.. [Metoda lui Pestalozzi] nimicește toată știința pedagogului care nu lucrează în spiritul ei, sau ea trebuie să fie nimicită de el. Ori cine vrea să se ocupe de cultura omului trebuie să stea de vorbă cu ea; el trebuie să se convingă de necesitatea ei, ori de slăbiciunea ei, *altfel nu poate ajunge la liniște cu sine însuși*. O cale de mijloc între aceste două nu-i rămâne, după convingerea mea, iar să treacă pe lângă ea, nu poate. Ea este o *ofacere a omenirii*“.

Și și personalitatea lui Pestalozzi poate nimeni n'a înfățișat-o cu mai adâncă emoțiune de cât Ritter: „Am văzut mai mult de cât rajul Elveției, am văzut, în cercul lui de viață, pe Pestalozzi, *adevăratul ucenic al lui Cristos*... El poartă în sine, în deplină lumină, pe *omul tuturor vremilor*, tuturor claselor, tuturor vârstelor..., *prototipul omului uman*. De aceea, ori cine e încă om pur, se simte așa de irezistibil atras spre el, fie tânăr sau bătrân..., fie țaran sau boier... Tot astfel,

Pestalozzi recunoaște în orice formă pe adevăratul om și sufletul îi e cuprins de demnitatea acestuia, oricât de puțin și oriunde s'ar arăta această demnitate. El se aruncă în brațele omului, îi deschide inima sa, îl mișcă până în adâncul sufletului prin filosofia sa, care nu e o filosofie a recii judecăți, ci o filosofie a inimii... De aceea e cu putință, fără pierdere de vreme, să intri așa de intim în atingere sufletească cu *cel mai bun și cu cel mai adânc dintre oameni*. Aceasta (să-ți deslege enigma, că eu pot îndrăzni să-ți desvăluiesc sfîntenia lăuntrică a *unui om pe care numai rare reacuri îl văd...*

„Mărturisesc, că niciodată n'am fost atât de mult pătruns de demnitatea omenească, niciodată n'am fost cuprins așa de adânc de sfîntenia profesiei mele, ca în nenitatele zile ce le-am trăit alături de acest nobil Elvețian și în cercul însuflețitorilor săi prieteni. Nu mă pot gândi niciodată fără emoțiune la acea tovărășie de oameni plini de putere, care luptă acolo, în războiu cu prezentul, *pentru un mai bun viitor...* și în ridicarea copilului la pură umanitate găsească răsplata și bucuria vieții lor... Am văzut și pământul din care crește această splendidă plantă...: eră viața metodei...” *.

Răsunetul cel mai adânc l-au avut însă relațiile lui Karl Ritter cu Pestalozzi în propriile sale cercetări de om de știință: ele i-au sugerat marile idei pe care le-a dat la lumină în opera sa principală, „Erdkunde“, care a transformat din temelie știința geografiei.

Aceasta o spune el însuși, cu desăvârșita sinceritate a omului întradevăr mare, ba poate (ca și Pestalozzi), în modestia lui, nedreptățindu-se pe sine și atribuind altuia o parte mai mare de cât se cuvine.

După întâia lui vizită la Yverdon, el scrie, în cel dintâi al său articol de revistă consacrat metodei lui Pestalozzi: „Am avut mare bucurie de a găsi aici, dezvoltată complet în cursul ei elementar, metoda geografiei pe care mi-o închipueam, în articolul meu despre metoda geografică [apărut în „Noua bibliotecă pentru pedagogia“ a lui Guts-Muths, în 1806]

ca singura metodă științifică. *Tobler* este neobositul prelucrător al acestei ramuri a metodei; după convingerea mea, el *are meritul de a li dat geografiei baza ei ca știință*, o bază pe care până acum n'o aveă".

Expunând unui prieten planul marei sale lucrări, el pornește de la principii cu totul pestalozziane: „Numai în om însu-și, în adâncurile propriului său suflet... se află mijloacele de a ajunge la conștiința clară a naturii sale suieștești și, printr'asta, a ajunge stăpân pe sine însu-și. *Cultura lui* trebuie să purceadă, în această privință, *din sine însu-și*, și cu cât ea apucă mai mult pe drumul acesta, cu cât pornește mai mult de la ceea ce e *primordial în el*, cu atât mai solid, mai legat, mai întemeiat în sine însu-și, va ieși omul din școala aceasta... Între om și natură, trebuie să aibă loc acea influență reciprocă crescândă, care pentru omul ce crede într'o menire a amândurora este o necesitate. A îndrăzni să încerc a perfecționa mijloacele de cultură în acest din urmă mers al culturii spre *intuiție a lumii*, aceasta a fost scopul lucrării de față, la care m'a împins în parte propria mea nevoie, mai mult de cât toate însă pof-tirea prietenilor din Yverdon și dragostea pentru acest obiect. Titlul este: Manual de geografie generală, sau: „Pământul, o contribuție la întemeierea geografiei ca știință“. Și descriind apoi drumul ce-l urmează în această operă, el zice: „Din pricina acestui mers *de la simplu la complex* în relațiile de spațiu, de timp și în cele fizice, și fiindcă aici regula sau *legea urmează abia ca rezultat din intuiția ce pururea o precede*, se poate spune despre această prelucrare științifică [a geografiei], că ea e *întreprinsă în spiritul metodei lui Pestalozzi* și că ea se oferă pe sine însă-și pentru învățământul metodic al geografiei“. De aceea, eră mai mult de cât un

omagiul de prietenie faptul că el dedică volumul întâi al marelui său lucrări „părinteștilor săi învățători și scumpei prieteni“ Guts-Muths și Pestalozzi. Și debună-seamă la Pestalozzi — iar nu la Alexandru v. Humboldt, cum crede Peschel — face aluzie Karl Ritter, în acel pasaj din prefață, în care spune că a ajuns la deplină conștiință a concepției lui despre geografie *prin convorbirea cu un mare om al vremii*.

Și încă peste 40 de ani de la vizita sa în Yverdon, Ritter declară către un fost elev al institutului: „Pestalozzi nu știe în geografie nici cât știe un copil din clasele primare; cu toate acestea, de la el am învățat eu mai mult de cât de la oricare, în această știință; căci, ascultându-l pe el, simțeam deșteptându-se în mine instinctul metodei naturale. El mi-a deschis calea, și, ceea ce mi-a fost dat a săvârși, cu bucurie i-o atribui lui, ca o proprietate a sa“*.

Această strălucită recunoaștere publică a valorii excepționale a lui Pestalozzi și a pedagogiei sale, din partea unui om de măsura lui Karl Ritter a făcut o mare impresie în Germania, căci Ritter se bucură, de pe atunci chiar, de autoritatea unui însemnat om de știință, și era cunoscut și ca unul dintre cei mai talentați educatori și dintre cei mai informați oameni în privința culturii pedagogice a vremii.

Ceasul lui Pestalozzi se împlinise. Chiar din vremea de la Burgdorf, ideile lui despre educație și învățământ începuseră a-și face drum în lume, prin scrierile sale și prin atâția tineri ce veneau din toate

* P. Natorp, op. cit., pag. 301—304 (unde sânt citate încă și alte mărturisiri ale lui Ritter) și nota 29 de la pag. 416.

părțile, mai ales din Germania, ca să cunoască, și să-și însușească spiritul și viața metodei sale, ducându-le apoi în patria lor. Acum însă îi e dat lui Pestalozzi a vedea, pe lângă oameni de școală izolați și pe lângă cugetători de frunte, organismul de stat al unui întreg popor venind să ia de la el focul sfânt pentru înălțarea din nou la viață și putere. Acest stat fu Prusia.

După dezastrul de la Jena și după umilința de la Tilsit, toți conducătorii poporului, de la rege și oameni de stat, până la literați și oameni de știință, își puseră toată nădejdea, pentru ridicarea din nou a patriei, într'o regenerare morală a poporului printr'o nouă educație, într'o însuflețire și o *innobilare a vieții claselor sociale* prin cultură obștească și prin deșteptarea puterilor fiilor țării. Întru aceasta, gândul tuturor se îndreptă de la sine spre Yverdon, ca spre limanul mântuirii.

În vremea nenorocirilor, blânda regină Luiza, care mai presus de toate trăea pentru educația copiilor ei și se interesa din tot sufletul de școală și de învățământul poporului, în scrierile lui Pestalozzi aflase mângâiere. „Citesc acum Leonard și Ghertruda, o carte pentru popor, de Pestalozzi” — zice ea în vremea aceasta, în însemnările ei zilnice. „Ce gânduri bune are el pentru popor! De-aș fi eu propriul meu stăpân, m'aș urca în trăsură mea și m'aș duce la acel om în Elveția, spre a-i mulțumi în numele omienirii. Da, îi mulțumesc în numele omienirii“. Admirația ei pentru Pestalozzi nu putea să nu găsească răsunet și în sufletul mult încercatului rege. „Într'adevăr, am pierdut din întinderea țării, într'adevăr statul a scăzut în putere în afară și în strălucire în afară, să îngrijim însă, și trebuie să îngrijim, a câștiga în putere lăuntrică și în strălucire lăuntrică. Și de aceea este voința mea cea mai hotărîtă, să se

dea instrucțiunii poporului cea mai mare luare-aminte“ — zice Friederich Wilhelm al III-lea, în acele zile de descurajare obștească.

În același timp, în mijlocul Berlinului ocupat de trupele franceze, Fichte începă (în iarna 1807--8) a țineă vestitele sale „Cuvântări către națiunea germană“ (pe care le și tipări apoi). Aceste cuvântări, ținute de un asemenea om și în astfel de împrejurări au avut pentru Pestalozzi și pentru ideile sale urmări „cum nu a avut încă cuvântul nici unui om“*.

„Nădăjduesc“, ziceă Fichte. „— poate că mă înșel eu însu-mi într'asta, nu pot însă încetă de a nădăjdui acest lucru, de-oare-ce numai pentru această nădejde mai trăesc — nădăjduesc că voi convinge câțiva Germani și-i voi face să priceapă, că *educația e singurul lucru ce ne mai poate scăpa de toate reiele ce ne apasă...* Până acum cultura a fost mărginită la o mică minoritate a claselor zise tocmai de aceea culte, iar marea majoritate, pe care se sprijină la dreptul vorbind ființa comună a tuturor, poporul, a fost aproape cu totul oropsit de arta educației și lăsat în voia oarbeii întâmplări“. Neatârnarea Germaniei nu mai poate fi însă mântuită de cât de o cultură care să deștepte puteri în toate păturile națiunii, de o cultură care să nu mai fie cultură a unei clase anume, ci să devină cu desăvârșire cultură a națiunii întregi ca atare, cultură obștească, *cultură națională*.

Și, după ce rezumă principiile de care trebuie să se călăuzească această educație mântuitoare (principii pe care le arătase pe larg în a doua și a treia a sa cuvântare — și care nu sânt altele de cât principiile lui Pestalozzi), Fichte se întrebă: „De care

* Vorbele lui Pestalozzi însu-și, într'o scrisoare din 10 Martie 1809 către soția lui Fichte. Vezi ed. cit. a op. comp. vol. I. pag. 267.

anume punct din lumea reală să se lege noua educație a Germanilor?" Și răspunde fără șovăială: „De metoda descoperii, propusă, și pusă în fericită aplicare, sub ochii săi, de Iohann-Heinrich Pestalozzi“.

Iar despre Pestalozzi însuși, în care el găsește, ca și în Luther, „trăsăturile fundamentale ale sufletului german“, Fichte schițează un portret de un pătrunzător adevăr: „Și el — în mijlocul unei vieți trudite, în luptă cu toate greutățile cu putință, în lăuntrul lui cu proprie și îndărătnică nedeslușire și stângăcie și înzestrat foarte puțin cu obicinuitele mijloace ale culturii savante, în afară, multă vreme neprețuit de lume — a stat mereu în luptă pentru un țel numai hănuit, lui însuși cu totul neștiut, a fost susținut și a fost mînat printr'un instinct nesecat, atotputernic și german: *iubirea de poporul sărman și oropsit*. Această atotputernică iubire l-a făcut, ca și pe Luther — numai, într'o altă legătură, mai potrivită cu timpul său — unealta ei și a ajuns a fi vieța în viața lui, i-a fost nezdrușcinată, statornică și lui însuși necunoscută călăuză a acestei vieți a sale. călăuza care l-a condus prin noaptea ce-l încunjură și care i-a încununat seara vieții — căci eră peste putință ca o asemenea iubire să plece de pe pământ nerăsplătită — cu descoperirea sa într'adevăr superioară, care a împlinit mult mai mult decât ceea ce năzuise el vreodată în cele mai îndrăznețe dorințe ale sale. El voise doar' să ajute poporul; descoperirea sa însă, luată în toată întinderea ei, înalță poporul, desființează orice deosebire între acesta și clasele culte, dă, în loc de căutata educație a poporului, o educație națională, și ar avea, de-bună-seamă, puterea să ajute la ridicarea popoarelor și a întregii omeniri din adâncurile mizeriei sale de acum“. Ocupându-se apoi în două cuvântări întregi de metoda

lui Pestalozzi și întrebându-se în sarcina cui trebuie să cadă executarea acestui plan de educație națională, Fichte răspunde că în sarcina statului: statul, „ca cel mai înalt vechil al trebilor omenești și ca epítropul celor nevârstnici“, e dator să facă această educație obștească, să o întindă tuturor, fără excepție, la nevoie chiar cu sila. Avea nădejde că se vor găsi oameni de stat care să aibă această convingere a sa și să o pună în lucrare, *„oameni de stat, care înainte de toate, să-și fi dat lor înși-le educație, printr'un studiu adânc și temeinic al filosofiei și al științei în de obște: căroră să le fie a-minte din tot sufletul de însărcinarea lor; care să aibă o înaltă concepție despre om și despre menirea lui....; care să-și fi dat seama, că numai educația ne poate scăpa de barbaria și sălbăticia ce, altminteri, năvălește peste noi cu o putere de neoprit“*.

Cuvintele lui Fichte electrizară sufletele și nădejdea lui se împlini. Regele și oamenii noi chemați de el în fruntea trebilor țării împărtășiră în totul convingerile lui Fichte.

Faptele urmară imediat. La 11 Septemvrie 1808, ministrul de interne al Prusiei (de care atârneau atunci trebile învățământului) trimetea lui Pestalozzi o adresă, prin care-l înștiință, că guvernul Prusiei e hotărât să introducă în școalele elementare metoda descoperită de el, spre a întemeia pe ea „o reformă desăvârșită a învățământului, așteptând dintr'aceasta cea mai binecuvântată influență asupra culturii poporului“; și, pentru aceasta, vrea să trimeată la Yverdon câțiva tineri care să se adape chiar la izvorul noii metode de educație.

La această hotărîre contribuise și Nicolovius, ajuns acum „consilier de stat“ la afacerile învățământului. La câteva zile după comunicarea ministrului, Nicolovius scriea lui Pestalozzi: „În sfârșit, vechiule,

venerate și pururea neuitate al meu prieten, mi-a fost dat să am bucuria de a vedea câteva raze din lumina ta îndreptate aici în depărtata mea patrie. Ceea ce visam lângă tine la Neuhoof, ceea ce am desbătut în multe scrisori, trebuie să se întâmple acum ca opera atotputerniciei ananghii. Și aici, timpul ce înaintează distrugând a sfărâmat totul. Oamenii plini de inimă încep să clădească din nou și *poartă grijă ca cele nouă să ajungă mai bune de cât cele vechi...* Ajută-ne din toată inima!... Eu trăesc în amintirea prieteniei cu tine. Toate scrierile tale sânt pentru mine scrisori adresate mie... Cunoștința ce am făcut cu tine mi-e sfântă, și zilele ce am trăit împreună cu tine, deși sânt atâția ani la mijloc, tot mai lucrează în mine, precum o evlavioasă călătorie la locuri sfinte sfințește întreaga viață a unui credincios..." Iar într'o nouă scrisoare, îi spuneă aceste vorbe profetice: „*Noi vom învia la lumina ta, iar tu vei deșteptă și în noi puteri care să uimească*"*.

În Maiu 1809 sosiră la Yverdon cei dintâi trei tineri învățători („elevi“), trimisei de guvernul prusian. (Unul din ei eră Henning, cel care mai apoi, în același timp cu Karl Ritter, a dus mai departe metoda geografiei, în spiritul lui Pestalozzi; de la acesta sânt cuvintele despre Pestalozzi, citate la pagina 7 și 8 a scrierii de față).

În toamnă, mai veni încă un al patrulea, apoi după el mulți alții. Mai toți rămaseră mai mulți ani în institut, luând parte activă (mai ales cei dintâi patru) de o potrivă cu profesorii mai vechi ai institutului la desvoltarea mai departe a metodei, cu deosebire în învățământul limbii materne, al cântului, al geografiei și al religiei.

Ei se pătrunseră cu totul de viața cea nouă din

* La H. M o r f, op. cit., vol. IV, p. 181 ș. u.

școala lui Pestalozzi. „Nicăiri“ — zice unul din ei — „nu poți fi mai puțin distrat, nicăiri nu înveți să te desveți de conveniență și de vieață aparentă și să le desprețuești mai mult, ca aici... Aici înveți ce schiptru puternic are în mâna ei iubirea.. Enorma greutate în profesiunea educatorului stă mai cu seamă în greutatea unei iubiri stăruitoare, statornice, în faptul că educatorul nu e părintele copilului... Nu e vorba de introducerea unei metode, ci de deșteptarea unui fel de a simți. De aceea a deșteptat Pestalozzi atât de multă vieață, fiindcă toată vorba, tot scrisul și toată fapta lui pornesc din valurile unor adânci intuiții ale vieții“. „Se prea poate ca marele institut de aici să aibă multe lipsuri și să nu corespundă de loc ideii lui Pestalozzi“, zice un altul (Henning); „îi rămâne însă cu toate astea un lucru care-l distinge poate de toate institutele de educație din Europa, anume *iubirea* sfântă, care sălășluiește aici în suietul atâtor învățători, care *recunoaște sfîntenia ce e în orice copil și tratează cu respect și cu iubire întru Domnul pe omul care crește...* Aici ai prilejul, ca nicăiri aiurea, de a încercă ce poți face cu oameni liberi, prin adevăr și prin iubire“*.

O scrisoare a lui Süvern, cel care, împreună cu Nicolovius, conducea de fapt învățământul Prusiei, arată ce adâncă pricepere aveau pentru spiritul cel nou pedagogic autoritățile școlare prusiene și cu ce iubire părintească urmăreau pregătirea didactică a acestor tineri: „Toate scrisorile voastre, scumpii si tinerii mei prieteni..., le-a prmit secțiunea învățământului public. Toate au fost bine venite, toate ne-au făcut mare bucurie. Cu mare interes am văzut întărindu-se, pentru fiecare din voi într'un fel deosebit, nădejdea că veți ajunge scopul pentru care ați fost

trimeși la Yverdon... Nu pot decât să vă îmbărbătez de a urmă pe calea ce ați apucat. *Nu însă partea mecanică a metodei trebuie s'o învățați* acolo; asta o puteți învăța și în altă parte, și, zău, n'ar răscumpără cheltuielile. Nici a străbate prin coaja ei din afară și a pătrunde în spiritul și în miezul ei, *numai pentru îndemănarea în predarea lecțiunilor*, nu trebuie să fie scopul vostru cel mai înalt. Nu, ci trebuie să vă încălziți la focul sfânt ce arde în pieptul celui om al puterii și al iubirii, a cărui operă împlinită a rămas încă în urma a ceea ce voia el în cugetul său cel dintâi, a ceea ce a fost ideea personală a vieții sale și *din care metoda se arată a fi numai o slobă răvărsare*, numai ceea ce se lasă pe fund...*.

Nădejdea pusă în trimeterea acestor tineri la Yverdon s'a împlinit. Întorși de acolo, în suflet cu „focul sfânt“ ce se duseseră să-l primească, și fiind numiți îndată mai toți profesori și directori la școalele normale de învățători — alții deschizând școale pe seama lor** — ei au pus temelul la reforma învățământului primar al Prusiei în spiritul lui Pestalozzi, contribuind prin aceasta la acea regenerare lăuntrică a poporului întreg, de la care așteptau mântuirea patriei oamenii ei cei mai de seamă.

Prusia a fost astfel cea dintâi țară din Europa care a introdus în organismul său de stat metoda și spiritul lui Pestalozzi; după ea au urmat apoi și cele-

* La I. Seyffarth, „Pestalozzi's sämtliche Werke“, vol. I, p. 429 ș. u.

** Între acestea, cea mai vestită a fost institutul din Berlin al lui Plamann; acesta încă din vremea de la Burgdorf venise să învețe metoda lui Pestalozzi. În institutul său s'au format mulți tineri învățători în spiritul lui Pestalozzi; aici au fost ca profesori, între alții, Harnisch, Jahn și Fröbel; aici și-a făcut educația și Bismarck cancelarul de mai târziu al Germaniei (Cf. ale sale „Gedanken und Erinnerungen“, pag. 1).

lalte state germane. Vorba celebră că Germania își datorește izbânzile sale învățătorului prusian își capătă tot înțelesul, dacă ne aducem ă-minte cine a produs pe acești învățători. Ei au ieșit din acēle școale normale, în care tinerii de la Yverdon puseseră sufletul lui Pestalozzi, care s'a transmis mai departe și trăește în ele și până astăzi. „Ce avânt pe terenul pedagogic, în același timp cu cel politic, de la 1807 până la 1813 și după aceea mai departe!“ — zice (la 1857) Diesterweg, vestitul fost director al școalei normale din Berlin. „Gândiți-vă la îndemnurile lui Stein, lui Nicolovius, lui Süvern, la ideile pedagogice ale lui Fichte, în ale sale Cuvântări către națiunea germană! A mai fost vreo-dată așa cevă ori altcevă la fel? Toți acești oameni se adăpau din acel unic izvor de la picioarele Alpilor“. „Într'adevăr“ — adaogă Natorp, citând aceste cuvinte — „școala prusiană, școala germană, școala primară a tuturor popoarelor civilizate de pe pământ; ar trebui să se uite pe sine însă-și, când ar uită pe Pestalozzi, ar trebui să renunțe la sine însă-și, când ar ajunge vreodată necredincioasă spiritului care a pornit de la Yverdon“*.

Tot de viața de la Yverdon se leagă, poate, și o altă idee pedagogică a vremurilor noastre: „grădinele de copii“ ale lui Friederich Fröbel, dintre pedagogii însemnați ai vremilor următoare, cel mai apropiat de Pestalozzi prin spiritul și prin principiile sale de educație. Căci tot la Pestalozzi și-a făcut și el ucenicia pedagogică. El luase cunoștință de metoda lui Pestalozzi, ca profesor în institutul lui Plamann, din Berlin, și în „școala model“ a lui Gruner, din Frankfurt pe Main; în 1805 veni la Yverdon, dar numai pentru puțină vreme; în 1808 veni din nou.

*) P. Natorp, op. cit. p. 331 ș. u.

împreună cu trei elevi ai săi, și rămase acolo doi ani. Puternica personalitate a lui Pestalozzi, cu înălțătoarea și suggestiva lui cugetare, a pus în mișcare geniul creator al tânărului pedagog.

Institutul de la Yverdon, în cei dintâi șapte-opt ani ai existenței lui, a însemnat astfel în viața lui Pestalozzi perioada când ideile sale începură a deveni un bun al omenirii.

Odată cu împlinirea acestei strălucite meniri, institutul se îndreptă însă, ca orice alcătuire omenască ce are în sine viață proprie, spre povârnișul neînălțurat al decăderii și pieirii. Pricinele au fost mai multe, izvorând toate din chiar împrejurările organice ale așezământului.

Întâia pricină fu depărtarea de la câmpul propriu al geniului lui Pestalozzi, de la învățământul elementar. Faima institutului, ambiția profesorilor, cererile părinților împinseră la lărgirea cadrului primitiv. Pe lângă aceasta, școala aflându-se într'un ținut francez și având acum elevi de amândouă naționalitățile, lecțiile trebuiau să se țină în două limbi, și în nemțește și în franțuzește; însuși Pestalozzi trebuia să vorbească, în cuvântările ce ținea către școlari în fiecare dimineață și în fiecare seară, întâi în nemțește, apoi în franțuzește. Energia didactică, împrăștiindu-se astfel, se slăbea.

La acestea se mai adăogau și greutăți financiare, pricinuite, în parte, de cunoscuta nepricepere și generozitate a lui Pestalozzi în daraveri de bani, iar pe de altă parte, de lărgirea întreprinderii (prin întemeierea unui institut de fete alăturat pe lângă cel de băieți, prin scoaterea unei reviste săptămânale și prin înființarea unei tipografii și a unei librării proprii — acestea din urmă creații ale ambițiosului și prea încrezătorului în sine Niederer).

Mai mult de cât acestea însă, ceea ce grăbi mer-

sul fatal al lucrurilor, slăbind cu totul puterea de viață a institutului și micșorându-i din ce în ce prestigiul în afară, fu, alături de bătrânețea lui Pestalozzi, scăderea nivelului moral în personalul conducător din jurul său.

În fața bătrâneții care înainta, ar fi fost vremea ca Pestalozzi să se retragă din activitatea practică și să consacre numai activității sale literare puterile ce-i mai rămâneau. Fiind însă de firea lui mai ales om de acțiune, legat cu tot sufletul de copii și de ideea perfecționării educației lor elementare, neputând trăi fără ei și fără aplicarea imediată a cuceririi sale pedagogice, nici nu-i putea trece prin gând că s'ar putea despărți de institut, ci, dimpotrivă, par'că și mai mult își anină de el întreaga sa viață, cu toate semnele ce-i prevesteau căderea.

Să fi fost între profesorii institutului un om de jertfă și de autoritate morală în stare de a lua în mână frânele ce nu le mai putea ține strâns bătrânul Pestalozzi, lucrurile ar mai fi putut merge. Plecaseră însă în alte părți și Murlat, și Tobler și alții mai noi. Rămăsese blândul Krüsi; dar el nu făcea pentru un asemenea rol. Acest rol și-l disputau Schmid și Niederer, cel dintâi bizuit pe succesele într'adevăr strălucite ce obțineau cu elevii în învățământul matematicii, și pe care se întemeia în primul rând faima institutului, cel de-al doilea pe cultura lui filosofică și pe menirea ce-și închipuia că o are de a fi tâlmaciul teoretic al ideilor lui Pestalozzi. Nici unul nici altul însă n'aveau însușirile trebuincioase pentru o asemenea sarcină. Conflictul dintre ei duse deocamdată la plecarea lui Schmid (1810); peste câțiva ani însă (1815) însuși Niederer stăruia să vină îndărăt.

Încetând acum și nesiguranța vremilor din tim-

pul marilor războaie în potriva lui Napoleon, situația materială a institutului părură că se îndreaptă.

Soția lui Pestalozzi, care se retrăsese la Neuhof împreună cu credincioasa Lisabeta, se întoarse îndărăt și-i fu dat să închidă ochii lângă soțul ei (12 Decembrie 1815), cu iluzia că opera lui e slăvită. În mormântarea ei fu o clipă de înălțare în viața institutului. În sala de rugăciune, unde fusese așezată în cosciug, se strânseseră toți membrii institutului. După ce încetă cântecul corului, Pestalozzi se apropiă de cosciug și începură a vorbi cu ea, ca și când ar fi fost încă vie; trecu pe dinaintea ochilor toată viața lor împreună; de când se cunoscuseră și până în ceasul acela dureros. „Și când ajunse la acele zile despre care spunea: Toți ne ocoleau și toți ne batjocoreau, boala și sărăcia ne plecaseră la pământ, și în lacrimi mâncam pâinea noastră cea uscată — atunci“, povestește unul dintre tinerii învățători prusieni ce eră de față, „întrebă pe aceea ce zăcea neînsuflețită în sicriu: Ce ne-a dat putere, ție și mie, în zilele acelea grele, să stăruim și să nu azvârlim încrederea noastră? Și, apucând o biblie ce eră alături, i-o puse pe piept zicând: Din izvorul acesta ai scos și tu și eu curaj și pace“. Fiind petrecută de o mare parte a locuitorilor din Yverdon, o coborîră în mormântul ce-i săpaseră, după dorința ei, în grădina castelului, la umbra a doi nuci. „Când cosciugul fu lăsat în groapă și căzură peste el cei dintâi bulgări de pământ, văzui trecând pe fața adânc brăzdată a lui Pestalozzi o mișcare repede ca fulgerul, cum n'am mai văzut niciodată pe fața vre unui om așa expresie a puterii a ceea ce e pieritor“*.

Cu moartea soției sale, Pestalozzi pierde cel din urmă reazem. Din tinerețe și până acum, ea îi fusese

* La F r i e d. M a n n, op. cit., p. CXXIII ș. u.

tovarășul cel mai înțelegător, iar în vremea din urmă, chiar numai prin prezența ei fusese spiritul împăciuitoare al institutului. „Încă la adânci bătrânețe vedeai pe fața ei urmele frumuseții de mai 'nainte, blândă și binevoitoare; în trăsăturile ei citeai liniștea unei inimi într'adevăr obosite în luptele vieții, dar pline de pace. Pestalozzi se recrea și se înviora adesea lângă dinsa de multe treburi ale zilei, și nu lăsa furtunile vieții sale externe să pătrundă în tăcuta ei odaie, în sufletul ei doritor de liniște“*.

Rămas acum singur pe lume, Pestalozzi se aruncă cu totul în brațele puțin scrupulosului Schmid, în a cărui fire hotărîtă găsea sprijin slăbiciunea bătrânului. Destoinicia didactică și priceperea administrativă i-o recunoșteau toți lui Schmid; firea lui autoritară și arogantă făcuse însă imposibilă rămânerea mai departe în școală a celorlați profesori precum și a celor ce steteau în institut pentru învățarea metodei. O jalbă a lor către Pestalozzi, iscălită de 16 inși, nu avu nici o izbândă, căci Pestalozzi, după o mare luptă lăuntrică, le declară că nu se poate despărți de Schmid, care e singurul în stare de a mînuî așezămîntul său. Atunci, în vara anului 1816, ei părăsiră institutul, „toți fără supărare în potrivea lui Pestalozzi, și cu cea mai caldă recunoștință dar și cu cea mai adîncă părere de rău pentru omul de la care primiseră cele mai bogate impulsuri ale vieții lor și a cărui soartă o vedeau acum hotărîtă“**. Curînd după aceea, și Krüsi se văzu silit să plece. „Tată“, zicea el în scrisoarea ce adresa lui Pestalozzi, „vremea mea de a mă bucura că sînt lângă tine a trecut. Spre a nu-mi pierde de aici înainte curajul și puterea de a trăi pentru tine și pentru opera

* La P. Natorp, op. cit., p. 366.

** Friedr. Mann op. cit., p. CXXV.

ta, trebuie să părăsesc institutul tău, așa cum se află și cum e condus el acum. Pentru tot ce ai fost tu pentru mine și ce am putut fi eu pentru tine, aduc mulțumirile lui Dumnezeu; pentru tot ce ți-am greșit, rog pe Dumnezeu și pe tine să mă ierți“*.

În 1817, plecă și Niederer. Curând după aceea, necăzând la învoială în privința socotelilor institutului de fete (care fusese cedat soției lui Niederer), și Pestalozzi arătându-i gândul de a asigura, după moartea sa, continuarea institutului de băieți sub conducerea lui Schmid, un proces se iscă între Niederer și Krüsi de o parte, Pestalozzi și Schmid de alta, proces care țină mai mulți ani, dus cu înverșunare și cu polemice violente din partea lui Niederer, cu resemnare și cu zadarnice încercări de împăcare din partea lui Pestalozzi. Văjmășia lui Niederer îi amări zilele și tot ea aveă să-i grăbească sfârșitul. Deocamdată, o scrisoare aspră a acestuia îl aduse pe Pestalozzi într'un așa grad de turburare, în cât Schmid se văzu silit să-l ducă pentru câțva timp la o stațiune de pe Jura, unde își găsi iarăși liniștea.

O singură bucurie îi mai fu dată încercatului bătrân: să aibă nădejdea că la sfârșitul vieței va aveă mijloace să realizeze visul tinerețelor și al întregii sale vieți: o școală pentru copiii săraci. Marea casă de editură Cotta (din Stuttgart și Tübingen) primise bucuros să editeze operele complete ale lui Pestalozzi și deschisese liste de subscripție pentru ele: întreprinderea găsi sprijin în toate cercurile lumii culte: la domnitori și la autorități, la învățați, la profesori și învățători, la preoți, la oameni iubitori de cultură (împăratul Rusiei subscrise 5000 de ruble, regele Prusiei 400 de taleri, regele Bavariei 700 de

* La Friedr. Mann, op. cit., p. CXXV.

fiorini etc.) În mișcătoarea sa „cuvântare către casa mea“ la a 72-a aniversare a nașterii sale (18 Ianuarie 1818), Pestalozzi declară solmen că hotărăște toată suma ce-i va rămâne din acea subscripție (care se ridică la vre-o 50.000 de franci) pentru educația poporului și a săracilor.

În toamna aceluiași an își și împlini făgăduința: în Septembrie 1818 el deschise în orașelul Clindy, la 10 minute depărată de Yverdon, o școală de săraci, în care se strânsesă repede până la 30 de școlari, pe care Pestalozzi îi destină să ajungă ei înșiși învățători ai săracilor. Învățătura ce primeau elevii în această școală fiind aproape la fel cu a celor din institutul de la Yverdon, și profesorii fiind aceiași, Pestalozzi aduse peste un an și școala aceasta tot la castel.

Vechea vieată a institutului se stinsese însă. Aroganța lui Schmid silise pe toți învățătorii să-l părăsească. Învățământul eră condus de el, cu ajutorul unor oameni nepregătiți, cei mai mulți copii. Lipseă sufletul de altă dată; Pestalozzi însuși îmbătrânit, nu mai aveă puterea de odinioară, și cea câtă o mai aveă eră apăsată de Schmid. La acestea se adăoseră atacuri repetate, prin jurnale și broșuri intrigi și defăimări, astfel încât, în 1824, Pestalozzi, amărit până în adâncul sufletului, publică o „lărmurare“, prin care declară că nu se mai simte în stare a duce institutul mai departe, ne mai având încrederea publicului pentru întreprinderile sale. Tot atunci, în urma unor grave învinovățiri de imoralitate, guvernul cantonului hotărî izgonirea lui Schmid de pe teritoriul cantonului. În Martie 1825, Pestalozzi închise institutul, părăsind castelul și orașul pe care le făcuse vestite în lume și în care trăise douăzeci de ani. Pe lucrurile lui, creditorii puseră sechestru. Însoțit de Schmid și de patru elevi, Pe-

stalozzi pleacă la Neuhoſ, luând cu sine resturile pământești ale soției sale, „pentru ca cenușa ei sfântă să nu rămână în țară dușmană”. „Credeti-mă”, zice el, „simțeam că par'că pun capăt însă-și vieții mele prin această plecare, atât de mult mă durea în suſilet! În aceste împrejurări viața mea nu mai era pentru mine viață”.

Precum: odinioară la Neuhoſ și Burgdorf, așa și aici la Yverdon, în viața lui Pestalozzi producția literară însoțește și încununează activitatea practică.

Cele mai caracteristice dintre toate produsele geniului său în acest răstimp sânt acele mișcătoare „*Cuvântări către casa mea*”^{*} ținute către profesorii și elevii institutului, la ocazii solemne: în ziua anului nou, la vre-o sărbătoare mare, la ziua nașterii sale ș. a. În ele se arată tot sufletul său cel mare: adâncă smerenie, neistovită iubire, avânt genial.

În 1809, în culmea activității sale, el cuprinde încă odată cu mintea principiile sale de educație și felul cum căută să le realizeze în institut — în marea sa cuvântare „Despre ideea educației elementare”, ce o ținut în Lenzburg. la adunarea „societății elvețiene de educație”^{**}. Și aici el se arată smerit în ce privește persoana sa, dar încrezător în adevărul ideilor sale: activitatea sa îi pare numai „ca fapta

^{*} S'au păstrat 17 din ele, din anii 1808-1818 (împreună cu șase cuvântări la rugăciunea de seara sau de dimineața, din anii 1809-1810). În ediția cit. a. op. compl. vol. X, pag. 379-608

^{**} În ediția cit. a. op. comp., vol. X, pag. 179-327. Textul acestei cuvântări însă, așa cum s'a păstrat prin publicarea ei de către Niederer în „Revista săptămânală pentru cultura omului”, revista institutului, cuprinde în unele părți schimbări și adaose din partea acestuia.

unui om cre deșteaptă eroi pentru un drum pe care el însu-și n'are putere de a-l împlini cu cinste... Însă ideea educației elementare este neatârnată de slăbiciunea ființei mele și mai presus de ea. De sine stătătoare în mersul ei, ea își croește drumul sloboadă și-și găsește mijloacele în sine însă-și... Nu e totul izbutit, nu e totul împlinit, s'a strecurat în ea multă slăbiciune omenească; s'a lucrat însă mult, au izbutit multe; e lucru cinstit, e făcut cu devotament și cu jertfă... După vijeliile vieții mele, în amurgul ei îmi strălucește pe munți îndepărtați, dincolo de întunerecul ei, cerul meu senin..."

Pe lângă alte scrieri mai mărunte, el dăte la lumină (în anul 1815) una din cele mai de seamă opere ale sale — testamentul său politic, cum o numește pastorul Seyffrath: *Către nevinovăția, seriozitatea și noblețea de suflet a epocii și a patriei mele*** În ea își spune gândurile ce le deșteptaseră într'însul marile evenimente ale vremii. Pornind, în felul său inductiv, de la realitatea vieții, el privește faptele istorice în legătura lor mai adâncă și se înalță la cugetări care au valoare pentru toate vremurile. Prin fondul ei filosofic, scrierea aceasta e înrudită cu „Cercetările“ sale „asupra mersului naturii în desvoltarea neamului omenesc“ și cu principiile moralei lui Kant. Cultura morală, care face pe om stăpân pe instinctele sale animale, e, zice el, scopul cel din urmă al vieții istorice a omenirii. „Egoismul, în care fiecare om privește pe celălalt ca hrana sa, ca *mijloc* pentru poftele și pentru interesele sale, iar nu ca *făptură independentă*, e izvorul obștesc al demoralizării“. Omenirea poate ajunge la „civilizație“, fără a avea „cultură“, căci civili-

În edit. cit. a op. compl. vol. XI, p. 1-215,

zația e a maselor, care, ca atare, n'au în sine nimic moral, iar cultura e numai a indivizilor. „Neamul omenesc se cultivă uman în esența lui numai de la față la față, numai de la inimă la inimă. El se cultivă, cu adevărat, numai în cercuri strimte, mici, care se desvoltă astfel, încetul cu încetul, în grație și iubire, în siguranță și lealitate. Cultura spre umanitate, cultura omenească și toate mijloacele ei, sânt în obârșia și în esența lor de-a-pururi afacere a individului și a unor alcătuiți care se leagă strâns și de aproape de el, de inima și de mintea lui. În vecii vecilor ele nu sânt afacere a maselor de oameni, în vecii vecilor nu sânt afacerea civilizației... Fără o mai înaltă concepție a vieții, firea omenească nu se înobilează prin nici un fel de constituție politică, prin nici un fel de alcătuire a ei însă-și ca masă, prin nici un fel de existență colectivă a ei, ca atare... Dreptatea socială, ca atare, nu cere de la cetățean nici o virtute și nici o înnobilare a inimei — care e singurul lucru din care izvorăște virtutea... Cultură a poporului și formare a poporului sânt... vis înșelător, care nu are ființă aievea, când poporul e dat la o parte și oropsit... Să ne facem întâi oameni, ca să putem ajunge iarăși cetățeni, ca să putem deveni iarăși state... Pe copiii noștri trebuie să-i creștem mai bine și mai cu putere, de cât până acum... În toate clasele sânt naturi nobile, mature pentru simțirea acestei trebuințe... Patrie, ceea ce ești tu, ești numai prin înalta putere a vieții tale de familie în înțelepciunea poporului tău...”

Scrierea aceasta a lui Pestalozzi arată limpede strânsa legătură ce este între pedagogie și filosofie socială; ca și „Leonard și Ghertruda“, e și ea unul din stâlpii acelei „pedagogii sociale“ care porcede azi de la cugetarea și viața lui Pestalozzi.

VI. Sfârșitul vieții. Neuhoř (1825—1827).

Aproape doi ani avu încă de trăit bătrânul, lângă nepotul său Gottlieb, singurul lui urmaș. Par'că o hotărîre a soartei îl adusesese să-și sfârșească zilele acolo unde cu o jumătate de veac mai nainte începuse epopeea zbuciumatei sale vieți.

El nădăjduia să-și plinească viața în liniște și în seninătate tot acolo unde o începuse în necazuri. E însă o durere pentru cele ce a urmărit această splendidă viață de jertfă, să vadă că ea a sfârșit sub o impresie de grozăvie amărăciune.

Nici la această vârstă înaintată nu-și află odihnă acest suflet mare. Cum sosi la Neuhoř, cel dintâi gând al său fu de a împlini visul tineretelor, visul întregii sale vieți — să facă din proprietatea sa o școală pentru copiii săraci: lângă casa cea veche începui să ridice o nouă clădire pentru acest așezământ. Lui Schmid, pe care îl trimise la Londra și la Paris, ca să caute acolo legături pentru introducerea metodei în Franța și Anglia, îi recomandă cu stăruință să se întreseze de ramurile de industrie care s'ar potrivi mai bine pentru acest institut ce voia să întemeieze la Neuhoř.

În același timp îl ocupau planuri și lucrări private la dezvoltarea mai departe a „metodei“ și a ideilor sale. Scrise o continuare la „Leonard și Ghertruda“ (partea a V-a și începutul unei părți a VI-a, care însă s'au pierdut); se ocupă cu aplicarea „metodei“ la învățământul limbei latine, și în deobște cu ideea sa favorită din anii din urmă — simplificarea învățământului limbilor, cu găsirea unei „forme normale“ a limbii, care să se potrivească la oricare: voia să lucreze o nouă „carte pentru mame“, care să le ajute la conducerea educației copiilor lor până la vârsta de șapte ani.

Pe lângă acestea, ceasul ce s'apropiă și așezarea din nou în locurile tinereții sale îl făcură să arunce încă odată o privire, plină de melancolie, asupra întregii sale vieți, asupra a ceea ce năzuise și a ceea ce împlinise — și scrise astfel cele din urmă două lucrări ale sale: *„Destinele vieții mele, ca conducător al institutelor mele de educație în Burgdorf și Yverdon“* și *„Cântecul lebedei“*. În ele, expuse încă odată marile adevăruri ale vieții sale în privința educației elementare, și înfățișă întregul tablou al bogatei sale vieți; cu o lepădare-de sine însă, care trece toate marginile: e nedrept față cu sine însuși și cu opera uriașă ce-i fusese dat a îndeplini pe lumea aceasta. „Arătându-se pe sine, cu o rară smerenie, ca pricina tuturor neisbânzilor, slăbiciunilor lui ca pricina disoluției operei sale, disoluție necesară în sine, el uită a mărturisi“ — zice unul dintre foștii „elevi“ prusieni de la Yverdon — „cât de tare totuși a fost, în slăbiciunea lui, puterea și harul lui Dumnezeu, și, mulțumită acestora, câte lucruri mărețe și care rămân au fost săvârșite prin el, nu numai în aflarea și prelucrarea mijloacelor esențiale ale culturii elementare, ci, înainte de toate, în mântuitoarea deșteptare a atâtor sute de inși spre o continuă și puternică activitate sufletească pe calea ce a deschis-o el“*.

Cuvintele cu care sfârșește *„Cântecul lebedei“*, cea din urmă a sa lucrare, sânt caracteristice pentru spiritul în care voia el însuși să fie înțeleasă pedagogia sa (și în decobște orice pedagogie); ele rămân ca o vecinică povată pentru oricare „învățător“: *„Cercetați totul, păstrați ce e bun, și dacă în sufletul vostru ajunge la maturitate ceva mai bun.*

*) Blochmann, „H. Pestalozzi“, la P. Natorp, op. cit., pag. 404.

adăogați-l cu iubire și adevăr la ceea ce am încercat să vă dau în aceste coale, în iubire și adevăr; cel puțin, nu azvârliți întregul năzuințelor vieții mele, ca pe un lucru ce nu mai are nevoie de nici o cercetare, fiind încheiat odată pentru totdeauna. Adevăr este că el nu e încă încheiat și are neapărat trebuință de o serioasă cercetare — și anume, nu de dragul meu și al acestei rugăminți a mele.*

Deși trecut de 80 de ani, el luă încă parte la adunările societăților de cultură din împrejurimi, vorbind iarăși cu iubire și înflăcărare de patrie și educație, cărora le închinase întreaga sa viață, și având lacrimi în ochi de câte ori pomenea de copii.

Pentru vârsta lui, era încă destul de viguros. Unul dintre tinerii prusieni de la Yverdon (Henning), care-l vizită la Neuhof în vremea aceea ne-a păstrat următorul portret al octogenarului Pestalozzi: „L-am găsit, negreșit, îmbătrânit, în acești treisprezece ani de când nu-l mai văzusem; în totul însă puțin schimbat, încă viguros și ager, și în întreaga lui ființă tot așa de sincer și de simplu; privirea lui era tot aceeași privire prietenoasă-melancolică, entuziasmul lui pentru binele omenirii, în deosebi pentru adevărata conducere și purtare cu copiii și cu săracii, încă tot așa de înflăcărat ca acum treisprezece ani; tot același surâs blând și plin de înțeles și tot aceeași țuguire a gurei, când îi flutură pe buze un cuvânt adevărat și izbitor; însă totdeodată și acea vecinică neliniștită căutare și negăsire, acea nemulțumire cu sine însuși în ființa sa, acea expresie de mâhnire pe fruntea sa... De pe voi-ciunea cu care vorbea și de pe vigoarea cu care umbla, mi-eră îngădui a nădăjdui că sfârșitul drumului său pământesc va fi încă departe...” **.

* Ediția citată a op. compl., vol. XII, pag. 472.

** La L. W. Seyffarth, op. cit., vol. I, pag. 450 ș. u.

Ō neașteptată lovitură morală aduse însă curând acest sfârșit. La începutul anului 1827, apărū o scriere defăimătoare, „un non plus ultra de impietate și de nedreptate“, cum o numește pe drept un istoric al pedagogiei (Karl v. Raumer): „Contribuție la biografia lui Heinrich Pestalozzi și la luminarea scrierii sale celei mai nouă: *Destinele vieții mele...*“, de Eduard Biber. Autorul pamfletului eră un tânăr Englez, învățător la institutul ce deschisese Krüsi în Yverdon; în dosul lui însă, se ascundeă Niederer, care-i procurase tot materialul. Această nedemnitate o săvârșise Niederer, spre a-și răzbună de unele afirmări nedrepte făcute de Pestalozzi despre el (subt influența lui Schmid), în ale sale „*Destine*“. Scrierea aceasta plină de hulă (în care i se aruncau lui Pestalozzi vorbe ca „răutate diavolească“ și „nebunie periodică“), zguduī tot sufletul bătrânului. Când citi apoi chiar în gazeta prietenului său Usteri: „Se pare că Pestalozzi face ca unele dobitoace, care se târăsē la ascunziș când le arăți bățul, altminteri ar răspunde la asemenea atacuri“ — strigă, în graiul lui elvețian: „Nei, bim Dummer, jetz chan i's nimme ushalte!“*) (Nu, asta n'o mai pot îndura!), și căzū bolnav la pat.

Ar fi dorit să mai trăească numai câteva săptămâni încă, spre a puteă spulberă calomniile ce i se aruncaseră. Simțind că i s'apropie trecerea la vecinicele lăcașuri, găsi încă puterea de a scrie pe o foaie de hârtie: „O, sufer cât nu se poate spune! Nu e om în stare a cuprinde cu mintea durerea sufletului meu. Desprețuesc și insultă pe slabul și subredul bătrân, și-l privesc numai ca pe o unealtă ce nu mai e bună la nimic. Aceasta mă doare în suflet, nu pentru mine, ci mă doare că se aruncă hulă și

La același, pag. 451.

despreț și asupra ideii mele, și se clacă în picioare lucrul ce mi-a fost sfânt și pentru care am luptat o întreagă vicață plină de mahnire. A muri, nu e nimic; mor bucuros, căci sânt obosit și aș vrea să am în sfârșit liniște; dar să fi trăit, să fi jertfit totul și să nu fi ajuns la nimic, și să vezi că totul e zdrobit, și să te cufunzi astfel cu opera ta în mormânt — o, asta e îngrozitor, asta nu se poate spune: aș vrea să mai pot plânge și lacrimi nu-mi mai vin... Și săracii mei, apăsății, desprețuiții și oropsiții săraci! Sărmanilor, și pe voi vă vor părăsi, ca pe mine, și vă vor da la o parte! Cel bogat nu cugetă la voi, în beșugul lui; și el nici nu v'ar putea da de cât cel mult un codru de pâne, și încolo nimic; căci el însuși e sărac: are numai bani și altceva nimic. Să vă imbie la ospățul sufletesc și să vă facă oameni, la asta multă vreme încă nu se va gândi nimeni. Ci Dumnezeu din ceruri, care cugetă și la pașările sale, nu vă va uita și vă va mângâia, cum și pe mine nu mă va uita și mă va mângâia*.

Inima lui cea bună găsi însă iarăși liniște și cuvinte de iertare. În ziua de 15 Februarie 1827, simțind că sfârșitul îi e aproape, chemă pe preotul locului, care îi era și un vechiu prieten, și-i spuse următoarele: „Sânt pe patul de moarte și aproape de vecinicul sfârșit. Aș fi vrut să mai trăesc câteva luni, pentru operele mele și pentru îndreptățirea mea și a lui Schmid. Mă plec însă soartei și mor bucuros... Facă însă cenușa mea, ca patima cea fără de hotar a dușmanilor mei să tacă, și cea din urmă a mea chemare să-i îndemne a face ceea ce e cu dreptate, a o face cu liniște, cu vrednicie, cu bună-cuviință, așa cum se cade unor bărbați. Dea Dumnezeu, ca pacea către care purced să ducă pe vrăj-

*) La L. W. Seyffarth, op. cit. vol. I, pag. 451.

mașii mei la pace. Ori ce va mai fi, eu îi iert; pe prieteni îi binecuvintez, și nădăjduiesc că se vor gândi cu iubire la cel săvârșit din viață și că și după moartea lui vor duce înainte din toate puterile lor scopurile vieții sale”^{*}.

În aceeași zi, nepotul să Gottlieb și cu soția sa (sora lui Schmid) îl duseră la Brugg, ca să fie mai aproape de medic. Acolo însă, chiar a doua zi pierduseră cunoștința, iar în ziua de 17 Februarie, la ceasurile 8 dimineata, își dete sfârșitul. Fața lui avea expresia „unui om care se deșteaptă dintr'un somn adânc și, cu un surâs blând, vrea să deschidă gura, spre a povesti copiilor săi un vis plăcut”.

În ziua de 19 Fevruarie, fu înmormântat, după dorința lui, lângă zidul școalei din Birr. Eră o iarnă grea, cu zăpadă multă, în cât știrea despre moartea lui abiă ajunsese până la Aarau. Purtate de învățători din satele din prejur, rămășițele lui pământești fură aduse prin fața școalei celei nouă pentru săraci, zldită de el; la mormânt, 80 de învățători din cantonul Aargau le primiră cu cântecul:

Ruhe sanft bestattet,

Du, von Schmerz ermattet,

Allen Kummer deckt das Grab...^{**}

Mormântul său, timp de 18 ani stete fără nici o inscripție și fără nici un monument, respectându-i-se voința;^{***} numai un trandafir alb arată locul unde se odihnește acest binefăcător al omenirii.

^{*} La L. W. Seyffarth, op. cit., vol. XII, pag. 54 ș. u.

^{**} „Odihnește-te ușor în mormânt, Tu cel istovit de dureri: Groapa acopere toată mâhnirea...”

^{***} „Vreau să fiu înmormântat sub streșina școalei; pe piatra ce va acoperi cenușa mea să nu fie scris numele meu; și când picăturile cerului or fi ros-o și or fi săpat-o pe jumătate, oamenii se vor arăta poate pentru mine mai dreți de cât au fost în viață-mi”.

La 12 Ianuarie 1846, la sărbătorirea a 100 de ani de la nașterea sa, rămășițele sale, așezate într'ur nou sferiu, fură scoborâte în cripta ce-i săpaseră lângă peretele din față a școalei celei nouă din Birr. Întreg acel perete al școalei alcătuiește un monument; în mijlocul lui, într'o firidă, e un bust al lui Pestalozzi, cu următoarea inscripție:

Sus: Unserem Vater Pestalozzi.
 Immediat sub bust: Der dankbare Aargau.
 (ar mai jos: HEINRICH PESTALOZZI.
 Geboren in Zürich am 12 Jänner 1746
 Gestorben in Brugg den 17. Hornung 1825.
 Retter der Armen auf NeuhoF,
 Prediger des Volkes in Lienhard und Gertrud,
 Zu Stanz Vater der Waisen,
 Zu Burgdorf und Münchenbuchsee
 Gründer der neuen Volksschule,
 In Iferten Erzieher der Menschheit.
 Mensch, Christ, Bürger.
 Alles für Andere, für sich nichts!
 Segen seinem Namen!

[Părintelui nostru Pestalozzi, Aargaul recunoscător. Heinrich Pestalozzi, născut în Zürich, la 12 Ianuarie 1746, răposat în Brugg la 17 Februarie 1827, mântuitor al săracilor la NeuhoF, predicator al poporului în „Leonard și Gertruda“, în Stanz tată al orfanilor, în Burgdorf și Münchenbuchsee întemeietor al școalei celei nouă a poporului, în Yverdon educator al omenirii, om, creștin, cetățean. Totul pentru alții, nimic pentru sine! Binecuvântat fie numele său!]

VII. Personalitatea lui Pestalozzi.

Figura lui Pestalozzi e una din cele mai ademenitoare din istoria omenirii.

Ca toate naturile excepționale, ea are în sine ceva tragic și prezintă o îmbinare de contraste: ajungere la înălțimile gloriei, și risipire a întregii opere înainte de a închide ochii; cunoștință adâncă a sufletului

omenesc, și neîndemânare în lume; avânt genial în cugetare, și inimă de copil; desăvârșită nepricepere în conducerea oamenilor și puterea de a domina sufletele; de un înalt idealism, și pornind totdeauna de la realitățile vieții; nepregătit pentru învățământ și cel mai mare reformator al școalei; vesel cu alții, iar întru sine plin de melancolie...

Unitatea adâncă a acestor porniri deosebite o dedea o iubire de oameni cum abia dacă se mai întâlnește prin veacuri.

Acastă iubire, care-l făcea să se gândească totdeauna la alții și niciodată la sine, explică rezultatele extraordinare la care a ajuns, cu toate lipsurile ce avea în ființa sa, și farmecul acela atotstăpânitor cu care lega de sine pe oricine se apropiă de dînsul. „Nu e opera mea”—zice el într-o scrisoare (din 24 Martie 1808) către Stapfer* — „e opera lui Dumnezeu. A mea a fost iubirea cu care am căutat ceea ce nu știam și credința cu care am nădăjduit în ceea ce nu vedeam. Iubirea aceasta a alipit de mine oameni în care s'a desfășurat activitatea mea, puterile și vederile mele, pe care natura nu le-ar fi desfășurat niciodată în mine însu-mi...

„Când privesc la opera mea, așa cum e aievea, nici un om pe pământ nu eră mai incapabil pentru ea de cât mine. Ea cerea mulți bani—eu n'aveam nici puțini: am găsit însă pe cei mulți. Cereă cap rece, liniștit: eu am fost omul cel mai neliniștit, capul meu eră așa de înfierbântat, în cât lumea din jurul meu îl socotea ca și ars: totuși am găsit oameni de cea mai mare liniște, în slujba operii mele...

„Opera mea cerea încredere din partea lumii—eu o pierdusem, cum poate nimeni n'o mai pierduse:

* La L. W. Seyffarth, op. cit., vol. I, pag. 323 ș. u.

am găsit-o însă din nou, cum poate nimeni n'a mai găsit-o...

„Aceasta a făcut-o iubirea; ea are o putere dumnezească, când e adevărată, și când nu se teme de a duce crucea...”

Pestalozzi a fost unul dintre geniile morale ale omenirii, care sânt cu mult mai rari decât geniile minții.

Personalitatea lui e una din acële figuri eroice din istoria lumii, despre care se poate zice, pe dreptate, că au făcut ca viața urmașilor să fie într'o lature a ei, altfel de cum: ar fi fost fără venirea lor pe lume. Fără cugetarea, fără fapta, fără influența lor personală asupra celor ce au stat în apropierea lor, viața tuturor s'ar fi desfășurat altfel, într'un capăt oarecare al pământului, într'o țară, într'un continent, sau chiar pe întregul pământ.

Impresia acestei mărimi morale, care înalță și multiplică orice viață ce vine în atingere cu ea, au avut-o despre Pestalozzi cei mai aleși dintre oamenii care l-au cunoscut.

„În apropierea lui Pestalozzi“, zice unul din aceștia, „e mult mai măreț de cât în fața celor mai grandioase frumuseți ale naturii; lângă el, ești mult mai aproape de cer de cât pe cei mai înalți munți“.

„Cât îți sânt de dator, bune Pestalozzi!“, îi scrie un alt contemporan, v. Türk. „Întâi scrierile tale m'au învățat să-mi cunosc datoriile mele de om, m'au redat mie însu-mi; apoi ceasurile petrecute împreună cu tine, mintea ta, bunătatea de suflet cu care cuprinzi tu omenirea, privirea celor ce poți tu asupra voinței muritorilor, au desăvârșit ceea ce acële scrieri pregătiseră. Tie am a-ți mulțumi fericirea și satisfacția vieții mele, tie îți voi fi dator pentru liniștea mea, pentru cugetul meu senin în ceasul cel

de pe urmă, când, azi sau peste ani de zile, tatăl cel din ceruri mă va chiumă la sine“.

„Prin tine am cunoscut adevărata iubire a lui Cristos și puterea ei în împărăția lumii morale“, îi scrie Karl Ritter.

Iar oameni ai bisericei, de o înaltă cultură și de o adâncă evlavie creștină, ca Lavater și păstorul Scheitlin, nu se sfieau a-l apropiă de cel mai înalt ideal moral ce l-a cunoscut istoria omenirii: „Încă n'am întâlnit un alt om, care să fie așa de pătruns de duhul Mântuitorului în convingeri, în vorbă și în faptă... Nici în timpul vieții sale n'a avut Cristos un mai bun ucenic“ -- zice cel dintâi. Iar păstorul Scheitlin: „De la Cristos, singurul desăvârșit, și de la apostoli înapoi, nu știu un alt om care să-mi fi părut mai mare de cât Pestalozzi“.

Aceeași apropiere o face și un cercetător modern al vieții lui Pestalozzi, profesorul Hunziker: „Enigma vieții lui Pestalozzi și a puterii lui peste sufletele oamenilor, are în sine ceva din enigma celeilalte personalități mai înalte... care cliemă pe copii la sine și-i binecuvântă...“*.

Într-adevăr, Pestalozzi e poate tipul celui mai mare și celui mai adevărat creștin din vremile noastre. Se poate zice, că întreaga sa viață și întreaga sa pedagogie nu sânt altceva decât o genială aplicare a învățăturilor Mântuitorului. Ele par izvorite din cele două mari porunci ale evangheliei: „Iubește pe aproapele tău ca pe tine însu-ți“ și „Curățește întâi lăuntrul paharului, ca să fie și dinafara lui curată“**.

* P. Natorp, op. cit., pag. 315; H. Morf, op. cit., vol. IV, pag. 33 și L. W. Seyffarth, op. cit., vol. I, pag. 405, 86, 90 și 109.

** La aceasta, din urmă, ca temei al pedagogiei sale, se referă însuși Pestalozzi, (în scrierea despre șederea sa în Stans; vezi ed. cit. a op. comp., vol. VIII, pag. 408).

Fi în esență adevăratei iubiri creștine să alerge tocmai spre cei apăsăți și nedreptățiți, spre cei mici și umiliți, spre cei sărmani și oropisti. De aceea Pestalozzi se îndreptă cu tot sufletul spre coliba săracului și spre sufletul copilului, și lor le jertfi întreaga sa ființă. De aceea întreaga sa pedagogie e așa de umană și pedagogul din el nu e de cât o altă față a unui mare reformator social.

Ceea ce dă lui Pestalozzi un loc a-parte în istoria învățământului și a educației e această notă de cea mai adâncă umanitate—îndreptarea spre popor, spre poporul cel mai de jos. În lumea celor ce s'au ocupat de problema educației, nu e nici o altă pildă de om care să-și fi îndreptat tot ce a avut mai bun în sufletul său, toată cugetarea și toată activitatea lui, spre poporul cel sărac, ca Pestalozzi. Doar nobilul Rochow și misticul Tolstoi s'ar putea apropiă de el; și ceea ce explică această înrudire de faptă și de cuget, mai ales cu cel din urmă, e temelul evanghelic al vieții lor.

Negreșit, cugetarea lui Pestalozzi are fire de legătură cu întreaga mișcare de idei a vremii sale—cum nici nu se poate altfel, oricât de genială ar fi o minte omenească. Cugetarea unuia se deșteaptă prin cugetarea altuia; par'că o singură minte gândește în rândurile de oameni ce se urmează, cugetând mai departe în unii ceea ce a început în alții.

În tinerețe, Pestalozzi a priimit impulsione de la critica îndrăzneată a lui Rousseau și îndeobște de la întreaga atmosferă intelectuală a aceluia secol care urmăreă liberarea și luminarea popoarelor prin cultură („Aufklärungszeit“).

Regenerarea omenirii printr'o nouă educație eră idealul tuturor spiritelor mari din acel veac, ce și-a dat el însuși numele de veacul pedagogiei. „Taina perfecționării naturii omenesti e ascunsă îndărătul

educației“, zicea Kant. Toate acele suflete mari priveau ca cel mai înalt scop al culturii omenirii libertatea și autonomia personalității omenesti, dezvoltarea armonică a puterilor ei, educația spre umanitate desăvârșită.

Fiecare însă concepea acest ideal potrivit culturii și temperamentului său. Pestalozzi se deosebește de ceilalți nu numai prin această nuanță personală în concepție, ci și prin faptul că el n'a rămas cu acest ideal numai în lumea ideilor, ci s'a coborât cu el în câmpul activității practice, în popor și în lumea copiilor, ajungând printr'aceasta întemeietorul unei epoce nouă în cultura omenirii.

El a pornit de la ideea lui Rousseau: educație „conform cu natura“, dar a adâncit-o, dându-i o temelie fiziologică și acea orientare morală, ce lipsea lui Rousseau. Și acestuia îi plutea în minte gândul că orice cultură omenească trebuie să fie dezvoltare din nauntru în afară, deșteptare și întărire a propriilor puteri ale individului; dar această convingere nu era la el așa de lămurită ca la Pestalozzi. Romanticul Rousseau nu ajunsese până la acea concepție adâncă a marilor personalități din perioada clasică a culturii germane, că întreaga lume sufletească, cu valorile ei de adevăr, de bine și de frumos, nu e în afară de noi, ci sufletul omenesc trebuie să o clădească de-a-capul în fiecare exemplar uman, cu propriile sale mijloace*.

În această privință, Pestalozzi e alături de Kant, de Fichte, de Goethe și de Schiller. Și și într'o altă privință e în tovărășia lor: în privința recunoașterii valorii *neconditionate* a personalității omenesti. Veacul al 18-lea fusese stăpânit de concepția utilitaristă a vieții și a culturii omenesti, reprezentată în peda-

* Compară P. N a t o r p, op. cit., pag. 33.

gogie de filantropiniști: scopul educației trebuie să fie folosul practic în viață. Spre sfârșitul veacului se ridică însă o nouă privire a lumii, în care se întâlnesc capetele cele mai înalte ale filosofiei, ale poeziei, ale științei și ale pedagogiei; ea se poate rezuma în fraza lui Kant și a lui Pestalozzi: privește pe orice om ca *scop*, niciodată ca mijloc. Scopul culturii și al educației nu poate fi în lucruri din afară de om, ci în el însuși, iar valoarea omului e hotărâtă nu de folosul practic ce-l poate aduce, ci de ceea ce este el în sine și pentru sine. Desvoltă în om, deșteaptă în copil, toate puterile și talentele ce stau ascunse într'însul, în mintea, în inima și în mâna lui, îndreaptă-le spre un ideal de umanitate frumoasă și bună, lasă-i puțința unei desfășurări slobode a personalității lui—și atunci vei fi făcut cel mai de seamă lucru pentru tot restul vieții omenirii: căci împlinirea oricărui scop mai înalt al vieții popoarelor atârnă de intensitatea culturii umane a indivizilor.

Cu ideile sale pedagogice, Pestalozzi nu era dar izolat de mișcarea de cultură a timpului său; numai că dânsul ajunsese la ele pe o altă cale, le-a îndreptat spre alte păături sociale, și și-a făcut din aplicarea lor practică scopul unic al vieții sale.

Pestalozzi reprezintă, ca și cei doi poeți geniali, și ca și corifeii neo-humanismului (Herder, Friedr.-Aug. Wolf, Winckelmann, Wilhelm v. Humboldt), spiritul nou în cultura vremii. Aceștia toți ajunseseră însă la noua concepție a culturii și a educației, mai ales prin studiul literaturii și al artei Greciei antice; de aceea ei accentuează mai mult partea *estetică* a noului ideal de cultură, se gândesc mai mult la păturile de sus ale societății omenesti, au în vedere educația câtorva, aleși sau privilegiați, vor desvoltare a puterilor sufletești spre o frumoasă armonie în

lăuntru și în afară, și oamenii de școală dintre ei creează școala cea nouă a claselor bogate, gimnaziul clasic. Pestalozzi, adăpat și el în tinerețe la cultura antică, pornește mai ales de la duliul evangheliei și de la mișcarea socială a vremii sale; de aceea el accentuează mai mult partea *etică* a idealului său, se gândește mai ales la păturile de jos, vrea educație a copilului spre înfrânare-de-sine și spre iubire a aproapelui, și crează școala poporului: el nu se mulțamește numai cu educația desăvârșită a câtorva inși, ci proclamă dreptul *tuturor* la o educație umană —nu numai în interesul lor, ci în interesul idealurilor comune ale vieții unui neam. „El ar fi socotit drept o nelegiuire împotriva omenirii, să faci să atârne măsura culturii, de teapă și avere“*.

Cum biserica e una pentru toți, bogați ori săraci, boieri sau țărani, și cum toți deopotrivă au intrare în casa Domnului, așa trebuie să fie și cu școala. Toți oamenii sânt fiii aceluiasi Dumnezeu și deopotrivă în fața lui.

Rousseau și humaniștii voiau să crească *indivizi*. Pestalozzi vrea să crească o *națiune*, să înalte masele spre clasele de sus, să le facă în stare a se ajuta singure, prin deșteptarea puterilor ce dorm în ele, prin ridicarea *muncii* la valoarea morală a unui factor de educație.

Pedagogia lui Pestalozzi se deosebește dar de a humaniștilor, și chiar de a lui Rousseau, prin spiritul ei *social*. Și și într'o altă privință se arată în ea acest spirit: prin recunoașterea limpede a legăturilor adânci ce are problema educației și a instrucției unui popor cu întreaga lui viață socială: „Cine se încumetă a instrui un popor care n'are o cameră curată de lăcuit?“, zice el într'o scrisoare către o

* R. R i s s m a n n, „Pestalozzi's Pädagogik“. Bielefeld, Helmich, pag. 43.

daneză, contesa Schimmellmann (care-i cerea sfaturi pentru educația țărănilor de pe moșiile sale). „Cine se încumetă a ridica un sat, care, înjosit de veacuri, are dezonoarea drept moștenire, ananghia drept tovarăș, și cârciuma drept mângâiere? Ce să poată catechismul, ce să poată învățături și regule din gură *împotriva impresiei lucrurilor?*“*.

De la Pestalozzi începe astfel ideea pe care se întemeiază azi tăria tuturor neamurilor civilizate : *instrucțiune elementară obștească*, pentru înnobilarea și deșteptarea puterilor națiunii întregi.

Și încă o idee nouă aduce Pestalozzi în cultura omenirii: ideea unei pregătiri speciale a celor care au marea sarcină a educației copiilor. Neo-humaniștii credeau că pentru aceasta ajunge să lași să influențeze asupra școlarilor marile modele ale antichității. „Să ai duh și să posezi arta de a împărtăși altora duhul tău“, asta era tot ce cerea Friedr.-Aug. Wolf de la un dascăl **. Pestalozzi însă își dă seama, că spre a ajuta și a îndrepta tainica lucrare ce se petrece în suflerul copilului trebuie ceva mai mult: trebuie *respect* și *iubire* pentru copil, respect pentru *individualitatea* lui, și o cunoștință cât mai adâncă a *legilor naturale* după care se desfășură mintea și inima omenească. De aceea, idealul lui de învățător e *mama*. „Copilul, cu dispozițiile, cu pornirile și cu puterile lui e un întreg. *Acest* lucru nu-l vede nici un dascăl: cu o învățată unilateralitate, el nu ia seama decât la puterea — de care are *el* nevoie. Singură mama are simțire pentru întreg și pentru armonia întregului; mii de ani s'au scurs însă, fără a-i fi dat cineva mână de ajutor pentru puterea ce se află în ea și exclusiv numai în ea. Pretutindeni oamenii au

* H. Morf, op. cit., vol. II, pag. 214.

** R. Rissmann, op. cit., pag. 44.

lăsat pomul să crească în sălbătăcie, apoi să fie ciuntit de tăietori de lemne, și au depărtat de la el forța care de la cea dintâi încolțire l-ar fi putut feri de sălbăticiune și ar fi putut îndreptă în sus cu o mână blândă fiecare din mlădițele lui. Relele ce au răsărit de aici sânt nemăsurate, și mărimea lor ne-a adus chiar până acolo, în cât nu mai sântem în stare a le recunoaște*.

De aceea, prin experiențele și prin scrierile lui, el întreprinde a da mamelor acea mână de ajutor, prin organizarea în serii psihologice a materiilor de învățământ; iar școalei, care își ia sarcina grea a educației copiilor, ce e de la natură mai mult în căderea mamei, el îi spune că nu o poate împlini cu cinste și cu folos decât dacă face din ea însăși o a doua casă părintească și din dascăl o a doua mamă. Spre a împlini lipsurile ce trebuie să se afle într-o cultură a copilului departe de mamă și de influența familiei, învățătorul trebuie nu numai „să aibă duh“, să-și știe știința lui, ci să învețe încă și ceea ce mama știe prin instinct: arta de a conduce după legile firești dezvoltarea puterilor sufletești ale copilului. Pe aceasta a căutat-o Pestalozzi toată viața lui, și a devenit astfel întemeietorul metodei psihologice în învățământ, introducătorul experimentului în școală, părintele pedagogiei moderne, și promotorul înființării școalelor normale de învățători.

Mai ales aceasta e partea care-l deosebește de Rousseau și de atâția alți pedagogi: Pestalozzi nu s'a ocupat de problema educației numai pe hârtie. „El nu s'a mulțumit, ca Rousseau, cu o filantropie platonicească ce nu se arată decât prin vorbe frumoase“, zice însuși un Francez. „El este înainte de toate un om

* Scrisoarea lui Pestalozzi către Wieland, în ed. cit. a op. compl., vol. VIII, pag. 454.

de acțiune^{**}. Rousseau n'a educat decât un singur copil, și și pe acela numai în închipuire (iar pe propriii săi copii i-a lepădat într'un azil de copii găsiți). Pestalozzi a crescut cu duioșia unei mame și cu înălțarea de cuget a unui apostol mii de școlari, și a făcut ceva mai mult: a format sute de ucenici, care au dus în lumea largă, până în Danemarca, în Anglia și în America, spiritul și entuziasmul învățătorului lor pentru o mai bună educație. Roadele binefăcătoare ale acțiunii și ale influenței sale personale s'au arătat însă mai strălucit ca oriunde pe pământul din care se născuse și la poporul care se simțea una cu el prin aceeași limbă părintească. Dacă astăzi țara Elveției e ca o grădină încântătoare dela un capăt la altul al ei, iar poporul său stă poate în fruntea tuturor neamurilor pământului prin înalta lui cultură morală, și dacă Germania a ajuns la puternica poziție ce o are în lume — la aceasta a contribuit cu o bună parte (întru cât dezvoltarea unui neam poate atârna de geniul unui singur om) spiritul și inima lui Pestalozzi. „Pestalozzi“, zice profesorul englez Iosef Payne, „este dintre toți educatorii acela a căruia influență a fost cea mai adâncă și cea mai pătrunzătoare“.

E drept însă a recunoaște că însuși poporul din care a ieșit această lamură a omenirii are calități de rasă, care au făcut pururea cu puțință dezvoltarea marilor idei și a marilor personalități născute din sânul său. Dacă ne-am mărgini chiar numai la viața lui Pestalozzi, vedem, alături de el, o seamă de alese figuri morale din toate clasele societății: mama, bunicul, Babeli, Menalk, Ana Pestalozzi, Bodmer, Tschärner, Iselin, Lisabeta, Stapfer și atâția tineri

* G. C o m p a y r é, „Pestalozzi et l'éducation élémentaire“, pag. 11. Cfr. la același și pag. IV și 117.

care au venit să-i încline talentele și munca lor, cu cea mai desăvârșită dezinteresare. ~~Fără un mediu bogat în asemenea caractere, nu s'ar putea explica~~ nici ivirea unei figuri ca a lui Pestalozzi, nici faptul adânc ce l-au aflat faptele și ideile lui înlăuntrul neamului său: raportul dintre o mare personalitate și neamul din care a ieșit și în care viețuiește e un raport de reciprocitate.

Influența lui Pestalozzi s'a revărsat mai ales asupra învățământului primar. Dar, în mod indirect, întreaga pedagogie a veacului al 19-lea se întemeiază pe fundamentele puse de Pestalozzi. De la el s'au adăpat și Herbart și Froebel, de la el a pornit și îngrijirea umană a copilor mărginiți la minte, a nebunilor și a criminalilor, sub influența vieții și a ideilor lui s'au întemeiat și școalele pentru orbi și pentru surdo-muți.

Și iarăși, tot la el se întorc să învețe astăzi cei desgustați de dogmatismul spiritelor mărunte ce au luat de la Pestalozzi și de la urmașii lui numai forma, nu și sufletul, reducând procedarea pedagogică la o uniformitate mecanică ce omoară orice avânt și orice spontaneitate, și în elevi și în învățător.

Dacă a fost vre un mare dascăl mai strein de orice tipic, de îngrădirea în forme pedante, acela a fost Pestalozzi. Libertate, vicață, căldură, aceasta a adus el în școală, și acesta e sufletul pedagogiei lui, care nu va pieri niciodată.

De aceea, nu fără cuvânt numește un pedagog german (Mager) pe Pestalozzi „Kant al pedagogiei și al didacticei”. „Precum orice filosof trebuie să treacă azi prin Kant, așa trebuie să treacă orice pedagog prin Pestalozzi”.

Și precum acum vreo 50 de ani, spre a învia din

„nouă filosofie, să a dat lozincă: „Îndărăt la Kant“, așa astăzi se înceapă citre învățători și educatori strigătu! „Îndărăt la Pestalozzi!“*

— Ceea ce cugetă un spirit mare care deschide o cale nouă, e de o vecinică actualitate. Ideile lui sânt pururea vii, și sute de ani trebuie să treacă, până ce să-și dea toate roadele. Abiă în vremea din urmă au început să fie pătrunse mai adânc ideile lui Pestalozzi, în toată întinderea lor; pe cugetarea lui se întemeiază noua „pedagogie socială“; curente nouă în învățământ se leagă de încercările și de practica din institutele lui: introducerea lucrului manual, ca o parte integrantă din cultura elementară a poporului; metoda cea nouă de învățare a limbilor străine; întemeierea învățământului geografiei și al științelor naturii pe intuiția obiectelor reale, în natură, la fața locului; lecțiile în aer liber; excursiile școlare, ca o parte necesară a învățământului; introducerea sporturilor, a muncii la câmp și în atelier, pentru tinerii din școalele secundare și superioare; libertate pentru elevi în alegerea materiilor de învățământ și o grupare mai puțin rigidă decât cea pe clase și pe cursuri anuale; respect și interes pentru individualitatea fie-cărui școlar, mai mult spațiu pentru aptitudinile personale...

Și cu toate acestea, ori cât de mare ar fi personalitatea lui Pestalozzi, prin cugetarea ce a lăsat-o moștenire omenirii, ea crește încă prin cunoașterea faptelor acestui erou al pedagogiei. Viața lui e viața unuia din cele mai nobile fapte din câte au trecut prin lume. În deosebi pentru noi învățătorii de orice treaptă, ea va sta de-a-pururi ca

* Compară articolul despre Pestalozzi, de Prof. O. Hunziker, în „Encyclopädisches Handbuch der Pädagogik“ de W. Rein. 2-te Aufl., Langensalza, Beyer & Söhne, 1907, vol. VI, partea a 2-a, pag. 658 și 660.

cea mai înaltă pildă de ~~ieftă~~ necurmată pentru un ideal până în ceasul cel de urmă, de smerenie în învințirea sa și de vecinică învințire spre mai bine, de cea mai devotată iubire de copii și cea mai adâncă iubire de adevăr, în gravă sarcină a conducerii fiilor unui neam spre o i bună omenire. Pestalozzi a adus în școală ~~acea~~ celui mai înalt ideal omenesc; el a transfigurarea de învățător, făcând dintr-o meserie un ~~abol~~ și cel mai smerit dascăl, care învață pe neopii scrisul și cititul, ca și cel mai înalt profesorie să se privească pe sine ca săvârșind aproațină dumnezeiască: ei sânt puși a îngrijii, în ea unui ideal al națiunii întregi, de dezvoltare sâmburi de viață umană care sânt exemplice, în acea înfățișare particulară a fiecărei. Viața lui Pestalozzi spune vecinic oricui învățător, că spre a crește oameni, înainte de învințire și de orice metodă, trebuie să ai inimă răspundere pentru înalta sarcină ce ți-ai luă conceptie mai adâncă a menirii vieții tale. În cu viața neamului din care faci parte: să înai că educația trebuie să fie o bunătate ei și că orice învățătură prețuește foarte că are la temelia ei cultură morală, că orice și educație a individului nu are avânt statornică, dacă nu e însoțită de cultura umanitate a tuturor claselor unui popor și se încălzește de la viața sufletului comunității. În acest înțeles, întoarcerea la Pestalozzi e un pas spre ideal.

BIBLIOGRAFIE

Pentru cei care ar dori să cunoască mai de aproape scrierile și viața lui Pestalozzi, dăm aici câteva însemnări.

Izvorul cel mai bun pentru cunoașterea ideilor și a valorii unui scriitor rămân de-a pururi însăși scrierile sale. Cea mai bună ediție a operelor complete ale lui Pestalozzi este ediția din urmă (a doua) a de curând răposatului pastor Seyffarth (care și-a închinat toată viața sa studiului și adunării scrierilor lui Pestalozzi): *Pestalozzi's sämtliche Werke*, herausgegeben von Dr. L. W. Seyffarth, Liegnitz, Carl Seyffarth, 1899—1902, 12 volume (dintre care întâiul cuprinde descrierea vieții și a activității lui Pestalozzi).

Afară de această ediție completă, toate colecțiile germane de scriitori clasici ai pedagogiei cuprind «opere alese» de ale lui Pestalozzi, însoțite de studii asupra vieții și activității sale, de introduceri și de note explicative la fiecare din scrierile cuprinse în culegere. Cităm, dintre acestea, pe cele două mai răspândite: ediția lui Friedrich Mann, în «Bibliothek pädagogischer Klassiker», Langensalza, Beyer & Söhne (4 volume, ediția 5-a, 1897) și ediția lui Paul Natorp, în «Gresslers Klassiker der Pädagogik», Langensalza, Gressler (3 volume, 1905).

Scrieri germane asupra lui Pestalozzi sânt sute de volume.

Pentru cine ar dori să cunoască și alte înfățișări ale vieții și ideilor lui Pestalozzi, în afară de cele cuprinse în culegerile pomenite mai sus, menționăm încă studiul mai întins al lui H. Morf, „*Zur Biographie Pestalozzi's. Ein Beitrag zur Geschichte der Volks-erziehung*“, Winterthur, Ziegler (Bleuler-Hausheer), 1869—1889, 4 volume mari, precum și următoarele trei studii mai scurte: L. W. Seyffarth, „*loh. Heint. Pestalozzi nach seinem Leben und aus seinen Schriften dargestellt*“, 8-te Auflage, Leipzig, Sigismund & Volkening, 1903 (în colecția „Pädagogische Studien“), O. Hunziker „*Heinrich Pestalozzi*“, Zürich, F. Schulthess, 1896, și R. Rissmann „*Pestalozzi's Pädagogik*“, Bielefeld, Helmich (în colecția „Sammlung pädagogischer Vorträge“ herausg. von W. Meyer-Makau).

Dintre scrierile franceze despre Pestalozzi, pomenim pe următoarele trei, ca unele din cele mai bune: J. Guillaume „*Pestalozzi, étude biographique*“, Paris, Hachette, 1890, A. Pinloche, „*Pestalozzi et l'éducation populaire moderne*“ Paris, Alcan, 1902, și Gabriel Compayré, „*Pestalozzi et l'éducation élémentaire*“, Paris, Paul Delaplane [1903] (în colecția populară „Les grands éducateurs“).

SUMAR

	Pagina.
Prilejul care a determinat această schiță a vieții și a ideilor conducătoare ale lui Pestalozzi. Strânsa legătură dintre viață și scrieri, la acest autor. Însemnătatea vieții lui	3-4
I. Copilăria și tinerețea lui Pestalozzi (1746-1769). Familia sa. Mama. Babeli. Influența lor în formarea caracterului lui Pestalozzi. Bunicul. Viața în mijlocul țăranilor. Urmările pentru viitor. Înfrățirea lui Pestalozzi. Particularitățile firii lui. Atmosfera sufletească din Zürich în vremea aceea. Cele dintâi scrieri ale lui Pestalozzi „Dorințele“. Alegerea unei cariere. Influența lui Rousseau. Menalk. Ana Schulthess. Două serisori. Ucenicia pentru învățarea agriculturii. Întoarcerea la Zürich. Logodirea cu Ana Schulthess. Cumpărarea de pământ la țară. Căsătoria.	4-39
II. Neuhoŧ (1770-1798). Așezarea la Neuhoŧ. Neizbânda planurilor lui. Nașterea fiului său. Datoria de părinte îl aduce la întâia sa experiență pedagogică. Întâia schițare a teoriei <i>intuiției</i> . Un exemplu de aplicare. Un nou plan pentru realizarea năzuințelor sale de ridicare a țăranimii, Școala pentru copiii săraci și orfani. Principiile de care se conduce în educația fizică și morală a acelor copii. Scrisorile către Tschärner. Principiile de la care trebuie să plece instrucțiunea și educația celor săraci. Preocuparea de individualitatea fie-cărui copil. Cazuri concrete. Devotamentul lui Pestalozzi pentru acești școlari. Educația umană a copiilor mărginiți la minte. Jertfele lui Pestalozzi pentru susținerea acestei școli. Închiderea ei. Pricinile neizbânzii. Ruina și descurajarea lui Pestalozzi Urmările îndepărtate ale acelei întreprinderi umanitare. Îmbărbătarea. Elisabeta Näf. Iselin. Pestalozzi scriitor. Scrierile lui mai de seamă, din epoca aceasta. Răsunetul lor la contemporani. Corespondența cu contele de Zinzendorf și cu arhiducele Leopold de Toscana. Prietenia cu Nicolovius și cu Fichte. Starea sufletească a lui Pestalozzi la sfârșitul acestei perioade din viața sa. Nepotoluța lui aspirație spre o nouă activitate practică pen-	

tru realizarea ideilor sale. Preocupările lui sociale. Mișcările din Elveția în urma marelui revoluții franceze. Acțiunea politică a lui Pestalozzi în timpul acestor mișcări și după instituirea noului regim. Evoluția sufletească a lui Pestalozzi. «Vreau să mă fac învățător de copii». Scrisoarea către «cetățeanul ministru». Sprijinul lui Legrand și al lui Stapfer. Ardeura orașului Stans. Însărcinarea lui Pestalozzi cu educația orfanilor din Stans

39—97

III. Stans (1798 - 1799). Concepția originală a lui Pestalozzi despre metodele de învățământ și de educație. Atmosfera de familie a școlii. Munca fără preget a lui Pestalozzi. Teoria pedagogică a activității sale din Stans. Principiul dispoziției vesele și al spontaneității învățământului. Concepția kantiană a intuiției. Cultura morală, scopul cel din urmă al școlii. Principiul exercitării puterilor sufletești. Stabilirea metodei pentru învățământul elementar. Principiul pesăvârșirii. Exerciții de pronunțare și desenul ca înainte-mergătoare ale învățării cititului și scrisului. Cuvintele lui Pestalozzi despre rezultatele experiențelor sale din Stans. Închiderea neașteptată a orfelinatului.

97—112

IV. Burgdorf și Münchenbuchsee (1799 - 1804). Continuarea în clasele începătoare din Burgdorf a experiențelor din Stans. Raportul comisiei școlare. Aprecierea lui Herbart. Sprijinul lui Stapfer. Întâiul colaborator și ucenic: Krüsi. Deschiderea școlii din castelul de la Burgdorf. Tobler și Buss. Creșterea interesului public pentru metoda lui Pestalozzi. Adâncirea filosofică a principiilor metodei. Înrudire cu apriorismul lui Kant. «Cărțile elementare». «Cum își instruește Ghertruda copiii». Raportul oficial al lui Ith. Scrisoarea lui Bonstetten. Darea-de-seamă a lui Soyaux despre viața din institut. «Scrisorile din Burgdorf» ale lui Gruner. Aprecierea lui Trapp. Răspunsul lui Pestalozzi. Spiritul metodei sale. Călătoria la Paris. Memoriul despre metodă. Muralt, Schmid, Niederer. Strămutarea institutului la Münchenbuchsee. Asociația cu Fellenberg. Plecarăa lui Pestalozzi. Cuvântarea de despărțire către elevi.

112—143

V. Yverdon (1804—1825) Deschiderea unui nou institut. «Opiniuni și experiențe». Devotamentul vecinilor colaboratori ai lui Pestalozzi și venirea lor la Yverdon. Viața școlară din noul așezământ. Munca necurmată a tuturor întru perfecționarea metodei. Exemple de aplicare a ei. Puterea ei de sugestiune la oameni de știință cu spirit creator. Iacob Steiner. Karl Ritter. Apogeul: introducerea metodei în învățământul Prusiei. Regina Luiza despre Pestalozzi. Friedrich-Wilhelm III și spiritul cel nou al vremii. «Cuvântările către națiunea germană» ale lui Fichte.

Trimiterea «elevilor» prusieni la Yverdon. Din scrisorile lui Nicolovius, ale elevilor și a lui Süvern. Urmările mari ale introducerii spiritului lui Pestalozzi în școalele Prusiei. Friedrich Froebel. Începutul decăderii. Pricinele Moartea Anei Pestalozzi. Influența covârșitoare a lui Schmid. Plecarea lui Krüsi și a lui Niederer. Editarea operelor complete ale lui Pestalozzi. O nouă școală pentru săraci. Încetarea institutului din Yverdon și retragerea lui Pestalozzi la Neu-hof. Activitatea sa literară din epoca aceasta . . .	143—176
VI. Sfârșitul vieții. Neu-hof (1825—1827). Activitatea bătrânului de 80 de ani Planuri și fapte. «Destinele vieții mele» și «Cântecul lebedei». Vizita la Neu-hof a unuia din foștii «elevi» prusieni. Atacul lui Niederer. Durerea bătrânului. Cele din urmă dorințe ale sale. Moartea. Inscripția de la mormântul său .	176—182
VII. Personalitatea lui Pestalozzi. Privire asupra vieții și activității sale. Raportul față cu predecesorii și cu mișcarea de idei contemporană. Fundamentul evanghelic și social al pedagogiei lui Pestalozzi. Valoarea nepieritoare a spiritului metodei sale. Înalta însemnătate a vieții lui Pestalozzi	182—195
Bibliografie	197

25 lei

Prețul Lei 60.—

24281